

JULIEN 1863

Z PŘEDMĚTŮ

Karel Jiráek	/ Zprávy [1-4]
B. Hroch	/ O národnosti a národnosti [5-12]
Božena Němcová	/ Janáčekův život [13-22]
Jaroslav Vrchlický	/ Zprávy [23-32]
Petr Šafařík	/ Dějiny [33-42]
Eda Bránerová	/ De umění a umělců [43-52]
Iva Kralová	/ Zprávy [53-62]
Karel Dvořák	/ Nová česká literatura [63-72]
FRANZOSY A LOMITSA	[73-82]
Milan Jungmann	/ Zprávy [83-92]
ad.	/ Zprávy o výstavě v Berlíně a v Londýně [93-102]
ad.	/ Zprávy o výstavě v Berlíně [103-112]
ad.	/ Zprávy o výstavě v Londýně [113-122]
ad.	/ Zprávy o výstavě v Berlíně [123-132]

Copies of the above-mentioned works, books, and
 made available by
 BIBLIOTHECA MUSEI HISTORICO-NATURALIS
 UNIVERSITATIS ERLANGENENSIS
 UNIVERSITÄT ERLANGEN-NÜRNBERG
 UNIVERSITÄT ERLANGEN-NÜRNBERG
 UNIVERSITÄT ERLANGEN-NÜRNBERG
 UNIVERSITÄT ERLANGEN-NÜRNBERG

**Čs. dokumentační středisko
 nezávislé literatury
 Referenční exemplář dílny
 ERLANGEN
 X. 1990
 Josef Jeřábek**

[DUBEN 1983]

O B S A H

Mistr Lev	/ Aprílový květ [2]
E. Hemingway	/ O autorech a lidech [3-17]
Eva Kantůrková	/ Jantarové slzy [18-52]
Juraj Fabuš	/ Etudy [53-88]
Petr Kabeš	/ Těžítka [89-92]
Eda Kriseová	/ Co se stalo na horách [93-96]
Iva Ketrlá	/ Teskánsko III [97-105]
Karel Pecka	/ Třetí tucet říkanek [106-107]
POZDRAY Z LONDÝNA	[108-109]
Milan Jungmann	/ Let ^{mé} úvahy [110-117]
mu	/ Jak přišla spravedlnost a láska [118-119] nakonec ke slovu
jka	/ Sama proti sobě [120-122]
/ko/	/ Dětské orgie [123-125]
-mš-	/ Jeden statečný [126-127]
Ludvík Vaculík	/ Dělnický škarbal [128-130]

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

Mistr Lev	/ Aprílový květ
E. Hemingway	/ O autorech a lidcích
Eva Kantůrková	/ Jantarové slzy
Juraj Fabuš	/ Etudy
Petr Kabeš	/ Těžítka
Eda Kriseová	/ Co se stalo na horách
Iva Kotrlá	/ Toskánsko III
Karel Pecka	/ Třetí tucet říkanek
POZDRAV Z LONDÝNA	
Milan Jungmann	/ Let ^{me} úvahy
mu	/ Jak přišla spravedlnost a láska nakonec ke slovu
jka	/ Sama proti sobě
/ko/	/ Dětské orgie
-mš-	/ Jeden statečný
Ludvík Vaculík	/ Dělnický škarbal

aprilový květ

Aprilis má jméno ab speriendo
 protože neočekanou zeší otevírá
 a jiní slyší jméno
 bohyně lásky Afrodité
 zplazené z požáru a soli.
 Slunce vstupuje do býka.
 Chlápek poznamenaný úvokou silou rehá
 nese v ruce rozkvetlé vyznání neschlé lásky
 bílé měkké a rozkošné tělo
 snadno se vevluví do ryzí studánky čistého srdce
 i do těla ve zrulen ovoci lásky
 oklase mysl nejnoučejší paní.
 Podvodník soumaraků hnává se rád
 a hned zas zapomíná
 pro milost která nezná sváru.
 Tvář býčí ženy mlčenlivá
 bez slz jak větev dubová
 v oblaku pylu rozkvetlá
 poupátka před růžová .jen důtká ústa naplní
 tvrdost zimního jablka laskání ruky nezruší
 klín pevný bese slov
 jak rozsedlina skály rozpuklý
 dráždivá vůně těla
 netí svědomí toulavých kroků
 vězení domova.
 Varuj se end dubnové ženy!

O AUTORECH A LIDECH

Hemingwayův dopis novináři Breitovi

La Finca Vigia, 27. června 1952

Milý Harveyi,

díky za ten citát z Faulknera, cos mi poslal ^{1/}. Nezapomněl, při jaké příležitosti jsem mu o tomhle psal. Pamatuje si to výborně. Když si kdysi /jak doufám/, zase jednou namul, bez obalu prohlásil, že jsem zbabělec ^{2/}. V Herald Tribune to ocitovali /ta přednáška vyšla tiskem/ a já poslal výstřížek brigádnímu generálovi C. T. Lanhamovi, bývalému veliteli dvaadvacátého pěšího pluku. Kdysi 1944-45 jsme dlouho byli spolu a teď jsem ho požádal, ať Faulknerovi napíše. Ten nám pak oběma poslal omluvu a prý nemám odvalu experimentovat či riskovat při psaní atd. /Viz Rekviem za jeptišku ohledně riskování ve zpitosti do němoty./ Mou osobní odvalu kritisevat nemínil.

Napsal jsem tehdy Faulknerovi přátelský dopis, který teď cituje a mluví pak o té podobě s vlky, "co jsou vlky jen ve smečce, kdežto každý sám je prostě jen pes".

Tomuhle zkus rozumět sám.

Ale pokračujme k věci. Jak jsi mi psal, kdysi o mně mluvil dobře. Jenže to bylo dřív, než mu dali Nobelovu cenu. Když jsem se dočetl, že ji vyhrál, telegrafoval jsem mu nejlepší gratulaci, jakou dokážu sepsat. Nikdy mi nepotvrdil, že telegram dostal. Celá léta jsem ho v Evropě propagoval. Kde se mě ptal na nejlepšího spisovatele v Americe, dověděl se ode mne, že je to Faulkner. Kádkoli někde chtěl, ať mluvím o sobě, mluvil jsem o něm. Myslel jsem si, že má odjakživa smůlu, a dělal jsem, co umím, aby ho potkalo něco lepšího. Neroznášel jsem, že patnáct kol nevydrží, ani jsem neříkal proč, a nikde se ode mne nedověděl, co mu, jak vím, odedávna schází.

Tak on Ti teď píše, jako bych já od něho chtěl, ať mi laskavě poskytnu ochranu. Máš, tomu psevi. Z toho já, parchant, zesmutním. Zarečnil si, výtečně. A já věděl i vím, že teď ani kdy v budoucnu nenapíše nic, co by se rovnalo té jeho řeči. Taky vím, že dokážu napsat lepší a pectivější knihu, než je jeho řečnění, a bez všech triků ři rétoriky.

Začalo mě to na tomhle místě štvát, Harveyi, takže ty zuřivosti škrtám. Jde o to, že si Faulkner v tom prapočivném prohlášení počíná, jako bych ho byl /protože jsem pes/ žádal o pomoc a on mi na to laskavě říká, že vlastně žádnou nepotřebuju. To je od něho obrovsky milé.

Jestli chceš vědět, co se děje s Billem Faulknerem, je to v tom,

že dokud já budu naživu, musí pít, aby měl dobrý pocit z toho, že mu dali Nobelovu cenu. Neuvědomuje si, že tu instituci vůbec nectím a byl jsem opravdu rád, když cenu dostal on. Telegrafoval jsem mu to svoje poctivé potěšení a on na to nic. Teď je tu najednou se svými vlky a psem a se svým blahosklonným oceněním zbytku, do kterého, jak já to chápu, musí patřit Smrt odpoledne atd.

Píše to, aniž četl tu knihu ^{3/}, o které ses ho ptal, jestli o ní nechce napsat referát. Když se to všechno uváží, je to prapodivné prohlášení. Jsem možná jen popudlivý parchant s potlučenou lebkou. Víím, že někdy jsem, a je mi to líto. Ale proč nemůže prostě jen říct, že referáty nepíše nebo že mu to něco znemožňuje /jako já Ti řekl, když šlo o tu Orwellovu knihu/. Proč to divné prohlášení, jako bych potřeboval ochranu a že vlastně pes nejsem? Dokonce se v druhém a třetím odstavci toho prohlášení začíná opakovat.

Ptáš se, co si o tom všem myslím. Tady to je: nechci s tím Faulknerovým prohlášením mít nic společného. Je to dobrý spisovatel, když je dobrý, a mohl by být lepší než kdo jiný, kdyby uměl knihu ukončit a neplazil se na závěr v horlivé pokoře jako zpěvák, když se děkuje po slaďáku. Těší mě ho číst, když je dobrý, ale je mi vždycky nanic z toho, že není lepší. Přeju mu štěstí a on to potřebuje, protože má tu velikou a nevyléčitelnou vadu: nedá se číst znovu. Kdo ho čte znovu, celou dobu si uvědomuje, jak se dal při prvním čtení podvést. Co je napsáno opravdu dobře, to můžeš číst, kolikrát chceš, a nikdy nevíš, jak to vzniklo. V každém velkém psaní je totiž tajemství a to tajemství se pitváním nedá vydolovat. Trvá a vždycky platí. Při každém dalším čtení vidíš nebo se dovíš něco nového. Nejen prokoukneš tu mechaniku, která tě při prvním čtení klamně vtáhla. Bill se kdysi docela dal číst znovu. Ale to je už dávno. Opravdový spisovatel by měl umět právě tohle, co se jednou oznamovací větou nedá definovat.

Hodina kritiky končí.

Jsem opravdu moc rád, že se Alici ^{4/} má kniha líbila. Už jsem Ti psal, jak jsem rád, že se líbila Tobě. Doufám, že se jim k napsání referátu povede najít někoho soudného a bez předsudků, komu se ta kniha opravdu líbí. Ale jestli se to nepovede, je to pro ni a pro mě prostě jen směla.

Všechno nejlepší jako vždycky

Ernest

P.S. Určitě jsem na Faulknera příliš přísný. Ale víím, že na něj nejsem tak přísný jako sám na sebe. 21. července mi bude 53 a od ne-

paměti jsem hleděl psát dobře. Chtěl jsem tu svou nejnovější knihu napsat bez všech kompromisních sraček a vím, kolik lidí ji bude číst radši než kterou jinou, co znám. A kvůli tomu, abych ten pocit v sobě měl, nemusím chlastat. Teď už chci na tu knihu zapomenout a pokusit se napsat něco lepšího.

Prosím Tě, o ničem taďy z toho s Faulknerem nemluv. Nechci hádky. Kdyby si o mé knize přál napsat referát, až ji přečte, výtečně ^{5/}. Ale vydávat prohlášení bez jejího přečtení je pitomost. Jen s ním nechci mít žádné spory ani nesnáze, přeju mu štěstí a doufám, že okres Anomatopeio ^{6/} vydrží stejně dlouho jako Moře. Okresy bych s ním neměnil. Ten svůj si vybral sám. Já bych se v okrese, v kterémkoli okrese, cítil jako v kleci. Ale on z toho svého udělal strašně dobrou věc a já doufám, že díky tomu vžďycky bude šťastný a spokojený. Včera jsem chytil osmdesátakilový kus a viděl parchanta tak dlouhého a objemného, že to byla kláda, jen ji rozřezat na prkna. Nemoh se rozhodnout, jestli si dá něco k snědku. Teď jdu ven. Rodiče Mary se zase rozemohli a chceme být ještě den spolu, než bude muset odjet a nějaký čas s nimi zůstat. Je mi líto, že jsem se o Faulknerovi vůbec zmínil. Ale čestné slovo bych o něj nezavadil, kdybys Ty o něm nezačal. Zapomeňme na něj, dokud po přečtení té knihy něco nenapiše.

1/ William Faulkner poslal 20. června 1952 Breitovi podivné prohlášení, (v němž Hemingwaye formálně chválí. První odstavec zní: "Před několika lety Hemingway řekl, že by spisovatelé měli držet spolu stejně jako lékaři, právníci a vlci. Vidím v tom spíš vtip než pravdu či nezbytnost, a to přinejmenším v Hemingwayově případě, protože takoví spisovatelé, kteří se chtě nechtě musejí spolčovat a jinak hynou, podobají se spíš těm vlkům, co jsou vlky jen ve smečce, kdežto jsou-li sami, každý z nich je jen další pes."

2/ Roku 1947 Faulkner řekl kterýmsi studentům, že Hemingwayovi chybí odvaha vydat se nebezpečím románového experimentu. Hemingway se odvolal ke generálu Lanhamovi, aby podal svědectví o jeho osobní statečnosti, která nebyla předmětem sporu. Faulkner se omluvil. Viz Carlos Baker, Ernest Hemingway: A Life Story /New York 1969/, str. 461, 647.

3/ Stařec a moře.

4/ Breitova žena.

5/ Faulkner o Starci a moři referoval ve čtvrtletníku Shenandoah 3 /podzim 1952/, 55, a nazval tu knihu Hemingwayovou "nejlepší".

6/ Tak Hemingway překřtil Yoknapatawpha County, dějiště Faulknerových románů.

I n t e r v i e w s V á c l a v e m H a v l e m

(Tento interview je prvním veřejným vystoupením Václava Havla po jeho propuštění z vězení. Poskytl ho francouzskému novináři Antoine Spirovi a byl poprvé publikován v trochu zkrácené verzi Le Monde dne 10.4. Rovněž v poněkud zkrácené podobě vyšel dne 12.4. ve Frankfurter Rundschau. V různých úpravách ho publikovaly nebo mají publikovat i četné další deníky v různých západních zemích jako New York Times, Corriere de la sera atd. Některé zahraniční revue - například francouzská Tempoinage chrétien - připravují jeho publikaci v kompletní podobě; podrobně o něm referovaly i různé rozhlasové stanice.)

Nedávno vás, téměř po čtyřech letech, propustili z vězení. Jaké je vlastně vaše současné právní postavení?

Mám tak zvané soudní (to znamená časově nelimitované) přerušení trestu ze zdravotních důvodů. Teoreticky mohu od okamžiku, kdy budu lékařem uznán za vyléčeného, najít kdykoli ve schránce obálku, že mám tehdy a tehdy nastoupit k výkonu zbytku svého trestu (zbývá mi ještě 10 měsíců). Ve skutečnosti však nemyslím, že mají československé autority v úmyslu, abych se - aspoň v dohledné době - do vězení vrátil. V dlouhodobější perspektivě závisí vše, jako obvykle, víc na obecné politické situaci, než na mně. Já se sice snažím chovat opatrně, do vězení se dobrovolně nehrnu, ale svých názorů a postojů se vzdát přirozeně nemíním.

Vaši státní činitelé tvrdí, že za názory se ve vaší zemi nezavírá.

Za názory, ne, jen za jejich projev. Co to je ale názor, který není projevem? Což teprve svým projevem se nestává názor názorem?

Byl jste necelý měsíc v civilní nemocnici, teď už jste skoro měsíc doma. Jak se k vám policie chová?

Řekl bych, že zatím je jakýsi "klid zbraní". Mimo běžných šikan, prováděných prostřednictvím jiných úřadů, jako je například úsilí zbavit mne pražského bytu pod záminkou, že jsem si svou venkovskou chalupu zařídil tak, že se vlastně stala druhým bytem (podle československých zákonů nesmí občan vlastnit dva byty), mám od policie pokoj, nijak viditelně mi aspoň nedává o

sobě vědět (že jsem odposloucháván, je ovšem pravděpodobné). Trochu se asi čeká, co budu dělat a jak se budu vyvíjet, trochu to asi vyplývá z celkového zmírnění policejního tlaku proti Chartě 77, souvisejícího s obecnou politickou situací v naší zemi, kterou dnes charakterizují známky určitého vyčkávání a nejistoty. To zmírnění je ovšem jen relativní a omezené, svědčí o tom například nedávný zásah proti františkánskému řádu.

Jistě jste se už seznámil s velikým ohlasek, který měl ve světě v roce 1979 pražský proces s Výborem na obranu nespravedlivě stíbaných (VONS), tedy s vámi a vašimi přáteli, s širokou solidaritou, které se vám dostalo.

Něco málo jsem se o tom dozvídal už ve vězení, a kompletnější dokumentací, pokud přežila několik domovních prohlídek, se postupně seznamuji. Jsem při tom znovu a znovu překvapen a klusce dojat šíří a hloubkou podpory, které se nám dostávalo nejen v době našeho procesu, ale po celou dobu našeho věznění. Těší mne a považují za velmi důležitý - nejen pro nás, ale obecně - zájem a podporu různých vládních činitelů, stran, politických organizací atd. Přiznávám se však, že největší radost mám z těch nesčíslných projevů solidarity, které nelze ani vzdáleně podezírat z toho, že se jim náš případ hodil do jejich vlastní politické hry, tj. z těch, které vyrůstaly spontánně a "zdola" nejen z prostého lidského zájmu o osud bližních, ale i z hlubokého pochopení zásadní nedělitelnosti duchovních a občanských svobod, z pochopení, že je-li ohrožena svoboda a důstojnost kdekoli na světě, je tím ohrožována všude a je tím útočeno na samo lidství člověka a tím i na nesitelnou budoucnost nás všech. Víím, že mnozí z těch, kteří veřejně na naši podporu vystupovali, by se sami chovali - dostat se do takových situací, jako my - stejně jako my a že my bychom se za ně stavěli s touž intenzitou, s jakou se stavěli oni za nás. Vědomí tohoto širokého a přesného porozumění skutečnému smyslu našeho pobytu ve vězení (většinou z nás byla nabídnuta možnost se mu vyhnout - například emigrací) mne přirozeně po léta věznění význačně posilovalo; škoda jen, že jsem nemohl vědět vše, co víím teď.

Když mluvíte o tomto druhu podpory, máte na mysli nějaké konkrétní osoby nebo společenství?

Mám na mysli různé nezávislé mezinárodní organizace (jako je například Amnesty International) a četné specializovanější výbory a občanské iniciativy (jako je například ve Francii založená A.I.D.A.), mnoho prostých občanů v různých zemích i mnoho intelektuálů,; obzvláštní radost mně osobně dělá přirozeně hlas různých mých vynikajících kolegů spisovatelů, divadelníků a vůbec umělců jako je Samuel Beckett, Kurt Vonnegut, Yves Montand, Arthur Miller, Friedrich Dürrenmatt, Tom Stoppard, Siegfried Lenz, Harold Pinter, Simone Signoretová, Günter Grass, Joseph Papp, Bernt Engelmann, Saul Bellow, Heinrich Böll, Leonhard Bernstein a další a další. Nesmírně na mne zapůsobily zprávy o inscenacích dramatické rekonstrukce našeho procesu, o večeru solidarity se mnou, pořádaném v rámci divadelního festivalu v Avignonu, a o četných dalších akcích. Nemohu tu jmenovat pochopitelně všechny, kteří nás veřejně podpořili, nemohu se však nezmínit ještě aspoň o jednom konkrétním projevu: totiž o statečně vyjádřené solidaritě našich přátel z polského KČRu, kteří jsou dnes v podobné situaci, v jaké jsme byli my tehdy, a na něž musím trvale myslet, tím spíš, že jsem sám poznal, co to vězení je. To všechno musím ovšem doplnit důležitou poznámkou: stěží si dovedu představit, že by se našemu případu mohlo dostat tak rozsáhlé pozornosti v zahraničí, kdyby nebylo obětavé, rychlé a nesmírně nebezpečné práce našich přátel doma, signatářů Charty 77, a mezi nimi především těch, kteří ihned po našem zatčení nastoupili na naše místa v Chartě 77 i Výboru na obranu neaprevedlivě stíhaných (VONS), dokumentovali náš případ, informovali o něm svět a mnohdy za to museli i tvrdě pletit.

Co byste mohl říct o vězení a svém pobytu v něm?

To by bylo téma na knihu, přičemž ani ta kniha by nemohla vysvětlit celou věc kompletně: jde o zážitek ve své nejhlubší podstatě zřejmě nesdělitelný. Proto jen stručně: léta jsem musel žít v atmosféře systematického lámání charakterů, strachu, uduševnění, výchovy k sobectví, v atmosféře intrik a nejrozmanitějších přímých i různě zbyrokratizovaných zvinutí, tupé

disciplíny i svévolného šikanování, ponižování a urážek, připraven přitom o možnost jakéhokoli i nejprimitivnějšího pozitivního psychického, emotivního či smyslového zážitku, jako je třeba chápavý stisk něčí ruky, pohled na hezký obraz nebo vlídné slovo. Znovu a znovu jsem si uvědomoval, že smyslem vězení není jen vzít člověku několik let života a připravit mu několik let trápení, ale něco víc: doživotně ho poznamenat, destruovat jeho osobnost, vryt mu do srdce rýhu, která se asi nikdy nemůže úplně zahojit. Vězení mi připadá trochu jako teková "futureologická laboratoř totality": všechny pestře skryté, nepřímé, nedokonalé a jemné způsoby manipulace člověka systémem a kontroly nad ním jsou tam nejen přítomny ve své nahé kostře, venku těžko tak jasně viditelné, ale jsou tam navíc rozvinuty k dokonalosti, o níž může náš systém ve sféře "vnějšího světa" zatím leda snít. Zvláštní dramatismus tomu přitom dává okolnost, že zkušebním objektem této laboratoře není pochopitelně onen poddajný stádní a dávno už nepřímo zmanipulovaný "sídlištní" člověk, kterým by systém chtěl každého z nás udělat, ale právě naopak: vězení je prazvláštním shromaždištěm svérázných lidí, lidí tak či onak vyčnívajících či se vymykajících, ať už tím, že zabíjejí ze žárlivosti své ženy, nebo tím, že bojují za lidská práva. Nejvíce je ovšem těch - jde hlavně o mladé lidi - kteří se dostali do vězení prostě jen proto, že se nedokázali správně přizpůsobit, že je tížilo dusno doby, rozčiloval pokrytecký svět a někde nějak se - podivně, hloupě, zcestně - vzbouřili, nebo ani nevzbouřili, ale zůstali prostě "jiní". Na jedné cele s dvanácti či pětadvaceti vězni se lze setkat s více zajímavými, zvláštními, dramatickými, tragickými, zcela jedinečnými a zároveň hluboké rozpory soudobého světa a soudobého lidství bezděky demonstujícími lidskými osudy a příběhy, než na mnohatisícovém sídlišti. Takže tu jde vlastně o jakousi tvrdou konfrontaci minulosti (tj. světa individuálních osudů) s kýženou budoucností (tj. světem totální uniformity). Svého času jsem četl v Rudém právu stať československého ministra vnitra Dr. Obziny, v níž rozvíjel myšlenku, že kriminalita v socialismu přemění z ještě nedostačkové sociální homogenity obyvatelstva. Ťkrtněte slovo "sociální" a máte klíč k pochopení věci: až budeme všichni stejní,

nebude třeba soudů a věznic. Plevel bude odstraněn - zrušením pole. Opravdu: kde je popřen život, jehož podstatou je přece rozrůzněnost a nikoli homogenita, tam nemůže bujet kriminalita, nejen ta domnělá, ale ani skutečná. Abych byl ale spravedlivý: tohle všechno není žádnou zvláštní specialitou právě československých věznic: hluboká Foucaultova analýza moderního vězeňství ("Střežit a trestat") ukazuje, že to je vlastně všude stejné: stále míní jde o bezprostřednost trestu jako bezprostřední odpovědi na zločin a stále víc jde naopak o cílevědomou deprivaci a destrukci lidské individuality a identity. U nás to je všechno jen asi zřetelnější a vyznačuje se to četnými zvláštnostmi, vyplývajícími z rozdílné povahy našeho systému. (Křimo jiné: z údajů přímo načerpaných nebo nepřímou vyvozených z každodenní podrobné četby Rudého práva, mého jediného pramene informací ve vězení, jsem vypočítal, že v Československu je v přepočtu na počet obyvatel čtyřikrát víc vězňů než v USA.) Velmi zjednodušeně řečeno: současné vězení není už dávno založeno na přímém fyzickém strádání (i když se občas i v něm pochopitelně bije a hlad bývá občas i v něm), ale na něčem horším: je souvislým, každodenním, celodenním a neustávajícím útokem na psychiku, nervy a mravní integritu člověka.

Jaké je dnes v československých věznicích postavení politických vězňů?

Navenek se předstírá, že političtí vězňové u nás nejsou, že jde jen o běžné "narušitele zákona", jakými jsou i všichni ostatní, a pojem "politický vězeň" se v oficiální kluvě nesmí vůbec užívat (v běžné řeči ho ovšem všichni, včetně žalárníků, užívají). Zdálo by se tedy, že v zájmu podepření této teze budou mít političtí vězňové stejné podmínky, jako všichni ostatní. Ve skutečnosti tomu ovšem tak není: jejich postavení je mnohonásobně horší: jsou většinou zbaveni četných práv a jinak běžně dosažitelných výhod (jako jsou například mimořádné návštěvy či balíčky za odměnu, možnost práce v administrativě, funkcí v tom, čemu se říká "samospráva", skromné možnosti kulturní seberealizace apod.), jsou obklopeni konfidenty, ostře sledováni, každé záminky je využíváno k jejich trestání, nemají naději na podmíněčné propuštění, postibován je dokonce i

styk s nimi (v tomto veskrze kolektivním zařízení!), jsou vymýšleny různé způsoby, jak jim ztěžovat život (například pracovní zařazení, neumožňující jim plnit normy a otevírající tak dveře možnosti jejich dalšího trestání), na vlastní kůži jsem se dokonce setkal s případy tajného podplácení jiných vězňů za to, že mi budou škodit (například krást cigarety nebo vitaminy). Mezi ostatními vězni - aspoň jak já to poznal - se však těší političtí vězňové obecnému respektu, ne čemž nic nemění fakt, že se vždy najde dost těch, kteří jsou ochotni za drobné výhody na ně donášet nebo proti nim osnovat intriky. Většina vězňů, ať už se k tomu propůjčí nebo nikoliv, hledí na politické zcela samozřejmě jako na nevinné, kteří byli odsouzeni - jak vězňové lapidárně říkají - "za pravdu". Z toho ovšem vyplývá, že se o nich automaticky předpokládá, že nejen všechno vědí, všemu rozumějí, ale že znají i sám smysl života, který jsou schopni kdykoli komukoli nezištně sdělit. Musel jsem tedy - stejně jako moji kolegové - po léta a bez ohledu na to, že jsme to měli přísně zakázáno (protože to je prý pokračování v trestné činnosti, za níž jsme odsouzeni), sloužit svým spoluvězňům jako právník, psycholog, zpovědník (jedině u politických je obecná jistota, že neudávají), vracet jim chuť do života v depresích, řešit jejich rozvody, psát milostné dopisy, rozmlouvat jim zamýšlené sebevraždy, rozsuzovat nejrozmanitější spory atd. atd. Taková důvěra samozřejmě těší, dělali jsme to rádi, ale pobyt ve vězení nám to přirozeně příliš neusnadňovalo: nejen pro nenávisť, kterou to vyvolávalo u žalářníků, ale především proto, že role, do které se tím člověk dostával, přímo vylučovala možnost, že by i on mohl mít své deprese, problémy, nejistoty a že i on by občas potřeboval pomoc nebo radu. Něco takového dát najevo nebylo prostě možné.

Domníváte se, že vaše předčasné propuštění dává naději, že i jiní političtí vězňové budou propuštěni dříve?

Nevím, zatím se obávám, že spíš asi nikoli. Tím víc na ně ovšem musím myslet; myslíme na ně samozřejmě všichni, ale u těch z nás, kteří tam sami byli, jsou ty myšlenky z pochopitelných důvodů ještě živější a bolestnější. Musím myslet na pří-

tele Petra Uhla, odsouzeného spolu se mnou, který má velmi těžké podmínky v izolaci na Mírově; myslím na přítele Ivana Jirouše, tohoto dnes mezi naši mládeží už téměř legendárního vůdce českého hudebního undergroundu, až počtvrté zavřeného, intelektuála i plebejce zároveň, kultivovaného, jemného a vnitřně plechého teoretika umění a básníka a villonovského věčného rebela zároveň, který si odpykává trest za účast na přípravě neoficiálního časopisu "Vokno" ve Valdčicích (asi jen ten, kdo prošel československými věznicemi, tuší, co to znamená, když se řekne "Valdčice" - jde o nejhorší věznici v ČSSR); myslím na Rudolfa Battěka, bývalého poslance, přemýšlivého sociologa, navíc vážně nemocného, který si odpykává trest v Opavě; myslím na Jiřího Gruntoráda, vězněného v Minkovicích (jeho případ je obkludný: jde o dělníka, který se provinil tím, že opisoval na psacím stroji texty českých spisovatelů); myslím na Ladislava Lise, mluvčího Charty 77, který je ve vazbě v Litoměřicích; myslím na kolegu spisovatele Jaromíra Ševrdu, odsouzeného už podruhé za opisování svých i cizích textů; myslím na všechny ostatní. A vždy se mne zmocňuje zvláštní lítostivost (pro "post-vězeňský psychický stav" ostatně příznačná), když si vzpomenu na zavřené kněze, kteří mne v určitých dobách dokázali pevností svého postoje a svou dobrotou tak skvěle psilovat. Co mohu pro ně všechny udělat víc, než že na ně myslím? V tuhle chvíli asi jen to, že budu apelovat na mezinárodní veřejnost a všechny lidi dobré vůle, aby se za každého z nich zaslazovali tak, jako se zaslazovali za mne.

Mohl jste ve vězení psát?

To mi bylo přísně zakázáno, neskěl jsem mít ani papír, ani zápisník, natož si dělat nějaké poznámky. Byl jsem dokonce trestán i za takovou hloupost, že byly u mne nalezeny nějaké koncepty dopisů legálně odeslaných domů. Jediné, co mi nebylo a nemohlo být zakázáno, byly legální (tj. cenzurované) dopisy mé ženě, na jejichž psaní jsem měl ze zákona právo: jeden týdně, na čtyři strany standardního dopisního papíru, čitelným písmem psaný, dodržující předepsané okraje atd. Těch dopisů tu leží 169, jejich psaní bylo ve vězení mou největší radostí, osmyslňovalo mi pobyt v něm a pokoušel jsem se v nich - za pod-

mínek, jejichž obtížnost lze těžko popsat - rozvíjet různé obecnější úvahy o tématech, o nichž jsem ve vězení musel často uvažovat, jako je téma lidské identity, odpovědnosti, horizontů, k nimž se vztahujeme apod. (I to mi bylo dlouho zakazováno, mnoho dopisů mi bylo zadrženo - mají se totiž správně týkat jen "rodinných věcí" - ale nakonec si na to nějak zvykli.)

Pociťoval jste někdy ke svým věznilům nenávisť?

Nenávidět neumím a jsem tomu rád. Když pro nic jiného, tak už proto, že nenávisť kalí zrak a tím znemožňuje hledat pravdu.

Zavřeli vás v roce 1979 na jaře a teď jste se ocitl náhle - jakoby skokem - v roce 1981. Máte tedy ostré srovnání, ostřejší, než ti, kteří ta léta venku kontinuálně prožívali. Jak se vám situace ve vaší zemi jeví?

Na jakékoli obecné hodnocení či soudy si zatím vůbec netroufám, mohu mluvit jen o svých prvních a veskrze subjektivních dojmech a pocitech, které - nutno hned na začátku říct - ve všech směrech předstihují má očekávání: Charta 77 přežila šest let a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) pět let pronásledování a normálně dál pracují (i když jejich dokumenty nemají z mnoha důvodů už zdaleka tu publicitu, kterou měly dříve); jsem velmi překvapen šíří a hlubokým záběrem nejrozmanitějších neoficiálních kulturních aktivit; počtem, vytrvalostí a úrovní soukromých filosofických seminářů, množstvím samizdatové literatury (nejen beletrie, ale ještě více esejistiky), strojopisných časopisů atd. atd. I když způsoby práce se změnily, strachu jako by bylo sice méně, ale opatrnosti daleko více, překvapuje mne její rozsah (nevím, jak to všechno dohoním) a hlavně neumdlévající energie do ní investovaná. Zdá se mi, jako by dnes byl ve společnosti vůbec větší hlad po kulturních hodnotách a pravdivém slovu, ať už přicházejí (zatím sporadicky) ze sféry "oficiální" (tj. povolené) kultury nebo (nepoměrně víc) ze sféry kultury "neoficiální", té "drubé", jak to nazval Ivan Jirous. Mám dojem, že texty, existující jen v několika kopiích, by mohly vycházet v desetitisícových nákladech a byly by ihned rozebrány. Mnoho lidí jako by bylo už definitivně unaveno ze své únavy, jako by už nebylo o to potlačovat v sobě

svou touhu po provdívě a svobodné tvorbě. Překvapuje mne, že ve sféře "oficiální" kultury znají výsledky kultury "neoficiální" mnohdy lépe, než my známe výsledky jejich; kdysi tak ostrá a nepřekročitelná hranice mezi oběma kulturami jako by se už trochu rozostřovala, v povolené kultuře se objevují častěji - byť stále spíš jen na jejích okrajích - zajímavé věci, mnohdy tak či onak inspirované kulturou "neoficiální", k ní se vztahující, s ní se měřící nebo od ní dokonce co do své vnitřní svobody téměř neodlišitelné. Tlak politického aparátu proti povolené kultuře, té, kterou měl ještě nedávno tak dobře zmanipulovánu, jako by sílil, což je neklaunou známkou, že v ní tu a tam začíná opět o něco jít, občas to na mne dokonce působí tak, že se mu v některých svých okrocích tato zdánlivě "jeho" kultura téměř vymyká z rukou: zakazují hry, divadla a v této chvíli především četné - donedávna oficiálně chválené - rockové a jazzové kapely; mnozí už nevědí, zda patří do kultury "oficiální" či do té "druhé"; ti ještě povolení vystupují - kdesi na pomezí povoleného a nepovoleného - společně s těmi nepovolenými; všechno se to zkrátka nějak podivně zamíchalo nebo propletlo - nebo aspoň mně se to tak zatím jeví. Občas mám dokonce pocit, jako by se trochu změnil i vztah některých oficiálních (arčí, že jen některých!) umělců k nám - už se nás tolik nebojí, možná cítí, že se kdykoli mohou ocitnout mezi námi a že už vlastně nemá cenu moc toho předstírat, když to na jejich osud beztek nemá vliv. Znovu ovšem zdůrazňuji, že to jsou jen mé první a naprosto osobní dojmy a že bych byl velmi nerad, kdyby to kdokoli chápal jako nějaké kompetentní hodnocení situace. V něčem mi to všechno trochu připomíná počátek šedesátých let, kdy proces sebeuvědomování a duchovního sebeosvobození společnosti rovněž začínal kdesi na pomezí oficiální a neoficiální kultury, v onom zvláštním prostoru, kde se vždy něco zakáže, aby se vzápětí o několik metrů dál objevilo něco jiného, co zakazovatelům uniklo. Tenhle proces vyvrcholil nakonec rokem 1968, kdy politická moc musela vzít na vědomí a už nemohla na vědomí nevzít skutečný stav společnosti a její duše. Pokud jde o sféru politickou, zdá se mi, že současná moc stojí před rozpor, jež by měla řešit (hospodářskými, společenskými, politickými, kulturními) rozpačitěji, než jak se mi to jevílo ve vězení: jako by to by-

la naopak ona, kdo už začíná být trochu unaven (uvědomme si, že tu už 14 let vládne táž nezměnná garnitura). Občas se ještě projeví - ať už tím či oním nesmyslným zásahem - téměř zběsilý strach moci z každého závanu čerstvého vzduchu, občas se naopak zdá, jako by i moc sama se pokoušela trochu vážněji zamýšlet o tom, jak tento zatuchlý prostor vyvětrat (aniž by jí ovšem vznikly právan jakkoli ohrozil). K tomu ovšem přistupuje pravděpodobně i určitá nejistota o tom, zda současný stav v centru našeho bloku je spíš jen nějakým provizoriem, nebo zda znamená naopak začátek něčeho nového - *nějaký* a hlavně čeho. Poslední pocit, který bych v této souvislosti měl snad zmínit, je pocit, že za dobu, po kterou jsem tu nebyl, povážlivě vzrostla rozmařilost zkorumpované smetánky. Ne snad, že by to připomínalo přímo život římské aristokracie před pádem říše římské, na to jsou české poměry příliš malé, spíš by se to mohlo snad srovnat s životem Gierkova vedení v posledních letech jeho vlády - i proto, jak tato rozmařilost kontrastuje s reálnou hospodářskou situací země a triviálními spotřebitelskými starostmi obyvatelstva.

Jste dnes považován za předního československého disidenta či opozičního činitele. Co si o tom myslíte?

Nejsem, nikdy jsem nebyl a ani nemám ctižádost stát se politikem, profesionálním revolucionářem nebo profesionálním "disidentem". Jsem spisovatel, píšu to, co chci, a ne to, co by na mě chtěli jiní, a angažují-li se i jinsk, než jen svou literární tvorbou, dělám to prostě proto, že to cítím jako svou přirozenou lidskou a občanskou povinnost a jako povinnost, vyplývající koneckonců i z mého postavení spisovatele, tj. člověka veřejně známého, kterého tato známost zavazuje k tomu, aby se k některým věcem vyjadřoval hlasitěji než ti, kteří známi nejsou: nikoli proto, že by byl důležitější nebo chytřejší než jiní, ale prostě proto, že je - ať už se mu to líbí nebo ne - přeci jen v jiné situaci, zakládající jiný typ odpovědnosti. I když mám přirozeně na mnoho věcí své vybrané názory, nehlasím se k žádné konkrétní ideologii, doktríně nebo dokonce politické straně či sektě, nesloužím nikomu, a tím méně nějaké moci, sloužím-li něčemu, tak jen svému

evědomí. Nejsem komunista ani antikomunist a kritizují-li svou vládu, pak nikoli proto, že je komunistická, ale proto, že je špatná. Kdyby tu byla vláda sociálně-demokratická nebo křesťansko-sociální nebo jakákoli jiná a kdyby vládla špatně, kritizoval bych ji stejně, jako tuto. Nejsem na straně žádného establishmentu a nejsem profesionálním bojovníkem proti nějakému jinému establishmentu, jsem prostě na straně pravdy proti lži, na straně smyslu proti nesmyslu, na straně spravedlnosti proti nespravedlnosti.

Co soudíte o současném západním mírovém hnutí?

Zatím ještě nemám dost objektivních informací, abych se k tomu mohl nějak zavěceněji vyjádřit. Mohu jen říct, že ty mladé dlouhovlasaté lidi, kteří demonstrují v různých západních městech za mír a které jsem měl možnost vidět ve vězení téměř denně v povinných televizních novinách, chápu jako své bratry a sestry: není jim lhostejný osud světa a přijímají na sebe dobrovolně odpovědnost, překračující rámec starostí o vlastní dobré bydlo, a to vlastně - byť v těžších podmínkách - děláme i my zde. Že jejich aktivity jsou asi mnohdy povrchní, jen heslovité, příliš uvězněné do lokální perspektivy a málo ochotné promýšlet hlouběji otázku, co to vlastně mír je, co znamená a co předpokládá, co ho skutečně umožňuje a co ho naopak obrožuje - to je věc druhá. Ale i to je koneckonců pochopitelné: když ti lidé vidí, jak se za jejich vecničkou buduje nějaká odpalovací rampa, zdá se jim být přirozeně boj proti této rampě důležitější než nějaké odtažitě zkoumání a promýšlení hlubších souvislostí problému světového míru. Lze se jim divit? Když jsem byl ve vězení, taky se mnohdy dotýkala otázka, zda se mi podaří nějakým úskokem získat ze skladu několik kožených tkaniček do bot navíc pro své přátele katolíky, aby si z nich mohli udělat své dobře ukryvané růžence, než otázka, kolik Pershingů 2 je schopno čelit kolika raketám SS 20. K pochopení širších problémů se vědycky probíjíme cestou konfrontace s problémy lokálními, konkrétně a existenciálně se nás dotýkajícími. Jde jen o to, abychom se touto cestou skutečně probíjeli někam dál a neuvízli - díky pohodlnosti svého ducha - na samém startu. Ale abych byl konkrétnější: o otázce míru a války se v prostředí

Charty 77 bočně uvažuje a leccos chytrého už tu bylo na toto téma napsáno; až se trochu lépe zorinetují, rád bych se k tomu také vyjádřil; to téma mne zajímalo už ve vězení a tím víc mne zajímá teď.

Nemáte dojem, že západního mírového hnutí využívá SSSR ve svůj prospěch?

Když někdo na Západě bojuje proti západním zhraním, bylo by od sovětského vedení přinejmenším pošetilé, kdyby mu nefandilo. Mně se ovšem zdá, že důležitější, než kdo mi právě fandí, je, zda mám pravdu. Já osobně se aspoň touhle zácadou řídim.

Jaké máte plány?

Návrat z vězení není vůbec lehká věc, někteří dokonce říkají, že to je těžší, než vstup do vězení. Musím se nejprve zorientovat, trochu se zadaptovat, pochopit lépe svět, do něhož jsem přišel, což znamená mimo mnoha jiného setkat se se spoustou lidí, přečíst mnoho důležitých textů, poslechnout si desítky desek a magnetofonových pásků, vidět různá představení a koncerty, naučit se zkrátka zase dýchat vzduch své doby; bez toho se psát nedá. No a pak bych rád začal psát konečně už zase nějakou hru, asi šest let jsem žádnou nenapsal.

Ovlivní váš pobyt ve vězení nějak vaše další psaní?

Repochybně. Ale zatím nevím jak.

Myslíte, že bude tenthle náš rozhovor mít pro vás nějaké nečobré následky?

Nevím. Opravdu nevím.

Eva Kantůrková

J a n t a r o v é   s l z y

1.

Maně se vtiskl do hloučku svých čerstvých kolegů, když ji spatřil vejít do předsálí kvestury, kde pro jejich početný první ročník pořádalo děkanství u dvou stolků zápis. Helena! Hrdlo se mu stáhlo sladkým úlekem. Vešla oním plachým krokem, který si tak dobře pamatoval, a aniž se příliš rozhlížela po natěsnaných studentech, namířila si to rovnou k volnému stolku, kam se právě dostavila povýšená úřednice. Helinka. Matka ji volala Helinkou, to se taky nedá zapomenout. Helinko, už tu na tebe čekám. Helinka tehdy nosila dlouhé bílé kalhoty nebo širokou bílou sukni a námořnickou bluzu, kalhoty i sukně byly ušity z řídce tkané látky a prosvítaly jimi tvary nohou. Do kvestury vešla v kostkované sukni a v černém svetríku, dlouhé plavé vlasy vzadu spjaté sponou. Vůbec se nezměnila, stále též nevědomý jemný úsměv kolem rtů a zpola nepřítomný pohled, měl zase pocit, jako mu ho vnukla už tenkrát, že na něj osud ukazuje prstem. Dívka, v níž se poznám. Jak ho tehdy ta věta vzrušovala! V tmavém předsálí kvestury, nevlídné místnosti, do výše očí pokryté dřevěným ostěním a na bílém zbytku stěn ozdobené ošuntělými portréty známých postav národní literatury, v sále tak zhola odosobněném, se na něj plnou silou navlal čas, kdy za ní vzhlížel v nedočkavém a marném ustrnutí. Udělal dva kroky stranou, hloub do ochrany hloučku, neměl rozhodnost střetnout se s ní tak rovnou, nepoznala by ho, nikdy si ho natolik nevšimla, aby ho mohla poznat, a přece se odvrátil, když procházela kolem míst, kde stál. Nedovedl by tenkrát vysvětlit, odkud se v něm vzala ta jistota, že dívka v bílém vnese do jeho života něco mimořádného; a když pak odjela, aniž se s ní stačil seznámit, aniž s ní promluvil jediné slovo, nenaplněnost toho předurčení její pouze hluboce udivila; a ani za ní netušil, její odjezd pocítoval spíš jako přerušeni nežli ztrátu, tak byl dojem osudovosti silný. Bylo to tím, že mu byla vzácná a že se její odjezd prostě neodvážil pocítovat jako ztrátu nebo rozchod? Přišla, a sice odešla, ale byla. Byla! Ten zážitek mu zůstával. Hleděl na ni a musel násilím polknout, aby vrátil stoupající vzrušení zpátky do těla. A teď tu opět je! A zřejmě dál nedosažitelná a záhadná, jak vyrozuměl z poznámky, kterou o ní pronesla obtloustlá culíkatá dívka, stojící vedle něj. "To je ta vyreklamovaná holka!"

Culíkatá to sdělila sympatické úsměvné blondýnce, zvědavě

registrující každou novost vysokoškolského zápisu, a on si všiml bublinek slin v koutcích rudě napjatých rtů závistkyně. Pocítil k culíkaté prudký odpor a zmocnila se ho tichá sounáležitost s "vyreklamovanou", a současně z věty pochopil, proč se s Helenou setkává až tady u zápisu a proč se s ní nesetkal už na povinné prázdninové ~~praxi~~ brigádě, uložené děkanstvím celému ročníku jako podmínka přijetí na fakultu.

"A jakou si našla ulejkvu?" optala se blondýnka.

"Provázela matinku jako tlumočnice západní Evropou," řekla zasvěcená závistivá a současně na Helenu zamávala. "Ahoj! Heli!" Helena už stála u stolku, kam si k povýšené úřednici nikdo netroufal jít jako první, a podávala ženě index. "Chodily jsme spolu do jednoho gymplu," řekla culíkatá a začala se prodírat za Helenou.

"Je to možný?" oslovila ho blondýnka, "teď ji pomluvila!"

Od druhého stolku, kde indexy stvrzoval starší dobrácký muž, se část fronty přelila za Helenu, on se za ni postavil jako pátý a mezi hlavami budoucích spolužáků viděl na její krásné temeno, jež spjaté, těžké prameny vlasů jako by táhly nepřestajně dozadu a vzhůru. Něco neměla v indexu v pořádku, povýšená úřednice jí ho vracela, culíkatá horlivě špulila zaslíněná ústa a Helena řekla poklidně: "Ano?" Prohlédla špatně zapsanou přednášku a požádala: "Mohla byste mi půjčit pero? Mám svoje v tašce a tu jsem si nechala v šatně."

Viděl úřednici přímo do tváře a mohl zaznamenat její proměnu od úžasu k ochotě: ta namyšlená žena, jež působila jako by jí fakulta patřela a již se každý raději vyhl, Heleně i půjčila propisovačku, i se trpělivě opřela dozadu o židli a počkala, až dívka chybu opraví; a ani nikoho ve frontě nenapadlo říci, že zdržuje a má si jít opravit chybu stranou. Helena mumlala něco nesrozumitelného, úřednice se usmála, též něco řekla, Helena hnu-la hlavou a silné prameny vlasů se jí na zádech zavlínily jak živé; protknula jej stará známá sladká bolest: vizte Helenu, dívku, jež zmáhá okolí neodolatelnou silou. Představil si sebe, jak by zrděl, kdyby jej úřednice upozornila na chybu, jak by se habbil za své chybuující nováčkovství, a pocítil k Heleně bližněctví, neboť pro něj nebylo její vystupování ničím neznámým.

Takto královsky samozřejmě chodívala tenkrát po penzionu. Nezarazilo ji, že přichází k neobsazenému stolu, klidně usedla a optala se číšníka, zda matka už obědvala, když ne, počkala na ni jen tak dlouho, co by stačila sníst polévku a pak zdvihla ruku, že jí mohou přinést jídlo. Kdykoli se s matkou u jídla nesešla, nechala jí u personálu vzkaz, a - stejně jako namyšlená úřednice * od kvestora - i vrchní se usmál a vyhověl jí. Pomáhal o těch prázdninách mamince v kanceláři za kuchyní a třikrát denně netrpělivě hlídal, až dívka v bílém projde halou a vejde do jídelny. Pozoroval ji nenechavě, sám proti ní kluk, přestože, jak si zjistil v knize hostí, byli stejně staří, a třikrát denně musel hledět na to, jak s sebou - vždy znova - odnáší záhadu své sebejistoty. "Nojo, sakra," řekl vrchní, když se ho zeptal, proč jí kdykoli tak ochotně vyhoví, "práč, že jo. Ale když jí by se zdvořilost moc těžko odmítala. Tý starý spíš, ale u ní by si člověk připadal jako gauner nebo pitomec." A starý kuchař, který ji od sporáku otevřenými dveřmi taky pozoroval, jednou řekl uznale: "Sedí si tam jak oliva na chlebičku."

Zakrslé duše však její mimořádnost urážela, pokojskou například; a taky maminku. Maminka Heleninu matku ~~obytvovala~~ jen proto, že jí to uložil primář léčebny, být rozhodnutí na ní, našla by si

výmluvu. Maminka neměla ráda protekční hosty mimo pořadí. Považovala si lidi co nejobyčejnějších, nejraději ubytovávala ženy z venkova a muže z drobných měst, nicotné lidičky, jako byla sama a s nimiž nebyla žádná velká provozní starost, protože poměry penzionu převyšovaly poměry jejich; a hrozila se cizinců, s nimiž musela lámat němčinu, a vůbec už nesnášela "dámy z Prahy", tak pohrdlivě nazývala našlechtěné, nastrojené ženy s velkými nároky, a mohly pocházet třeba ze Zapadáková. A nebylo dne, aby s pokojskou v té klidné půlhodině po obědě, kdy kuchyně je uklizena, personál je naobědván a na přípravu večere je ještě dost času a kdy se u společného stolu probírají klípky dne, se záští neodšoudily něco ze způsobů "dam z Prahy", nebo jejich garderobu a zejména jejich hosty na pokoji. "Nejsme tu žádný pelech," zlobila se maminka, ale neopovážila se pacientku primáře ani jen upozornit na to, že přijímat návštěvy na pokoji je zakázáno. "Jen proto je ta mladá pořád na procházkách," přísazovala si pokojská, a jejich kyselost byla hned nadvakrát nepnavdivá. Mladíci, proudící do penzionu za Heleninou matkou, byli studenti pražské filmové školy, kde pražská dáma učila, a měli tu nedaleko prázdninové soustředění, a dívka Helena chodila po procházkách nikoli pro matkou obsazený pokoj, ale protože ji na ně provázel mladý doktor z léčebny. Vypátral to nikoli ze zvrhlé zvědavosti méněcenného tvora, byl prostě hnán palčivým zájmem o všechno, co se dívky týkalo; pravdu obou dam u kuchyňského stolu zatajil. Ten stůl - až na vrchního a kuchaře - neměl nárok znát o nich pravdu.

Byla mu dívkou z daleka, přičemž "daleko" vyjadřovalo vzdálenost ani ne tak zeměpisnou, jako kastovní; zaujala ho proto že se vymykala z běžnosti. O její matce se to říci nedalo, do lázní přijížděla spousta podobně výstředních, halasivých, důležitých a nepřijemných ženských; ona vynikala, a byla tichá. Je vzácná, říkal si a pozoroval ji od mamčině pokáňkaného stolu s podobným zalíbením, s jakým klenotník odhaduje cenný prsten. A vlastně nikdy nepomyslel na sblížení, na to, že by ji oslovil; a to nikoli, že by se toho neodvážil, nevzhlížel k ní zdola nahoru, byl to pohled vodorovný, ale prostě toho neměl zapotřebí. Chtěl ji mít záhadnou a vzácnou. Dokud ji pozoroval z daleka, přibližoval ho k ní pocit osudovosti; zatímco vše, co se vysloví, svou osudovost ztrácí. Pozoroval ji z daleka a potají a miloval sladkou bolest, již mu působila pohled na ni. Víc si ani nepřál, než vidět ji a slyšet o ní. Znal ji za ty tři týdny dopodrobna. I za dočasného pobytu, a zejména tehdy, si lidé vytvoří drobné zvyky, to, jak zdraví, berou si poštu, noviny, zavírají za sebou dveře, jak sestupují se schodů, jak reagují na květiny na stole, jak drží příbory, a ona se pohybovala v prostředí mu důvěrně známém a její zvyky, od toho prostředí odlišné, mu o ní utvořily ucelenou mozaiku. Ta potvrzovala stále to jedinstvé: je vzácná.

Co mu ale zůstalo záhadou, odkud ta vzácnost pochází. Že nebyla darem prostředí, potvrzovala její matka plochou výstředností; a aby její tajemství nahlédl, začal ji sledovat i po městě a po okolí. Vydával se za ní na kole, spěchala s malou brašničkou přehozenou přes rameno, slunce se opíralo do jejích průsvitných sukni; než se znala s doktorem, nejraději sedávala v cukrárně na kolonádě nebo chodila bez cíle lesem; a když ji poprvé dojel u jezera a spatřil ji sedět v trávě s mladým doktorem a opírat si hlavu o jeho rameno, zaskočila jej ta sladká bolest v prsou. Pak si tu bolest jezdil vyvolávat i uměle; usedal na kolo a mířil k jezeru, kde je určitě zastihne; bylo jim oběma sedmnáct, ona však měla už právo na muže, kdežto jeho sedmnáctiletí se kolem nich

mohlo jen přehnat v prudké jízdě a v krátkých kalhotách. Potom její matku odvolal telegram, odjely a romantické tajemství zůstalo nerozluštěno. Vklouzl do jejich pokoje dřív, než ho uklidí pokojská, našel tam po nich plno ženských zbytečností, kapesníčků, flakonů, stužek, krabiček, mýdel, a nezdálo se, že by to byly věci její; stejně se jí zmocnila pokojská a jemu ještě tak pro pár dnů zbyla ta sladká bolest v prsou. Ozvala se, což bylo zajímavé, kdykoli potkal mladého doktora; a pak jednou jel kolem jezera a že si u něj měl vzpomenout na Helenu ho napadlo, až když její dávno minul.

Ročník byl početný a hustě zaplnil velkou posluchárnu, byli rozděleni do skupin podle budoucích oborů, on byl v e skupině první a při společných přednáškách ve velké posluchárně sedával dole v první řadě hned u katedry; ona byla ve skupině sedmé a sedala nahoře v poslední řadě a její světlé vlasy se na dálku odrážely od temného ostění. Někdy vstal a zahleděl se vzhůru proti ploše zaplněných řad a sotva ji našel, ta stará sladká bolest se v něm jemně pohnula. Mohl by k ní jistě přistoupit, o přestávce, když vybíhala povykládat si na chodbu, k tomu měl mnohokrát příležitost, a říci jí: "Jestlipak víš, že tě dávno znám?" Naučil se však - a na méně důležitých věcech, než byl jeho tajemný svazek s ní -, že člověk je bohatší o to, co nevysloví; a někdy i o to, co neudělá. Poznal, že jen vlastní představa věcí a lidí je tak čistá a silná, jak chci já. Oslovit jí, možná by se jeho krásná bolest ztratila. Vždyť o čem by mohli mluvit? O tom, že existuje věta o dívce, v níž se pozná? Ale jak by jí to mohl vypovědět? Ne, hovořili by o profesorovi dějin literatury, o tom žvanilovi; a o profesoru politické ekonomie, o tom mlýnku ideologismů; hovořili by o tom, o čem hovoří všichni: - o banalitách. Ne. Zavřel si ji poloznárou a poloneznárou za očními víčky.

A jako tehdá maminka s pokojskou o polední siestě u kuchyňského stolu, na koleji a na chodbách fakulty o ní hovořili mnozí spolužáci. Byla typ, který budí nejen pozornost, ale i závist a žárlivost. "Milenka by mohla být náramná." - "Ale je nestálá." - "Nestálá? Spíš dává přednost studentům z vyšších ročníků." - "Nebo asistentům." - "Jestli si nemyslí rovnou na profesora." - "Kecají," mávl nad řečmi o Heleně Josef, přítel od prvních dnů studií, s nímž krátký čas bydlel na koleji a který byl s Helenou v jedné skupině. "Chlapečkové ji líčí jako děvku, ale to jsou kyselé hrozny. Ona je spíš kněžka chrámu. Cítí se být vysoko zaslíbená."

"Bohům?" optal se a byl by rád, kdyby to vyznělo aspoň trochu posměšně, nechť se předčasně odkrýt ani před Josefem.

"Lásce, člověče," řekl Josef, tím bláznovstvím upřímně pohoršen. Láska je činění, tak o tom byl pevně přesvědčen svou dospělou zkušeností, čím více činění, tím láska prudší. "Je to s ní utrpení. Je chytrá jak vopice a je nedostupná. Znáš horší spojení vlastností? Příliš oslnivá, je sobě nebezpečná." Josef měl Helenu velice rád.

Líbilo se mu, že o ní takto uvažuje, v Josefových slovech se ho měkce na duši dotýkala Helenina záhadnost. "Tuhle jsem si všiml," řekl a zas by byl rád, aby to vyznělo ironicky posměvačně, "ona i dveře otevírá, jako by to bylo poslání. Prosím, vstupte, ty dveře jsem otevřela pro vás." Řekl to a hned zmkl: ani mluvit by o ní neměl. Vyřčením se banalizuje i nejsvětější tajemství.

Kdežto Josef o Heleně vykládal pořád, byla zřejmě hlavní po-

stavou skupiny, v dobrém i ve zlém. Jen vyšli z fakulty, už vykládal, co zas nemožně chytrého řekla na semináři, tak nečekaného, že se na ni všichni naštváli; k polívce jej živil tím, jak pije krev spolužačkám; a při pivu v hospodě rozpítvával její skvělý zevnějšek. Ale zamilovaný do ní nebyl, bylo to holé uctívání. Josef miloval vlastní ženu, miloval ji tak vášnivě, že uprostřed týdne utekl od největší práce, usedl do vlaku a ujížděl do Jihlavy, kde jeho žena učila na obecné škole. Příležitostnou milostnost nazýval hájením mužské cti, čehož se nijak neodříkal, ale nikdy v tom nebyl iniciativní; a této iniciativy se od Heleny nemohl nadít. "Ona je dobrá," říkal. "Je kamarád. Všimni si, kam kouká. Žádné děveče to nevě, aby očima nakonec nesklouzla na poklopec. Ona kouká jen do očí. Jako kamarád je absolutně spolehlivá."

Donutil se říct: "A komu se podívá tam dolů?"

Otázka byla tak závažná, aspoň Josef ji taky tak závažnou cítil, že odpověděl bez svých obvyklých legráček: "Člověče! To tedy já bych rozhodně nechtěl být v jeho kůži."

První dva semestry proběhly bez zvláštních událostí, při zkouškách exceloval, maminka už nespravovala lázeňská penzion, přestěhovala se za ním do Prahy, neměl tedy žádné prázdninové povinnosti, jen tu jedinou, sám se po ty tři měsíce bez stipendia živit, šel pást k bačovi do hor ovce. Ve třetím semestru dál sedával v první řadě velké posluchárny a Helena v řadě poslední, ročník se ale větším množstvím speciálních přednášek víc pomísil, archivní praxi s ní absolvoval ve společné skupině, naštěstí dost velké, aby se s ní nemusel dát do řeči. Čas oslovení se ale blížil, cítil to. Umínil si vynasnažit se dobře volit příležitost, první věta mezi nimi nesmí být banální a ani se nesmí banalit týkat. Nesmí pokazit a ztratit jemnou, chřestivou křehkost, střípečky barevného skla, bolestivě a sladce jej řezající pod hrudní kosti; i když současně pozoroval, jak do jeho zájmu o Helenu proniká Josefovou vinou věčnost. Ze záhady jedněch prázdnin se stále více stávala spolužačkou, o níž toho každý druhý věděl říct víc, než on; začínal pozvolna na Josefa žárlit, a na každého, kdo před ním o ní promluvil s nesnesitelnou zasvěceností. Občas měl pociť, že by ji před tou zasvěceností, která o ní vlastně lhala, měl chránit; jak ji ale ochraňovat, když všichni viděli, jak jsou si vzdálení!

Vybyl pro ni v ročníku podivný prostor. Dívky ji v lásce neměly, sbírala hravě školní úspěchy a vůbec vše na ní vypadalo jako snadno získané, například samozřejmost krásného oblečení; devatenácti dvacetiletým klukům, svým vrstevníkům, navenek prezíravým a uvnitř vykuleným, těmto zárodkům budoucích intelektuálů se vyhýbala sama; a tak jí zůstalo spřátelit se se skupinou starců. Bylo to na deset starších spolužáků, dospělých mužů, které se zaměstnání vylákalo na studia výhodné státní stipendium, Josef byl též stařec a Helenu uvedl do jejich kruhu. Starci žili v ročníku více méně odděleně, vymykali se mentalitou a měli i dost potíží se studiem, a Helenu přijali ochotně. Mužská řeč snadno sklouzne po kluzkostech a ona se chovala natolik rozumně i žensky prostě, že se před ní mohli až holedbat. Byla tak trochu jejich maskot. "Není ne-týkavka," chválil ji Josef. "A co slyšet nechce, to po ní sklouzne jak po ~~xxx~~ skle."

V partě starců byl i Štefan, člověk potměšilý. Jako všichni ženáci, měl taky potíže se studentským životem, rodina žila daleko, Štefan neměl dost prostředků jezdit za ženou a ani o to nestál, bylo to venkovské děvče a budoucí doktor Štefan už jí pohrdal; dlouhé prázdné noci se ženáčům proměnily ve starost, kde si opatřit

nezávazné milování. Studentky, ač se to zdá být dnes neuvěřitelné, byly povětšinou romantickými vyznavačkami lásky a z ní plynoucích závazků, pro ženáče obtížný nárok; až je zachránila Miluška, dívka po mužích posedlá. Byla nehezka, měla ptačí profil a mastné vlasy, byla ale inteligentní a mnohemu starci pomohla se zkouškou; k užasu všech se najednou vdala a stala se dostupnou i jako žena, neboť manželem jí byl podobaný mladík, fakultní archivář, člověk velice dobromyslný i nešikovný. Novomanželé získali od rektorátu vlastní komůrku v koleji, archiváři učarovala dějinami alma mater a Miluška si léčila zklamání z muže u spolužáků.

Štefan měl pěknou tvář a okrouhlé oči jako sova, uměl se jimi dívat při hovoru protivně do stran; byl podsaditý a měl úžasnou sílu. Jinak to byl křupan a sprosták. "Rozdělal jsem ji," zaslechl Štefanův hlas, který mu zazněl mastně; od prvního okamžiku bylo v té situaci něco nebezpečného. Stáli na chodbě před velkou posluchárnou, čekali na profesora českých dějin, suchého chlapíka, člověka dost samolibého, který nechával sekretářku katedry odemykat síň až se svým příchodem: těšilo ho, když mu studenti udělali na chodbě uctivý špalír. Starci stáli až u samých dveří a v houfu. Byla to náhoda, že stál tak blízko, aby Štefanovi rozuměl, předtím se tu domlouvali s Josefem o odpoledním studiu v knihovně a starci přišli až potom. Štefanovi křivil rty potměšilý úsměv. "A pak jsem ji nechal..." Nebylo těžko uhodnout, o kom mluví, Miluška se krčila na druhé straně chodby a vrhala směrem ke starcům poplašené pohledy. "Klekla na kolena a svírala mi lejtka," vykládal Štefan, "a nahá, pánové! Byla nahá." Starci mlčeli, Štefana nezakřikli, ani ho nepodpořili. U Milušky už se vyúsřídali všichni, bylo s podivem, že se jí nikdo nezasal. Patrně se stal Štefan jejím favoritem, a byli k ní bez závazků. Josef řekl neutrálně: "Ten Štefan je ale mizera ..." Vyznělo to spíš žertovně.

"Vlek jsem jí na lejtkách ke dveřím," vykládal Štefan, "ta prosila!"

A pak se všechno odehrálo tak rychle, že nikdo nedovedl říci, co bylo dřív a co bylo potom. Helena stála vedle Štefana, natočená k němu bokem, stál vedle její levé ruky, v pravé držela brašnu. Na rohu chodby, kam starci neviděli, se už řadil špalír, profesor se sekretářkou scházeli se schodů. A právě když se špalír vyrovnal až ke skupině starců, Helena se zrudka otočila celým tělem a volnou levou rukou, její horní stranou, udeřila Štefana do obličeje. Strefila se klouby do rtů, Štefanovi vytryskla krev, jak měkká hmota narazila na zuby. Profesor, který to spatřil, užasle vykřikl: "Kolegyně! Vy se perete na akademické půdě?"

Helena nebyla v tváři ani zarudlá ani nijak vzrušená. Řekla pokojně. "On na akademické půdě urazil ženu."

"Vás?" Krev se Štefanovi hrnula, profesor se na to díval s ošklivostí, a kladná odpověď mohla být jediným Heleniným ospravedlněním.

"Kvůli mně by se musel prát někdo druhý," řekla.

"Aha! Žena rytířem. To tu ještě nebylo." Profesor pokynul štítlivě sekretářce: "Prosím vás, udělejte s tím něčo. Takové krve." Sekretářka zblízka prohlédla Štefanovi proražený ret. "To musí spravit doktor."

Profesor popuzeně hleděl na starce, prohlížel je jednoho po druhém, byli to jeho miláčkové, míval s nimi pocit, že dělá něco obzvlášť důležitého, když učí dospělé muže, a když na žádném nenašel známku nesouhlasu nebo nejistoty, pokýval prudce hlavou, já vám rozumím, po činu jí neshodíte, a vykročil k posluchárně.

Přes rameno pak ještě hodil. "Ale doufám, že vaše faceka nebude dnes posluchače zajímat víc, než můj výklad."

Na tomto nebezpečném bodu situace, kdy Štefan byl odváděn s kapesníkem plným krve a kdy starci přemohli profesorův hněv a la-dili ho řešit incident smířlivě, a kdy by každý druhý viník mou-dře mlčel, ona řekla: "Toho se neobávejte, pane profesore." A i to jí prošlo. Zas zdánlivě bez velkých zásluh byla hrdinkou dne.

Stál při indidentu blízko, ošklivil si Štefana a smypatizo-val s ní, po přednášce už bylo nemožné, aby se k ní a k Josefovi nepřiřadil. Šel s nimi do menzy, šla uprostřed, o půl kroku vzadu, aby se na něj mohla dívat, cítil ten pohled a neopětoval jej; Josef celou cestu žvanil o zkažené Milušce, nebyt zkažených Mi-lušek, nebylo by akademických facek, a on mohl promluvit teprve ve frontě na oběd. "Proč jsi to udělala?" optal se.

Při čelném pohledu se dívala široce otevřenýma očima, pohle-dem obráceným do středu tváře, upřeně zkoumavým a neskrývajícím zájem, a řekla: "Já si tě pamatuji, My se známe už dávno."

"Nesmysl," řekl Josef. "Ležte byste se znali z onoho života. A na inkarnaci, pokud vím, nevěříte. Ještě jsem vás neviděl spo-lu promluvit."

"Představuju si," říkala s úsměvem a položila ruku na Jose-fovu paži, aby ho uklidnila a umlčela, "jak jsem ti šla tenkrát na nervy. Já si žila v zábavičkách, a tys namísto maminky přijí-mal dodavatele s masem a zeleninou."

"Tos nemohla vidět," namítl a tělem nechal stoupat rozjaře-nou radost.

"Okno naší koupelny vedlo na zadní dvůr."

"Ty ses na mě koukala z koupelny?"

"Někdy."

"Myslel jsem, že o mě ani nevíš." Vytratily se pachy menzy i šumot a hovor veliké jídelny; ocitl se v tichu a viděl se v je-jích rozevřených očích. Byly zelené a měly žlutá světýlka při středu.

"Já si všímám," řekla.

"Tajněstkářko!" vyhrkl Josef. "A ty taky! Nechal ses živit mými řečmi! Teď už vím, proč tak pozorně mlčel, když jsem o tobě mluvil."

Potom už nic nestařili říci, protože se z druhé strany při-šoural Štefan, ret měl zalepený, náplast mu tvořila směšný růžo-vý knírek, a řekl huhlavě, jak nemohl příliš otvírat ústa: "Ukaž tu pracku."

"Bolelo to?" optala se.

"Pracku!"

Ukázala levou ruku, měla ji taky na dvou místech proseklou Štefanovými zuby. "To sis měla dát dezinfikovat," řekl Josef, "nebo se nakazíš Štefanovým křupanstvím."

"Ty mlč," řekla Helena, "ty obhájče mužský cti," a Štefan vzal její ruku do dlaní a huhlavě řekl: "Taková malá? Skoro mi s ní vyvrátila sanici."

"To byl ten bekhend," řekla. "Sama jsem si neuvědomila, ja-ká je v bekhendu síla."

Štefan držel ruku, která ho udeřila, a teatrálně říkal: "To nemohla udělat tahle malá ručička. Přece vím z naší hospody, co je to dostat po mordě. Tak já si budu myslet, že to nebyla tahle malá ručička," a navzdory bolesti, která mu stahovala poraněný ret se pokoušel o svůj křivý úsměv. "Chtěla bys?"

"Dobře," souhlasila a stáhla ruku zpátky. "Stalo se to někde

jinde a někomu úplně jinému."

"A Miluška?" napadlo ho optat se; zazdalo se mu být nespravedlivé, aby z příběhu zmizela ta, pro niž se konflikt udál, neměl rád ani v dějinách, které tak usilovně studoval, když si protivníci tak jednoduše, že měli vůli k činu, přivlastnili osud obhajovaného.

"Poslala mi psaní," řekl Štefan a vytáhl z kapsy kus linkovaného papíru, vytrženého z poznámkového notesu. "Chce se po obědě sejít. To už ale nenapsala, co bych tam měl dělat. S tímhle," ukázal na zalepený ret. A podával dopis Heleně, aby si jej přečetla.

Rozesmála se. "Jsi nenapravitelný, Štefane. Snad si nemyslíš, že budu číst vaše milostné dopisy!" A vyškuble mu list z a roztrhala jej na malé kousky, které mu nasypala do košilové kapsy.

2.

Potom spolu byli tak často, každou volnou chvíli, až je nazvali dvojčaty; mohl si opravovat, potvrzovat a doplňovat představy, které si o ní učinil. "Jen nepodléhat legendám," usmívala se a otevírala doširoka oči, když jí vyprávěl, jak za ní jezdil v kraťasech na kole a nic víc si nepřál, než ji vidět. Učinila mu styk s ní jenom příjemným, nic nevnucovala, nic nežádala, prostě vedle něj byla, veselá a na všechny strany chápavá, s porozuměním pro cokoli, nejdalekosáhlejší taje i obyčejnosti života; cítil se vedle ní volně jako dosud s nikým. Byla však úzce vázána na matku, dnes jako tenkrát, a tak se "pražské dámě" nedokázal vyhnout ani on. Sbližoval se s Helenou vlastně tak, že ji neustále konfrontoval s její matkou.

Bydlely samy dvě v obrovský bytě na Národní třídě, bytě zařízeném s procovskou nádherou bývalých poměrů, které se uchovaly jen ve vzpomínkách účastníků a v těchto přežilých bytech, proco to byl nevkusný dokonce i pro toho, kdo po procu toužil, každá vládnoucí vrstva nových poměrů si vytváří proc vlastní; a tento chodívala uklízet každé dopoledne rodinná hospodyně. V Josefovi ten byt vyvolával respekt, původem truhlářský dělník, vážil si Josefovity, ať byla esteticky platná či nikoli, jemu to v bytě připadalo jako v muzeu nebo ve filmovém ateliéru: otevřeš další dveře a ocitneš se mimo kulisy. Helenin dědeček byl před válkou a krátce po ní advokátem vyhlášeného jména a s bohatou klientelou, Helenina matka se s rodiči rozešla pro politické názorové rozdíly a do bytu se nastěhovala, až když zemřeli; Helinka o bytě říkala, že ji s ním smiřuje to, že ho zařizovala babička, která ji velice milovala, a že může být tak pohostinný. Velice často se stalo, že zatímco v reprezentační polovině redaktorka pořádala malou recepci, v jeho soukromé části se Helinka radovala na svých večírcích. Ah ano, Helenina matka byla rozhlasovou reportérkou a táhla za sebou celou hordu nejrozmanitějších známostí, měla potřebu být obklopena "svým malým dvorem", jak tomu říkala; a reportérkou byla vskutku známou, povědomí o ní měl a ten, kdo rádio neposlouchal. Její pořady měly pravidelný vysílací čas a mluvilo se o nich u řezníka, u holiče, v hospodě: redaktorka uměla potěšit srdce veřejnosti vtíravou nepřijemností svých otázek. "To má po dědečkovi," říkala Helinka, "toho se báli všichni předsedové soudu v Praze a okolí."

Poslouchal jeden její pořad s Helenou, byl o ekologických

problémech, odpovědný hodnostář, kterého si k tématu vyvolila, se utákal k obecným tvrzením, spad popítku v dané průmyslové oblasti je skutečně prvořadým problémem, jak o tom hovoří usnesení toho a toho sjezdu, a ona se ptala, kdo za spád odpovídá právně, hospodářsky, mravně, politicky, tahala hodnostáře za uši jak malého kluka. A proto se veřejnost z jejích pořadů těšila, veřejnost měla pocit, že to ona sama zápolí s hodnostáři, a byrokratičtí mocipáni, které si redaktorka pro rozhovory ponejvíc vybírala, měli k ní postoj dvojaký: jednou stranou se jejích vtipných a neodbytných zaútočení lekali, z druhé, protože byla taková doba, si velice přáli dostat se do jejích pořadů. Říkalo se taky, že reportérce je proto dost dovoleno, protože má kdesi vysoce postaveného strejčka; takže dost rozličných okolností, aby mu poskytovaly látku k debatám s Helénou.

"Jestli tomu dobře rozumím, jsou pořady tvojí matky postrachem i metou současně. Kdo se nedostane před její mikrofon, ten jako by před veřejností propadl; a kdo se před její mikrofon dostane, bude před veřejností zpochybněn. Ta dvojitá role je ale ne-logická. Jestli se jí bojí i zároveň o ní stojí, nemůže být ničím víc, než režimem připuštěné enfant terrible."

"To je jako kdyby řekl, že je jen elegantní dvorní šašek."

"Nechci tvou matku urážet. Chci jen vyjádřit, že v tom dvojakém postavení cítím nějakou nepoctivost."

"V čem by byla? Ta nepoctivost."

"Neříká třeba všechno, co by říkat mohla. Možná. Nebo říká to, co už je stejně zpola pasé. Nepouští se do věcí skutečně nebezpečných."

"Dělá, co umí. A je-li to tak snadné, proč se o to nepokusí někdo jiný?" Oponovala mu klidně, byla přísně neosobní. Ona taky usilovala o sblížení.

Usmál se. "A popustila by někomu svůj monopol?" To se usmála s ním: to byla pravda, její matka žárlivě střežila svá výsostná území.

Helena byla však v matčině jezeru stříbrnou rybkou a on se ji marně snažil přistihnout, zda nesplývá s jeho zasmrádlostí, extatickou gestikulací prázdných lidí, kteří už všeho dosáhli a neumějí si s tím poradit, s jeho pustou slovní drásavostí, nemající pravost původního prožitku, z každé situace vyplavala čistě zářící, rozumná a živá. On, plebejec, měl neustále posazenu v týle starost a povinnost být svůj, nepoklonkovat, ponechat si za každých okolností rezervu vlastního mínění, a jak Helenu provázel - vždy v matčiných stopách -, nikdy v těch kavárnách, divadelních zákulisích, klubech i pohostinných bytech, kde se setkali se spoustou lidí, většinou společensky významných, nepocítil to, čeho se nejvíc u ní bál: že by si zadal.

"Sugestivní drby," řekl jednou ve filmovém klubu, když jakýsi televizní šmok, lepší hlasatel či třetířadý redaktor, vztušeně líčil, z jak malicherných důvodů bylo cenzurou zakázáno představení hry známého spisovatele. "Ti lidé vědí, jak vyvolat pozornost." Nebyl skeptický ke kritikům režimu proto, že by režim obdivoval, neměl ani svým věkem ani účastenstvím na jeho podobě ani podíl ani vinu, mohl jej tedy pouze neúčastně pozorovat, a kritiky si ošklivil, protože jejich kritiku pocítoval jako nároky z přesycenosti: nejvíc křičeli ti, kteří měli všude dveře otevřeny.

"To myslíš spisovatele N.?"

"Jistěže."

"Říkáš to, jako by si N. zákaz na politických místech objed-

nal."

"A neobjednal? Cožpak nejdou napsat věci tak, že zákaz je fakticky objednán?"

"Ale proč mu podkládat zlý úmysl? Autocenzura mu prostě funguje v menším rozsahu, než jaký má cenzura státní."

"Tohle je ovšem věta tvojí matky," řekl prudce a ona se zarděla. Začal jí vysvětlovat: "Ty to nemůžeš tak zřetelně vnímat. Jsi na ně zvyklá, říkáš jim tetičko, strejčku, zdají se ti přirození. Ale zkus se tu rozhlídnout mýma očima. Očima člověka z ulice, který sem vešel a nemá žádný vliv. Je to, jako když při cestě odklopíš velký kámen: rozhemží se to pod ním ~~brouky~~ brouky."

Byl zrovna čas večere, čekali u baru na zpožděnou redaktorku, klub byl přeplněn, u stolků, oddělených dřevěnými okrasnými stěnami se večerelo, vrchní se míhal, ruce plné talířů, noví hosté přicházeli, volali na sebe, známí se potkávali, potřásali si rukama, jiní už odcházeli. "Brouci pod kamenem?" Chvíli se na nově rozevřené scéně zadívala, usmála se, jako by přítomným přidělovala jména ze říše hmyzu, a řekla: "A víš, že to nezní špatně? Nejvíc by tvůj postřeh ocenila tamhle matička."

Redaktorka si od hlavního vchodu razila cestu uličkou mezi stolky, neustále někým zdržována, podávala si ruce nalevo napravo, spokojená, že budí pozornost, rozzářená, přitažlivá, šla místností jako když nenásilný větřík čeří krajinu a vyvolává pohyb všeho, čeho se dotkne, travin, keřů, listí stromů, drobných ptáků, vestního prachu. Bylo k jaru, měla na sobě nesmyslný plášť s netopyřímí rukávy, plášť byl jemně fialový a šátek v něm světle zelený, plášť jí určitě víc překážel než jí hřál, stejně tak jako jí těžké zlaté kruhy v uších víc tížily než zdobily, černé vlasy měla snad k lebce přimáznuty lepidlem, tak velmi stahovaly dozadu čelo a nechávaly vystoupit očí. Všeho bylo na té ženě moc: i usměvů, i šperků, i líčidel, i vůní. "Haló, mami!" zamávala Helena na matku a jemu řekla: "My ale nebudeme matičku urážet svými vtipnostmi, že ne?" To se mu na ní líbilo: že jej vyslechla, ale invektivu zadržela při sobě, nebyla prostředníkem ničích zloby; a pro sebe si pomyslel - ovšemže nebudeme matičku urážet, zejména když ona je všech brouků král.

Matička se zdržela nedaleko nich, na barové stoličce tam seděl známý filmový režisér. "Tady to mám, Josko," poklepala na brašničku, v níž nosila malý magnetofon na baterie, "prohlásil, že nevyškrtne ani slůvko." Svítila, jako by rozhodnutí vymohla na spisovateli až svou vůlí. Pozoroval ji s hlubokou vnitřní nechtí; ta žena jej lekala, měl vedle ní pocit, že v něm uráží a zastrašuje něco úplně základního. Takže když došla k nim, řekl, co vůbec neměl v umyslu říci, neboť jemu mohla být aféra se zakázanou hrou ukradená: "Ale kdyby mu na té hře opravdu záleželo, a hlavně kdyby mu záleželo na obecenstvu, těch pár vět by škrtl."

Redaktorce spěchal naproti televizní šmok, zpravodaj aféry, uslyšel ho a začal, uražen a vzrušen, napůl vykřikovat: "Kdo je to? Kdo to sem chodí? Co je to zač? To by mohl být provokatér."

"Počkej, Františku, neukvapuj se, ten mladý muž je můj host."

František byl malý postavou, vedle barových židliček to zvlášť vynikalo, a zbytkem vlasů zastíral hlubokou pleš, vlasy mu ale sjížděly ke straně a činily jeho snahu směšnou. Povšiml si, že má dlouhé ušlechtilé prsty hrbáčů. Když mluvil, trochu poprskával. Nesnesitelný chlap. Aféry se držel jako příjemného povzbuzení do jinak chudého a nevýznamného života. Redaktorka mu položila ruku na rameno, ale on ruku strásal a chlácholení odmítal. "To se musí vysvětlit."

"To musí. Mě taky ten názor eminentně zajímá." A redaktorka

otočila svůj zářivý pohled na něj, ten mnohovýznamový pohled, jímž velela i slibovala, a řekla: "Byl byste ochoten opakovat to na magnetofon?"

"Proč ne?" řekl. "Mě váš magnetofon nezastává. A pokud jde o ty škrtky - já chodím do divadla ne hry, ne na jednotlivé věty."

"Ale to jste řekl krásně!" zvolala radostně, uklidněná, že neodpověděl jako hlupák, a zazářila zas jiným směrem, k filmovému režisérovi, který scénu unuděně pozoroval: zajímala by ho, kdyby se týkala jeho filmu, ale co je mu do hry, již nerežiroval? "Slyšels, Josko, jak je mládež obdivuhodně originální?" A už je dirigovala ke stolečku, který tu měla nastálo rezervovaný.

"Příjemný stoleček, ne? Mám odsud přehled i tu mám krytá záda." Redaktorka si objednala chřest a povzdechla: "Ach mládí! Vy máte ještě možnost, myslet si, co chcete. Ale pozor, pozor," zahrozila mu mateřsky, "o myšlenky se zakopává."

"O myšlénečky taky?" To promluvila Helena a odvalila z něj kámen, balvan, přesně tak těžký, o jakém mluvil, když vykládal o broucích. Celou dobu mlčela a gračila se, myslel, že pro nesohlas s ním.

Redaktorka ukousávala paličky chřestu a elegantně si omývala konce prstů v mističce s vlažnou vodou. "Velké myšlenky jsou vidět z daleka," připustila. "Takže zakopávat se může jen o myšlénečky."

"Tak vidíš," řekla Helena. A on k svému úžasu spatřil, že redaktorka se začervenala.

"Mé moudré kuře," zahlazovala rozpaky; a Helena, když se natáhla s rozžehnutou zápalkou, aby jí zapálila cigaretu, řekla vlídně: "Dovolíš, slepičko." A usmívaly se na sebe odpouštělivě. Ano, v takových chvílích se ho zmocňovala tichá blaženost.

Matička-slepička neznala vlastně jiný způsob jednání, než si lidi přivlastňovat: koho chtěla přemoci, přivlastnila si jej právě tak jako toho, komu chtěla vyslovit přízeň. Jej si zařadila mezi vyvolence a bylo mu dáno poznat, že z přízně není úniku. Přišla-li ke dveřím, když zazvonil, vztáhla k němu ruce v nadšení: "To jste vy!" Těm rukám se nedalo vyhnout, chtěl-li člověk dostat dovnitř. Její exaltovanost urážela jeho plachost, byla první člověk, jehož se skutečně ostýchal. Jednou, když odmotal šálu z krku, vzala ji lichotivě do rukou, zabořila do ní tvář a začala vdechovat její pach. Jemu zatím tuhla spodní čelist a na krku mu naskakovaly rudé skvrny.

"Ocitá se neustále v rolích z jiného kusu, než jaký se zrovna hraje," řekl Josefovi.

Josef jej varoval. "Ale mezi ní a Helenou není veliký rozdíl."

"Helena je ryzí," řekl.

"Helena se tolik nepředvádí," připustil Josef. "Ale když si to přiznáš úplně upřímně, můžeš si být jist?"

Jist? Josef jej nemusel varovat, sám nejlíp věděl, čím si může být u ženy jist. "Ona není zkažená," řekl. V obrazech, které jí připisoval, byla vedle stříbrné rybky taky ušlechtilým koníčkem, který nedopatřením zabloudil do cirkusové manéže; stačí nasadit mu lehkou ohlávku, a ušlechtilý koníček se dá na volné uzdě ochotně vyvést na svobodu.

"Na jakou svobodu?" optal se praktický Josef, "do téhleté tvé chudoby?" Seděli zrovna v mamčině kuchyni, místnosti utopené pod hlubokou zalesněnou stěnou.

"To myslíš moc daleko," řekl, "my se zatím jenom poznáváme."

Helenka-vrbenka. A Jurenek-volenek. Jejich křehké, pouhým dechem lehýnce konturované přátelství se rozprostíralo po krajině těchto dvou přezdívek. Ona byla vrbenka, jíž se dalo vše svěřit, vše to, před čím člověk vlastníma očima uhýbá, neboť nechce patřit na nic, co jej zahanbuje, avšak co rád svěří chápavé duši, neboť cizí chápavost nás blahodárně smiřuje i s vlastní hanbou, a on byl volenek, protože v jeho životě bylo mnoho váhavého, s čím se i jí obával svěřit. Byla to jejich tajnost, toto jeho podřízené, postavení; byl u ní schován. A existuje sladší tajemství, než být někomu důvěřivě vydán?

Sladkost mu opájela mysl i pocitovost zejména při Heleniných konfrontacích s matkou. S ním matička-slepička jednala podle známého vzoru - jsi muž, tedy rozhoduj; chovala se až podbízivě a on měl být osobou uvážlivou a rozumnou. Tuto roli mu přiřkla, když spisovatel N. provedl těch pár škrtů a hra se znovu ocitla na repertoáru. A že z něj učinila v jejich bytě muže, utíkala se k němu o rozhodnutí s každou svou ženskou otázkou. "Mohu si vzít tuto šálu?" - "Jak vypadám v tomhle klobouku?" Jeho rozvážlivost pak spočívala v tom, že mlčel a jen se usmíval. "Já vím, šála je tak pro babičku. A v klobouku by mohla vyjít nanejš choristka." Nedala by si uzmout rozhodování o čemkoli, jenom s ním hrála hru na to, že je ženou. Helena potom - vždy z nějakého bočního úhlu - pouze láskyplně pozorovala matčinu pošetilst.

Redaktorka pokaždé lehce zrůžověla, když hovořila s mužem. Josef ho hned zkraje upozornil, že Helenina matka pase nejvíc po milencích svojí dcery. O svých mnoha mužích hovořila s lehkostí, ochotně a často; bylo těžko rozpoznat, kdo vlastně jejím mužem nebyl. A současně o nich mluvila tak neurčitě, že se v tom množství nedopátral ani za celou dobu, co k nim chodil, kolikrát byla vdaná, kolikrát rozvedená a zda náhodou není vdova. Mužská jména se v hovoru objevovala a zas mizela neodlišená, bývalý manžel řečí provál zrovna tak, jako jednodenní příležitost. "Milan mi přinesl růže, představ si." - "Jo, potkala jsem Honzu, pozdravuje tě." - "Máme tu nějaké Karlovy knihy? Pořád mě upomíná." - "Byla jsme na večeri s Vladimírem, měli senzační ragu." - "To víš, že Joska upadl zpátky do klepet té Kladivousky? Chudák."

"Tvá matka hovoří o svých mužích, jako já bych mluvil o své pratetě: existuje, ale znamená pro mě leda to, že umí jedinečně upéci borávkový koláč."

"Ty skutečně máš dar vidět matičku způsobem, který by se jí zamlouval." Pak dodala: "A možná je upečení koláče něčím o něco víc podstatnějším, než se s někým vyspat."

"To si myslíš ty anebo tvoje matka?"

"Ale tak nebuď tak pochmurný," napomenula ho.

"Jste tu dost doma?" ptávala se ho Helenina matka; nikdy neřekla cítíte se tu doma, vždy jen otázky bytostné: jste, byl jste, budete; a že mu vykala, byla taky součástí její složité koketérie. Přímo mu vnucovala pocit domova: "Nemáte hlad? Nechcete si se mnou něco zakousnout?" Ustavičně vystaven nabídkám a lákáním, prodíral se usměvy a ujišťováními, že skutečně nepotřebuje nic, jste laskavá, ale nic mi nechybí, dozadu do Helenina pokoje, kde se skryl do křesla pod fikusem.

Ale ona si pro něj přišla až tam. "Nelízl byste si se mnou něčeho dobrého? Že byste si se mnou lízl něčeho dobrého?" Do Helenina pokoje se neodvážila, stála naprahu a přidržovala se kliky dveří, gesto, jež mělo naznačit, že je tu, ale současně už odchá-

zí, ale lákat ho nepřestávala: "Mám něco vynikajícího."

V křesle pod fikusem byl však už pod Heleninou ochranou, mohl se jen usmívat a mlčet. "Opíjej se sama, matičko," poradila jí Helena dobrosrdečně, "musíme se učit. Ty za nás zkoušku neuděláš." Někdy ale i Helena podlehla chuti zahrát si tu jejich, nerodinnou hru, a vzala ho za ruku a vytáhla za matičkou do salónu.

Pošušťely si desky s Braniborskými kocerty, upíjely z vysokých sklenic činzáno s ledem, led měkce chrastil a matička-slepička tlachala do hudby. A zavalila ho pozornostmi, před nimiž by bez Heleny nevěděl, kam uhnout. Byla připravena obdarovat ho čímkoli, nač v té místnosti ukáže, knihy, desky, časopisy, vše je jeho, jen říct, a zářila oslnivou ženskostí, tu ukázala kolínko, tu poprsí bez prádla pod průsvitnou bluzou, vlnila se a vrněla, až ho záblo v zátylí. Snášel to, protože tam byla Helena, která řekne v pravý čas: "Tak abychom zas šli."

Matku za její pozornosti špičkovala s vybranou jedovatostí. "No mami," objala ho kolem krku, "tento by se ti zamlouval?" Nebyl s to z intonace otázky rozpoznat, zda znamená, že by se matičce zamlouval, pro dceru, či že by se jí zamlouval pro ni samu, a chránil se vstoupit do tohoto zápolení.

"V ničem jí nevěřte," vrkala matička-slepička, "hlavně nevěřte jejím líbeznostem. Ta dovede být krutá, viď Helinko. Helinka je z dubu vysekaná." Způsobně se přidržoval sklenice a sám se sobě podívoval, že neuteče.

"Ale od matičky," zpěvavě napodobovala matku Helena, "si klidně vem kousek libového masíčka," a nabodla na vidličku plátek vepřového, které mu redaktorka donesla z lednice. "Podívej, tenhle ti bude chutnat," a jak mu podávala sousto k ústům, držela vidličku toporně, aby dala najevo nelibost nad pohoštěním, které nepřinesla ona.

Nepolekal se nikdy natolik, aby utekl, obezřetnost jej chránila před hlupáctvím, a mohl je - požívačně - pozorovat, jak přenášejí utlé zadečky z polštáře na polštář, ten byt sestával ze samých polštářů, a jak se jejich bosé nohy mazlivou čůzí pohybují po huňatých kobercích. Něco měly společného, v tom měl Josef pravdu, rozkošnictví hmatu. A obě byly krásné a ta krása - když nezkaží hlupáctvím hravou atmosféru - tu byla pro něco. A byla tam pro něho, aspoň se to domníval, protože se jí dosud nedotkl. Jen se díval, pozoroval, opájel se Heleninou příklonností k němu - a váhal. Měl tu váhavost ne za svou, ale za Heleninu zkoušku; neboť nezapomínejme, že on je stále tím klukem sedícím nad dodacími listy řezníků a zelinářů, a ona tou slečnou v matrozáku. Nesměl se dopustit něčeho neuvážlivého; věta o tom, že se v ní pozná, dosud platila.

Zkoumal ji i sebe nemilosrdně. Vnímal Bachovy složité hudební ornamenty, pouštěl jedním uchem tam a druhým ven matiččino společenské zpravořajství a v upřímnosti až kruté, kruté k sobě i k nim, si tam spolu s nimi představil maminku. O mamince nepochyboval, maminka by v té zkoušce obstála nejlíp, nevydržela by tu déle, než co by se rozhlédla, nesnášenlivá ve svojí prostomyslnosti by uraženě odešla; on však nezkoušel maminku, na mamince zkoušel Helenu. Tajné myšlenky - zatímco se neurčitě usmíval, dosvědčuje navenek souhlas s příkázaným postavením rozvážlivé osoby v tomto bytě - mu šly hlavou; ta například, jak by Helena snášela být nemanželskou. Zkoušeje Helenu, vždycky nakonec zjistil, že zkouší i sebe.

Redaktorka nesla svoje dívčí jméno a Helena se jmenovala pox ní, v tom množství vzpomínaných mužů musel ale jeden být jejím

otcem, neboť Helena občas pröhodila: "Tatíček by se podivil; to mám od tatíčka." Ty větičky vyvolávaly i napětí, protože redaktorka je okázale ignorovala. Nezkoumá však redaktorku, zkoumá Helenu; a nezkoumá ji ze situací jejích, ale přesahuje ji do situací svých. Že nežije s otcem ji možná trápí, ale co kdyby nemohla říci ani: "Tatíček se podivil?" Nemít tatíčka ... - bolelo by ji to? Zvláštní bylo, že pomyslet na svůj původ jej napadalo zrovna tady a jenom tady; myslet si, že to působila osudovost, jež ho spájela s Helenou, bylo příliš mysteriózní a levné; rozjitřoval ho jejich podivně nerodinný vztah? Nejednaly spolu jako matka s dcerou, byly to dvě přítelkyně, jež se někdy milovaly, jindy hašteřily, jež se asi skutečně přetahovaly i o muže a z nichž dvou měla převahu ta mladší; redaktorka kupodivu uznávala Heleninu zdrženlivou, tichou míru věcí. "Naše moudrá hlavička," říkala redaktorka o Heleně. Hlavička-vrbička. A proto snad, na pozadí přezírané rodinnosti, na pozadí lhostejnosti k vazbám, které on měl za životně určující, se neubráníl, aby jej sem neprónásledoval jeho původ?

Naučil se tu nezakotvenost vzít pouze na vědomí jako životní okolnost; a co si taky počít jiného v tom množství situací - ve škole, na úřadech, u lékaře, v nemocnici, na policii -, kdy musel nahlas doznat: otec neznámý. A tady najednou, v dosahu lehkovážnosti ve vztahu k věcem tak krvavým, jako je vztah matky a dcery, svůj původ pocítil jako hanbu; a pochopil tu maminku, její zahanbenost. Ony dvě natolik zhrdaly tím, co měly jistého, svou gruntovní životní zakotveností, na níž ^{sg} jistě svým vlivem podílel i ten, o němž se Helena stydlivě zmíní a jehož připomínku redaktorka ignoruje, že se v něm až probouzel stesk po tom, co nikdy neprožil. Vyšvětloval si ten stesk tak, že nemá dost spojenců, aby Heleně úspěšně čelil; pouze s maminkou za zády je volenkem víc, než být chce; a než by mohlo být sladkostí. Mít otce, shledával by se v něm, nikoli v ní.

Otázka ale zněla obráceně: nemít ona otce, bolelo by ji to? Pro redaktorku by to byla dávno odbytá historie. "Ale dítě," řekla by, "nebuď tak přecitlivělá. Buď ráda, že jsi na světě. Bohužel k tomu bylo zapotřebí nejen mě." A Helinka by kývla, když stejně nic jiného nezbyvá? Zaručeně by matku neobviňovala; a zaručeně by se s bolestí vyrovnávala sama. Nikdo by na ní nic nepoznal, vyrovnaná by zářila měkkým světlem, které lidem kolem ní pozdvihuje sebedvědomí. Průběh byl jasný; avšak díky čemu by se vyrovnala s tím obtížným citovým ochuzením? Díky tomu, že je dobrá, jak říká Josef. Ale zde pozor, zde pozor! Zde začíná vlastní Helenina zkouška. Je dobrá, to je platná premisa; platné však je i to, že byla vedle redaktorky vždycky dostatečně hmotně zabezpečená. Děvčata v ročníku ji celkem právem odpírají přátelství: je mohovitá, má ustavičně krásné šaty bez vlastního přičinění. To až chudoba a ddřákání činí z věci nepřekonatelnou ~~xxx~~ strážně. Jaká by byla Helena, být chudá?

Nebyť maminka chudá, jestlipak by se trápila vinou? Nemohla nikdy milovanému dítěti poskytnout mnohé z toho, co druhé děti měly jako samozřejmost. A on? Nikdy nebyla nejen nasycena, ona snad ani nebyla probuzena - jeho rozmařilost! Sednout si takto do měkkých fotelů po babičce, popíjet, pokřívovat, potlachat si; moci volit! - ze šatů, ze šperků, ze zábav, z možností, z příležitostí, ze známostí! Volit! Už to! Oni dva s maminkou měli povětšinou volbu jedinou; čili žádnou. "Jiříček je tak skromný," chlubívala se maminka. Ctnost z nouze je vždycky ubohá ctnost. Ano, jen trýzeň chudoby učinila z jeho původu hanbu.

Oč může být maminka starší než redaktorka? O rok? O dva? A je vedle vyzrálé krasavice, která jej upoutává odhalenou nohou, obětovanou stařenou. Pomocná kuchařka ve velkém hostinci v Nuslích, světice, která ho dřinou udržuje na studiích. A že by nemusela? Že on má stipendium a potřebné prostředky navíc si od prvního ročníku vydělává? A že je na ní vůbec nezávislejší, než ona si myslí? Co na tom záleží, když právě oběť vykupující vinu pomáhá mamince žít. A čím je starší, tím je oběti žádostivější.

Po válce se maminka přestěhovala do pohraničí, jela si zlepšit život. Statečně začala jako uklízečka v hotelu; zakrátko se stala jeho správcovou. Byl to velký hotel, podělal jí topič, kuchařka, vrchní číšník, servírka a dvě pokojské, maminka první velká kariéra. "A bez muže," zděrazňovala; maminka se nikdy nevdala. "Mám přece tebe, svoje zlatíčko." Na hotelu nezbohatla, třebaže prosperoval; v městě byla velká porcelánka se zahraničním odbytem; a když ustal proud zahraničních hostů, maminka pronajímala hotel na školení podnikům. Žila ale poctivě z platu, ubránila se propadnout zlodějnám, v tom oboru obvyklým, a nespokojený personál od ní utíkal. Dosáhla mírného úspěchu bázlivého člověka. Protože ale její spořádanost byla příslovečná, všiml si jí ředitel lázní a svěřil jí vedení jednoho velkého penzionu; tam konečně maminka mohla přestat myslet na to, že má vydělávat. Že pracuje ve zdravotnickém oboru jí velice pozvedlo sebevědomí. A všeho se vzdala, všechno opustila, odstěhovala se za ním do Prahy, když odešel studovat na vysokou školu, a jediným zdůvodněním byla péče o něj. Nepřál si to, bránil se, nechtěl, aby mu byla po celý život takto napřízku, ctil její pocit provinění, chápal, že mu chce nahradit otce, ale proč by měl být připoutáván k její provinilosti i on? Ale nesvedl s ní nic.

"Musíš mít aspon jednou denně teplé jídlo," tvrdila nesmyslně.

"V koleji se vaří, maminko."

"Ale jak! Mně to budeš povídat. Všude se krade. A když budeš špatně jíst, dostaneš tuberu. Jen se podívej, jak jsi hubený." Hubený nebyl, ale maminka už ho viděla napadnutého tuberkulemi, bledého, zpceného a někde v koutku zhasínajícího.

"A kdo ti bude prát!" namítala.

"Přijedu domů, prádlo přivezu."

"Přijedeš domů, přijedeš domů," zlobila se, že na každou její námitku nachází odpověď. "Chytíš se v Praze špatných kamarádů a na domov zapomeneš. Špatný kamarád ti namluví zapomenout na matku. Anebo se chytíš ženských, to vůbec není nic těžkého. Věř mi, Jiříčku, že nikdo pro tebe neudělá tolik, co já." Kdyžkoli si maminka zmanula učinit něco pro jeho záchranu, vynikla úžasnou vynalézavostí. A tak se v Praze ještě ani neohrál, a ona docílila nemožné! vyměnila své pěkné postavení za byt v Praze.

Nemělo smyslu vykládat jí, že v bytě je hanebno bydlet, byl to suterénní pokojík s kuchynkou s okny utopenými do stěny, a že z něj má na fakultu i do knihoven daleko; a už vůbec jí nemohl říci, že bydlení s ní je mu obtížnější než se spolužáky v přečpané koleji. Byla by to holá nevděčnost, protože to přece ona přinesla oběť; on jen získal a může přijímat výhody plynoucí z jejího sebeobětování. Tu velkou výhodu například, jak levným a vynikajícím způsobem ho živí. S hanebným bytem přijala hanebné místo, ale taky jen proto, aby mu prospěla: maminka denně nosila z hostince kastrůlky s vyšetřeným jídlem. Bylo to dobré jídlo, žádné zbytky po hostech, a ani nebylo krazené, byl to její podíl na výsledcích kuchyně. Maminka nebyla duše pokořená, byla ve své obětavosti na-

opak cílevědomá a praktická: ve vilce, kde na předměstí bydleli, nabídla domácímu, že mu bude za podíl ovoce a zeleniny ošetřovat zahradu, a v hostinci se sprátelila se šéfkuchařem, aby mohla do kastrůlků vybírat jen pěkné kousky masa a moučníků. Přinášela odkrojky šunky a drahých sýrů, někdy jejímu kastrůlku propadl i špalíček uherského salámu. "Mohl by sis za stipendium koupit uherák?" dorážela na něj; a líbovala si: "Jsem v Praze, a máme zahradu!" Nedalo se s tím nic dělat, byl vším, co maminka měla, nedokázal jí zabránit v ničem čím mu komplikovala život, protože nemít ho tak, jak ho chtěla mít, mohla rovnou umřít. Nesvedl nic nikomu proto, že by jej ochromovala mateřskou autoritou, už dávno vedl vlastní život, o němž neměla ani představu, a taky ne proto, že by jí lítoval; ochromovala jej snadnost, s jakou lze ublížit chudému a bezbrannému člověku. Nemít volbu znamená, že chudý člověk má ve všem jen ten jediný svůj chudý život. A kazit mu ho?

Mamčininy kastrůlkové hostiny, ona traumatizující povinnost radovat se nad něčím, co si nepřál, se mu stala utkvělým důkazem: pro Helenu, anebo proti ní. Maminka hned v Heleně poznala dívku z penzionu a varovala ho: "To není děvče pro tebe, Jiříčku, ta je moc chytrá." Moc chytrí byli mamince lidé, kteří se vymykali z jejích představ. A on jednou pozval Helenu k sobě domů tak, že zastala maminku, právě když dorazila se svými kastrůlky.

Maminka vůbec nebyla rozpačitá, když před "tou chytrou" musela vybalit své pohoštění; co maminka neznala, to prostě neuznávala, a byla výtečná tím, jak v tom, co znala, byla přirozená. Tolik taktu a důvtipu ale měla, že Heleně z kastrůlků nenabídla.

"Je svíčková," řekla, "dneska se mámu příteli šéfkuchaři zvlášť povedla."

On jedl - či spíše zkoumal, porostou-li mu před Helenou sousta v ústech. A Helena začala povídat, že ony byly s matkou jeden čas dost chudé, bylo to na konci války, byla maličká a nemůže se to tak přesně pamatovat, ale jeden detail jí utkvěl navždycky v paměti, zavařovací sklenice plné králíčích hřbetů a stehen zalitých do sádla; stehna ve sklenicích jim stejně jako ona svíčkovou v kastrůlku nosila babička. "Moje babička," řekla, "byla taky praktická žena. Pronajala si za Prahou malou zahrádku a králíky chovala tam. Já jsem ale nevděčná," usmála se, "já nemůžu od těch dob králíčí maso ani cítit. Když s mámou uvidíme králíka na pultě, utíkáme z krámu."

Maminka naslouchala vyprávění s ústy sevřenými do čárky; maminky se dotklo, že by si Helena mohla myslet, že je chudá. "Vy jste z toho nemohla mít rozum," řekla, "ta rozmazlená byla asi vaše paní matka."

"Rozmazlená? Ale to přece není rozmazlenost, když mi něco nechutná."

"Jiříček se naučil jíst všechno," řekla maminka. A protože se musela ujistit, že není ve své vlastní domácnosti poražená, ještě dodala: "Králíčí maso je zdravé. To vám řekne i lékař."

Helena s trochou lítostí, že je maminka nesnášenlivá, ale hlavně v úzkostlivé zdvořilosti už jenom mlčela, on s chutí - až se podivil - dojedl svíčkovou, uspokojený, že je dobrá; její reakce na kastrůlky byla správná a byla by správná i tehdy, kdyby si babičku s králíky pohotově vymyslela. Chránila se zahanbit ho, přestože postřehla, že jsou chudí; on proti ní svou chudobu nemusel obrátit jako zbraň, protože ona jí zkonstatovala pouze

jako okolnost, nikoli jako vadu; stále to bylo totéž: mohla být dobrá, protože ji nic ne~~ne~~užílo. Tak mu ale současně ukazovala řešení: dobrota je spojena s mohovitostí jen nepřímou, mohovitost je pouze okolnost, stejně jako chudoba; dobrota je však přímo spojena s jistotou, kterou může poskytnout i blahobytnost; to nebyla hloupá myšlenka, i Josefovi se pro něj zdála být dost podstatná. Co si však uvědomoval podstatnějšího bylo, že Helena je sesterská. Sesterstvím se s ním spikávala proti oběma matkám.

Sesterskost! Nenalézal lepšího vyjádření pro kouzlo jejich vlídně světélkujícího vztahu. Lehký sklon k věcnosti, vypěstované zkušenosti, jej varoval před planutím, maminka vzplála, a co z toho bylo, celoživotní odříkání. Buď je přílišná citovost nestálá, to Helenina matka hned plane jako vích, aby vzápětí zhasla, anebo je to marný ~~zřek~~ přepych, jehož je lépe vzdát se předem, než aby se mu musel člověk po zklamání odvykat. Každá vychýlenost jej varovala; nejsme mimořádní, buďme optimální. A Helena byla zdrženlivá, byla příjemně sesterská, světélkovala zaujetím a citem, na bližší dotek však - k jinému než duchovnímu doteku mezi nimi zatím nedošlo - byla chladivá. Žádnou horoucnost, probůh, jen žádnou horoucnost. Nikdy to neřekla, nevyslovila toto heslo jejich generace, ale chovala se tak. A nic nepředpokládala předem, prostě vedle něj byla a přijímala, co přicházelo. Opravdu si mohl myslet, že je z vůle osudu k němu přidána.

Ten sesterský vztah ho blažil; jeho samozřejmost, jeho jemný ironismus i jistá dovolenost. Dovolenost, která nesvazovala. Helena ho ráda brala za ruce, ráda mu prsty čechrala vlasy, vůbec na něj ráda kladla ruce, byla ve hmatu velice vnímavá. Když se proti sobě učili u úzkého stolečku, dotýkala se ho koleny a u zkoušky si při punských válkách vzpomněl na ten tlak. A lehala si na pohovku a kladla mu hlavu do klína, na plovárně se opírala zády o jeho záda. Byla to dovolenost téměř manželská, manželé, kteří jsou si blízcí ještě po dvaceti letech společného života. V tom vztahu nebylo napětí, oné unavené koketérie, již dívky užívají, vyvolávání zájmu nabízením a následným odmítáním; a přitom vše bylo nové, nesamozřejmé, neopotřebované.

Na večírcích, bláznivých a rozpustilých, hrávali různé hry, taky na fanty; jeden měl zavázané oči a hádal, kdo z přítomných ho políbil. Za neuhodnutí musel složit fant, kus oděvu. Ten, který naposledy líbal, se stával hádajícím. Většina dívek se nenamáhala uhodnout, kdo ji políbil, milerády pobíhaly na večírcích polonahé; ona si umínala docílit, aby ji neuhodl, ale nikdy se jí to nepodařilo; líbala jej vždy jen ona a nedocílila ani, aby si sundal svetr. "Jak to," zlobila se, "pokaždé to provedu jinak."

"Žádná není tak jemná."

"Ale když jsem tě pořád já, už musíš být v pokušení myslet si, že je to někdo jiný."

"To jsem. Ale ta jemnost tě vždycky prozradí." Ona své polibky vdechovala, dotek byl prchavý. Když jej ale brala za ruku, když se s ním vedla nebo když jej objala, měla pohyby klidné, jisté, znalé. Josef o ní říkal, že je pro lásku zrozená. Kdykoli se jej dotkla a doprovodila to svým chladivým rozsvětleným citem, pocítil velice silně, jak z ní k němu proudí záchrana. Přitahovala ho, byla mu nad jiné milá, a současně se jí neobával.

Tak uplynul rok jejich šťastného sblížení.

Na konci šestého semestru se s Josefem učili ve třech na zkoušky v příjemném Helenině pokoji, obsluhováni jak knížata

hospodyní. A jednou večer, když už ze samého okouzlení středověkem začali usínat, Josef, aby je pobavil a probral k bdění, začal tlachat, Helena přinesla matiččino víno, Josef se zpil, ožralý jim spadl do vany, kam ho vedli křísit, ošetřovali ho, osušovali a tozjařovali se, až už bylo jedenáct a domů bylo daleko. Josef zmožený usnul, uklidili ho na pohovku do salónu, a Helena začala tak samozřejmě, jako by se toho účastnil denně, rozestýlat pro ně oba lůžko u sebe v pokoji. Seděl na svém nízkém křesílku pod fikusem, nic neříkal, ničemu se nebránil, jen ji pozoroval. Kdyby řekla, že má jít s Josefem spát na ~~pluku~~ pohovku, učinil by to bez řečí; byl rád, že vše rozhodla za něj.

Vrátila se z koupelny v přílehlavé noční košili, nikdy ještě takto ženu neviděl, leda ve filmu, pod tenkou látkou se rýsovaly zdatné nohy a z hlubokého výstrihu vyvstávala křehkost: útlé hrdlo a ruce nasazené ramenními klouby vedle hlubokých prohlubní klíčních kostí. V nadrech byla útlá a nelekala ho masivní obludností. V šeru vzdálené stojací lampy se zdála být až chlapecká a to mu připadalo obzvlášť jemné; i se tak chovala. Ulehla ke stěně a prostým pohybem mu ~~vedle~~ sebe udělala místo; měli každý svou přikrývku, na širokém lůžku se jí nemusel ani dotknout. Ulehl vedle ní a ležel bezstarostně; nikdy ho nezklamala, nikdy v něm nepodsekla vůli ke sblížení. Osudovost, měla-li pro něj jakou, z ní neprýštla hrozivá, jen nadějeplná. Ležel pohodlně na zádech, měkký polštář ho příjemně laskal do zátylku a vnímal, jak ona tiše oddechuje, zpola odvrácená, nedráždívá.

Odvážil dotknout se jí, až když si myslel, že usnula. Podsunul ruku pod okraje přikrývek a pohybem tak lehkým, že ji nemohl vzbudit, když spala, pohládl dlaní obouk jejího stehna. Nespala, jemně pohnula nohou. Být její pohyb prudší, ucukl by a už by se k ní neodvážil vrátit. Dlan s prsty mu spóčívaly na sametu, pleť měla hebkou, nepřiliš teplou, takovou, jak ji znal už z jejích paží.

Vklouzla k němu a hlavu mu položila na rameno; jinak se ho nedotýkala, jen hlavou. Její přítomnost vedle jeho těla byla jenom načrtnutá, víc myšlená než existující, v duchu pocítovaná, nedotýkaná. Jenom? Zavalovalo jej blahem, že se jejich dech a teplo jejich těl mísí, že se dotýkají pocity, zatímco jejich těla zůstávají cudná. Byla to jemnost, jakou si vždycky přál, o jaké ale nevěděl, že existuje. Silně zadoufal, že by mohla znát i to, kudy k němu dokročí záchrana.

Od vědomí, že je a že je vedle něho, nechala ho zvolna projít uvědoměním si, že ji cítí; vzala ho za ruku a držela se s ním, tiskla se k jeho paži vnitřní stranou paže svojí. Vnímat se povrchem těla bylo stejně krásné, jako společně dýchat a vyzařovat teplo. Její paže byla stejně hladká, jako ona byla jemná, vpíjel tu hladkost lačnou kůží. Když si pak na ni zvykl, dal se jí svlékat. Za každý rozepnutý knoflíček ho odměnila prchavým polibkem; to svlékání bylo jak příprava na obřad. Sama se nad ním klenula nahá a on si vybavil: vestálka. Usmál se na ni: kněžko chrámová!

Obklopevala ho jak zář, jak teplé vanutí, i takto hmatná stále víc myšlená než jsoucí, byl utopen ne do vnímání, ale do pocitů; byly křehké a důvěryhodné. Bylo jas. Milostnost mu po těle uplývala jak příjemná lázeň. Měl zavřené oči, stejně jako při hře na fanty, kdy taky trpělivě čekal, až se jej dotknou její rty. Potom se k ní sám začal přibližovat jak slepec čtivýma rukama.

Byla poddajná a ochotná, zas nic nepokazila, jen mu neu-

stále pomáhala dostat se přes tu hráz. Vycítila správně jeho nechuť být mužem, tím tedy, kdo dobývá, nenaléhala vyčkáváním, jednala sama, vycházela mu vstříc. Ona skutečně nic nezkazila. Selhal on. Skácel se na ni v náhlém a nepřekonatelném děsu. V onom děsu z temné a horké propasti ženských útrob, jehož se tak bál.

Ráno řekl co možná taktně: "Promiň mi, co se stalo, i co se nestalo."

Usmála se a hřbetem ruky mu pohladila tvář.

"Možná děláš chybu," řekl Josef, "když jí nic neřekneš. Ona by to pochopila. Pomohla by ti. Neznám jinou, která by ti pomohla."

Ani on neznal jinou, nechtěl však jakkoli zmáhat osud. Ať vše je tak, jak to být může, a ona ať jedná za sebe, nikoli za něj. "Všichni musíme jednat z vlastních popudů," řekl Josefovi trochu mudrácky, "jestli si nemáme přestat rozumět."

"To je pravda," řekl Josef, "aže taky musíme druhým umožnit, aby pro nás mohli něco udělat."

Miloval ji? Nedovedl říci, co je láska. Když za ní jezdil na kole, byla víc vzrušujícím pomyslem, něčím, co není, a přece je. V tomto pomyslném stavu mu patřila přesto, že na ni nikdy ani nepromluvil; mohla nanejvýš přistihnout dva tři jeho pohledy, a přece k ní patřil. Je to láska? Potom se dlouho, víc jak dva roky, cítil pro lásku ztracený. A když ji poté v Praze zvolna v sobě převáděl z pomyslnosti do světa hmotného, ovládal ho mimořádně radost z ní i strach a smutek; on musel být pro lásku zachráněn. A jak se z ní radoval, jak jí pookřival, v hloubi tušil, že by to bylo něco jako zázrak, kdyby se záchranu dobral právě díky jí. Kdyby ona, sen jeho dospívání, napravila, co napáchala ta prvá, ta z masa a krve, ta zatím jediná, kterou měl. Ach bože! Má svěřit Heleně potupu maminka mazlíčka, kterého v sedmnácti letech nenapadlo, že svět je zlý a nechal se nakazit první flundrou, kterou potkal a která se mu nabídla? Když za ní jezdil na kole, už tu zkázu v sobě měl, už v něm pracovala a tím hůře, že to nevěděl; beztak si ve snu, který kolem dívky v bílém vzklenu, opravoval ten první, ryze živočišný, dojem. Nakazilo ho mladinké děvče, učednice odněkud z Moravy, která též přijela do Prahy cvičit na spartakiádu a byla ubytována ve vedlejší škole. Koho by napadlo, že svět je tak zlý! Nemoc ho ani tak nepokořovala tím, že mu byla žena zakázaná, ale že musel před světem skrývat něco tak špinavého! Před maminkou, před spolužáky, před každým. Toho doktora, který ho léčil, nenáviděl jen proto, že věděl. Naučil se být trpělivý a sám, chodil na krevní testy a dívkám se vyhýbal i pak, když doktor řekl, že je zdravý. Od Prahy si sliboval se změnou osvobození. "Změna prostředí vám rozhodně prospěje," řekl doktor, který znal i jeho odpor ke všemu ženskému. "Chce to čas, chlapče. A trochu štěstí při hledání nové partnerky." Štěstí. Hledání. Partnerka. Ten jazyk ho rozběsňoval. A vůbec slova, která by musel použít, aby se jí svěřil. Neřekl nic.

Pak ale uviděl ten plakátek, visel na velké vývěsní tabuli u vchodu do fakultní budovy a oznamoval, že zájemci o pobyt ve Varšavě a u polského moře se mohou hlásit u referentky pro zájezdy, "Poďívej, Balt!" Bylo to na konci května, když už všechny zájezdy, turistické i stipendijní, byly beznadějně rozděleny.

"Balt?" Měla jet s matkou na celé léto do Francie ado Španělska, on se zrovna chystal na Beskydy pást bačovy ovce. "A v červnu? Víš, jaké jsou u Baltu v té době ještě zimy?"

Nevěděl, protože dosud ani u Baltu, ani u jirého moře nebyl. Všimla si jeho výsměšně smutného úsměvu a zastyděla se. "Promin." Od oné nešťastné noci se k němu chovala pozorně a laskavě, tak trochu jako k nemocnému, kterého musíme šetřit.

Balt byla příležitost! Nečekal na její souhlas, zašel k úřednicí a oba je přihlásil. V řeči se k zájezdu často vracel a zdůrazňoval jeho přednosti. "Pojeďu tam, kam nikdo nechce." Do skupiny, která neměla být velká, se zatím přihlásily jen nižší ročníky, Polsko nebylo zrovna v módě a vyšší ročníky Baltem pohrdaly. "Originalita z negace je taky originalitou." Jejich společný zájezd se mu stal utkvělým přáním. Zmučeně si promítal svoje selhání a napadalo ho, že nikoli pouze jeho nesmělost a znechucení ženou, ale taky ovzduší toho bytu podvazovalo jeho uvolněnost a touhu. Vybavoval si různé momenty, kdy se před Helenině matkou cítil jako zajíc v oku a lehce uvěřil, že ta strašná žena, neustále zraňující jeho dosud nevyzrálou sebedůvěru, stravovala i jeho odhodlání intimně se sblížit s Helenou. Možná právě v obavě, aby matka nevyčítala nebezpečí jejich sblížení a nerozmetala tu možnost lásky, na počátku tak bezbrannou, jedinou dobře mířenou posměšnou větou, krotil v sobě vřelost a mimoděčně posiloval svůj strach. Ano. Potřeboval se strášt Prahy. Potřeboval být s Helenou sám, vyvázán ze všeho, svobodný.

"Zájezd je laciný," říkal, "budu na něj mít z vlastní kapsy a nebudu si muset půjčovat od maminky. A je výborné, že je v červnu, povolí nám zkoušky dřív a prodloužíme si prázdniny. A z té fakultní mládeže, co se přihlásila, nás nikdo nebude otravovat, bude to, jako by se zájezd pořádal jen pro nás. A mně se navíc líbí i to, že to není ani Paříž, ani Řím, snobárna už za studií, co budeme dělat potom?"

Přikývla až po dlouhém váhání. Seděli na nábřeží, řeka tekla líně a rackové řvali, on opakoval: "Ani Paříž, ani Řím, se mnou tak nanejvýš na Balt, k moři chudých," a ona řekla: "Tak dobře. Když myslíš, že nás to zachrání." Ta slova ho šlehla, ale hned jejich smysl odehnal. Dva týdny ji bude mít jen pro sebe! A maminka mu nakoupila nových košil, nové plavky a boty. Cizina. Moře. Její synek bude u moře. Plakala by štěstím.

3.

A pak byl červen, ten spanilý z letních měsíců, zkoušky měli šťastně za sebou a jeli k polskému moři. Podle předpovědi jim kynulo pěkné počasí, aspoň v Praze bylo jasno a teplo. V kupé však s nimi seděl Polák.

Na sraz před nádražím přišla Helena pozdě, kdyby chyběla jen ona, už by bez ní odešli na peron, chyběl však i Polák, vedoucí polské části výpravy, a ten měl u sebe jízdenky a doklady. Usilovně ji vyhlížel parkem před nádražím a když pak na dálku vedle ní rozpoznal vysokou siluetu Polákovu, pot na něm vyrazil. Helena vlekla velkou těžkou brašnu, došahovala Polákovi je k rameni a když na ni promluvil, natáčela k němu v dojemném zaklonění hlavu, Polák šel vedle ní s rukama zabořenýma do kapes.

Přesvědčoval se, že je to náhoda, když chybí právě oni dva, což by byla Helena tak bezohledná a tak bláhová, aby přišla pozdě v Polákově doprovodu? A byla přesně tak bezohledná a bláhová. Zájezd vedly dvě zastydlé funkcionářské furie, viděl, jak se pasou na jejím pozdním příchodu, proboha, copak si není vědoma, kam

až na fakultě sahají jejich dlouhé prsty? Ale hned toho uvažování nechal: bylo by jeho výmluvou uvažovat, jak Helenu poškodí její dobrodružství s Polákem v očích spolužáků; musí se dát vést vlastním pohledem; a pokusit se dobrat pohledu jejího. A přestože ochranný reflex jej nabádal vyjít jí vstříc a vzít jí z rukou tu těžkou brašnu, tiskl se do houfu; tiskl se do houfu zrovna tak, jako když ji prvně spatřil a zápisu. Jen nepodléhat prvním hnutím myslí, říkal si; a rozhodl se sám neudělat nic, dokud nepozná, co to s tím hulvátským Polákem vlastně bylo: flirt? nahodilá příležitost? výzva jemu? lichá ženská msta? projev nespokojenosti s ním?

Poláka, veselého, rozmarného a sebevědomě se shánějícího po svých zavazadlech a dokezuujícího na hodinkách, že do odjezdu vlakem zbývá ještě mnoho dlouhých minut, houf ihned pohltil, Helenu však přidržel při okraji; bylo vlastně přirozené, že zůstala stát sama se svou brašnou, až na něj a ony dvě furie ji nikdo z přítomných nechal, a tím spíš tam vypadala jako na hanbě. Nezdálo se ale, že si to uvědomuje. A jak se Polák mihl kolem něho, mohl si všimnout, že včerejší košili, propocenou a zmačkanou, má čerstvě vypranou a vyžehlenou. Polák byl studentem gdaňské politechniky, vystudoval teprve první ročník, byl to vyčouhlý kluk správně polsky velkého nosu a sebevědomí; byl dost chudobně oblečený, nebyl zvláště inteligentní, ale byl podnikavý; byl to jeho nápad napsat na pražskou vysokou školu, aby šesti studenti výměnou za pobyt u moře pohostili v Praze polskou skupinu. Ke všemu, co zařizoval, měl velkorosý přístup lehkomyšlného člověka, spoléhajícího na náhodu; i zvací dopis poslal kuriózně, napsal prostě na obálku Univerzita Praha a bylo holou náhodou, že dopis byl doručen právě na jejich fakultu. Náhoda! Bylo též holou náhodou, že šli s Helenou na večírek, pořádaný Polákům na rozloučenou. Původně byli pozváni matičkou-slepičkou, chtěla slavnostní večeří požehnat jejich odjezdu, a večeře se nekonala, protože redaktorka musela nenadále odjet na Slovensko. A co s načatým večerem? Byl to on, kdo navrhl: "Tak snad půjdeme do koleje na ten candrbál, ne?"

Podchodem na perón se Polák stále držel uprostřed houfu a Helena s těžkou brašnou vytrvale šla stranou, a on zahlédl, jak ji Polák vyhledal očima a jak ona poslušně počkala, až se k ní prodere. Majetnicky ji vzal kolem ramen a něco jí potichu říkal, ona kývala a on ji zas opustil a vrátil se k české vedoucí zájezdu. Na perónu, když organizátoři výpravy hledali jejich vagón, přenesla Helena svou brašnu k němu. "Ahoj," řekla tak přirozeně jako vždycky, "tak jedeme." Vypadala, jako by si až v této chvíli uvědomila jeho existenci. Ale usmála se mile a hlas měla jasný, sladký.

"Ráno jsem ti volal," řekl. "Nikdo hebral telefon," dodal se skrytou otázkou.

"Víš přece, že matička je na Slovensku." A slovem se nezmínila, proč sluchátko nezvedla ona. Musel myslet na Polákovu košili; jak dlouho schne taková košile? A ona mu hleděla bezelstně do očí, tvář volně vystavenou jeho pohledu a oči doširoka otevřené; neodvážil se o Polákovi zmínit sebemenší narážkou.

Avšak co by se dozvěděl, kdyby se zeptal a ona mu odpověděla na přímou otázku? Že byla do rána s Polákem? Že u nich přespál? To už se beztak domyslel; chtěl však znát, co mezi nimi vzniklo. A kdo mluví a jedná nečas, ničí možnosti ještě nerozřvitě. A je vždy lépe být ochráncem možností, než slonem v porculánu. Co ho vůbec však nenapadlo - vzít kufr a vrátit se domů. Je-li mu osudem, chce přesně znát jeho podobu.

Polák se jmenoval Zdzich, Zdzislaw, a zaujalo ji už to jméno. "Jaks to vyslovil?" optala se při představování, "Zdzislaw?" Polák jí svoje jméno napsal na ubrousek a opravoval její měkké ševelení. "Ne tak," smál se, "takto." Její udivilo, že se Polák neostýchá zabývat se výslovností svého jména - a Helena se už od Poláka neodloučila. "Zdzisi, Zdzisi." Vypouštěla Polákovu jméno z ust jak prchavý polibek, jak polibky dva, pro každou slabiku jeden. Polák sám nebyl s to postihnout skutečný význam svého ~~ještě~~ jména v jejích ústech. On se pak hlupácky domníval, že Helinka si jenom hraje.

Sblížili by se, kdyby spolu netančili? Tanec je řeč svébytná, je to řeč závratná; pravda je, že on ji neovládá. Dívky, pečující v Praze o polské hosty, rozdávaly Polákům po večeři dárky, a Helena se Zdzichem si už v té době pouštěli v malé jídelně magnetofon. Rozmarná a krásná v zelených šatech s holými zády, v úzké tunice, jež jí připodobňovala k ostríci, přestala Helena vnímat nejen jej, přestala vnímat všechno kolem: pohoršené pohledy pražských dívek, kyselou zlobu vedoucí zájezdu, ale taky podlahu, strop, čas i samu hudbu. Jako když zámek našel mezeru pro svou západku a zaklapl; a Polák se choval stejně očarovane. Zhlídli se v sobě.

Polák předváděl na rockovou hudbu vlastní variace a opájelo ho, jak Helena předem vystihovala figury a podvolovala se jim; tančili v souzvuku, jako by spolu léta trénovali. Polák byl v kreacích stále odvážnější a Helena věrně provázela jeho divokost. Takovou ji vůbec neznal. Míhala se v úzkých zelených šatečkách jak tasená šavlička, vlasy jí plály kolem hlavy jak dobře živý plamen. Polákovou nevázaností se uvolnili i všichni ostatní, nejdřív se přidali jeho kolegové a začali divoce přizvukovat vedoucímu páru, čeští váhavci nejdřív nesměle, pak taky s vervou podlehli zběsilé atmosféře. Klub blouznil pohybovou bouří.

Jemu se divoký tanec protivil, toužil ji držet v náruči něžně a jemně, jejich rvavé pohyby ho až bolely, ale pohled od nich odtrhnout nedovedl. Vyšel nahoru na balkon, aby je pozoroval. Helena byla v divokosti omamná, i když si nepřál, aby se ta divokost týkala jej; sledoval ji s pocitem strýčka, který vyvedl divokou neteřinku na zábavu. To přirovnání mu trpklo i jej rozjařovalo; on se taky neubráníl zběsilé atmosféře večírku. Byl na ni - takto shora - krásný pohled; ten jej spíš těšil. Kupidivu vůbec na ni nežárlil, jen uznal, že toto není způsob jeho projevu; a vyhovuje-li jí, dopřeje jí ho. Její tělo bylo v souladu s pohyby, krásné tělo, které si mohlo třeštivé víření dovolit. Pohybůvala jím - jak se mu zdálo - chladně zběsilá, tvář držela nehnutou, duše byla potlačena. Jen tělu dopřávala vůlnost. Bylo těžko postřehnout i její pohled, na tanečnicka se rozhodně nedívala, ani s ním nemluvila, toho si všímal. Chladná, ovládaná vášeň. Byl očarován; a do poslední chvíle nepostřehl, že hledí na něco úplně jiného, než ~~se~~ co se domýšlí.

A jak to na takových divokých večírcích bývá, najednou se všichni unavili, kruh tanečnicků se rozpadl, kdosi zastavil magnetofon, spěchal za ní dolů, aby ji odvedl domů, měli ještě balit - a už ji v klubu nenašel. Ztratila se dřív, než sešel schodištěm do přízemí. Volal ji domů ještě v noci, nebrala telefon. Stálo ho dost přemáhání, aby se za ní nerozjel; nezvedla telefon ani ráno, a doma být musela, chystala zavazadlo a prala Polákovu košili.

Měli k dispozici osm kupé, táhl Heleninu brašnu i svůj kufr, uložil zavazadla do sítí, Helena sklopila opěradla mezi sedadly a lehla si, nikdo si k nim nepřisedl. Ležela na boku s pokrčený-

ma nohama a ruce složené dlaněmi k sobě zasunula pod tvář. Sedl si na krajní sedadlo k oknu a ona si ochotně nechala položit hlavu do klína. Zavřela oči, jen příst; a jemu maminka prozíravost poradila počkat s pocíty až na to, co se ještě bude dál dít. Vlak se pomalu pohnul, tarachotil na výhybkách, vyjížděli z Prahy ošklivým šedivým předměstím, do jehož domů je z vlaku vidět jako tělu do vnitřnosti. Heleniny vlasy ho hřály do stehien. Nechal ruce sklesle viset podle ní a pozoroval za okny mihání továrních hal a dvorů, zavalených haraburdím. Polák přisedl, když vlak vjel do nudné labské nížiny. Sedl si do opačného kouta na druhou stranu sedadel, dlouhé nohy natáhl daleko do uličky. Neřekl nic, ani zavezadla si nepřinesl, jen vešel, posadil se, zavřel oči jako ke spánku a pozoroval je škvírkou mezi víčky.

"Ahoj," řekla mu vesele, "tak jedeme."

Stejnou větou, kterou předtím řekla i jemu, je jakoby spjala do společného pouta; s ní se cítil svázán, bylo mu bolestně i sladce, když jej tak její vlasy hřály do nohou, Poláka ale z kruhu vymítal. Nemínil o ni soupeřit, to by bylo nízké; a taky nedokázal vzít její hlavu a položit ji zpátky na sedadlo. A odejít z kupé? Ne, on nebude tím uraženým hlupákem, on ne. Nic o té věci nevíš, řekl si, a to nejhorší předpokládá bez důkazu jen trouba. Seděl, choval její hlavu na klíně a díval se, jak se na obzoru objevují a zase mizí ojedinelé shluky stromů. Pak se zahleděl na Poláka. Nevyklidí mu pole byť jediným pohledem.

Pod ošuntělými kalhotami z laciného plátna, na kolenou pro-dřenými k zprůhlednění, se Polákovi rýsovaly hubené nohy, pamatoval si, jak Polákovi ty kalhoty při tanci poletovaly a plandaly, a hrudník měl pod rozepnutou košilí vpadlý, hubený; ruce měl jemné, s dlouhými hranatými prsty; nevyzrálý kohoutek. Měl ale ostrost, jaká jemu chyběla, ostrost v pohledu, posazu, ve špičatém úsměvu; ostrost tu byla, ale její pomocí působil spíš jako kudlička než jako nůž. Pod přivřenými víčky se Polák i nevyzrálé vztekal; a on se najednou zahanbil, zošklivil si, že kluka odhaduje stejně, jako kluk odhaduje jej. Pocítil se náhle naze, vyvrženě, ostudně. Dosud se vyrovnával jen s ní, její hodnoty kladl vedle svých a vycházelo mu, že se dobře doplňují - ale aby jej donutila porovnávat se s tímto klukem? Ano, měl by se zvednout, odcházet, odejít; donutit ji volit pod tlakem obavy, že ho ztratí - a nezvedal se, neodcházel, dál choval její hlavu. Jakási zrůda v něm ho nutila zblízka pozorovat, jak z nich tří vzniká propletenec a houstne a valí se, nepovědomo kam.

Zaškrábala ho nehty na koleně, látka vydala nepříjemný zvuk. "Jakápak asi vajíčka nasadíme?" řekla. A zase tak nerozpačitě, jako by právě před chvílkou mezi nimi skončila příjemná rozmluva.

"To se taky ptám," odpověděl zbytečně pythicky.

Viděli spolu film o želvách. Želvu nafilmovali, jak klade vejce na písčném břehu jižního moře, želva ze sebe tlačila kožená vajíčka v slzách bolesti, a když je zahrabala do písku, vyčerpaná se ploužila zpátky do příboje. "Tak obrovitými slzami pláčou jenom děti," říkala. Byla filmem vzrušená, osud želvy ji dojímá, šli noční ulicí a držela se ho křečovitě za předloktí, nemohla přemoci dojetí. "Přijdou lidé a vajíčka z písku vyhrabou. A když je nevyhrabou lidi, vylíhlé želvičky sežerou rackové dřív, než se dožerou k záchranému moři. Vidíš, jaká síla je pud. Být já želvou, dokázala bych se na vajíčka vykašlat."

"Slzy spojujeme s lidmi," říkal, "rozrušila tě ta zvláštnost pohledu. Ošklivá želví hlava, a ona slzí. Dětské slzy by tě tak nevzrušily, pohledu na pláč dětí jsme zvyklí."

"Děti pláčou z hlouposti. Když dítě doopravdy něco trápí, jen se dívá a kňučí. Dokud dítě pláče, máž dost sil. Želva plakala, že v plození není radosti."

"Želva o svých slzách neví."

"Ale já o nich vím!" Začala mu zlostně, z důvodu, který nechtěl chápat, hehty do předloktí. "Mně ty slzy tečou."

Vyhrnul si pod lampou rukáv, měl do kůže vyryty tři krvavé půlměsíčky. "Mám taky plakat jako želva?" optal se, rozmrzelý, že ji nerozumí.

"Ty?" řekla zlostně, "ty a plakat?" A nenapravila rozladění, které způsobila, neusmála se, nepohládila mu podrápanou ruku.

Polák vycítil, že její otázka znamená něco, co se týká jen jich dvou a uraženě stáhl dlouhé nohy pod sedadlo. Hned se posadila a začala mu film o želvách vyprávět. "Na želvy se vykašli," přerušil ji netrpělivě a díval se přitom na něho, "u nás beztak želvy nejsou. U nás táhnou úhoři." Měl zlou, napjatou tvář. "A moře vyvrhuje jantar."

"Jantar?"

"K ránu jsou ho při odlivu na pobřeží spousty," řekl Polák chlubně.

"Jantar se sbírá?" divila se.

"Voda ho vyplaví."

"A on tam leží jen tak volně v písku?"

"Znám dobré místo," řekl, "tam skoro nikdo nechodí. Mám kámoše vojáka, je to ve vojenském pásmu. Půjdeme ho sbírat."

"Budu mít na korále?"

"I na náramek," ujistil ji. Sliboval mořské dary sebevědomě, jako by mu moře patřilo.

"A jaký je? Je tmavý?" Z poklidu, s jakým u něj ležela, byla najednou plná radosti, "Jantar," řekla Polákovi, "to jsou taky slzy. Velké tuhé zlaté slzy." V překotném gestu natáhla k Polákovi obě ruce přes uličku; až neuvěřitelně mu v té chvíli připomněla svou matku. "Není tmavý," řekla, "je rozhodně světlý. Je světlý stejně tak, jako jsou světlé tvoje oči." Nadsadila tón a nebylo poznat, zda věta znamená plytké ženské vemlouvání /oh, to gesto, jímž ho vítala její matka ve dveřích!/, či jestli je v ní něco opravdovějšího. Polák se samozřejmě jejích rukou chopil. A oči měl skutečně žluté jako pes; a šťastně se na ni řehonil.

A využil příležitost a hbitě přesedl k nim na třetí sedadlo a on ramenem pocítil, jak prostrčil ruku mezi opěradlem a jejími zády a jak ji objal. Byl to zasten majetnický obchvat z nádraží; copak jí se to líbí? Odtáhl se, aby se Polákova ruka nedotýkala jeho ramene a díval se z okna; po obzoru utíkaly podél rovinných polí vzrostlé topoly. Napadlo ho, že jestli ji bude muset dít sebe odtrhnout, bude to s masem a krví.

Helena po chvíli sklopila opěradlo sedadel naproti, lehla si, ležela na zádech, volně dýchala, dívala se na strop a brzy usnula. On usilovně vyhlížel z okna a Polák se díval na Helenu. Myslel, že v obdivu, ale Polák se ho najednou dotkl prstem a v úsměvu zamrkal; bylo to ono běžné mužské srozumění s druhým mužem, obrácené proti ženě, o niž zrovna běží.

"Je hubená," řekl Polák. Díval se Heleně na prsa.

Neřekl nic. Byl si jist, že Helena je krásná; a ani se nemusel podívat na ten něžný kousek těla, zvolna se zvedající a klešající dechem. Stehna si dosud vybavovala teplo jejích vlasů. A dotek jejího těla cítil někde uvnitř, snad v duši. Dotýkat se jí bylo něco velice čistého, právě tak jako se na ni dívat. Helena mu vnukala posvátnost vztahu, citu i těla; byla to pro něj její

největší přitažlivost. Raději se na Poláka nepodíval, věděl, že ~~se~~ jeho druh pohledu by jej musel udeřit. Helena spala pevně, rty se jí zřetelně rýsovaly temnou červení, poněkud zašlou jako na starých obrazech, a nepatrně otevřené ticho nabíraly dech. Rasy lemovaly tvář dvěma vějíři, samé starobylé, krásné pojmy.

"Ty ji miluješ," řekl polský kluk s jistotou, "ale ona tebe ne."

Ta dovolená jistota, s jakou ^{řekl} řekl, samozřejmost, s jakou na něj promluvil, se ho zlobně dotkly; jestli s tím chlapečkem doposud promluvil dvě tři věty! Ovládl se a řekl s převahou dospělého člověka: "Jak to víš?"

"Láska je něco docela jiného."

"Ty máš holku?"

"Mám," přisvědčil Polák, "takovouhle," ukázal oběma rukama před tělem.

"Prsatou?" Řekl schválně to slovo, chutnající mu oplzle.

"Je," přisvědčil Polák. "Ale je panna."

"A to je vaša?"

"Nechce tamto," ukázal Polák mezinárodně platným symbolem.

A tím jej dostal, tím smetl jeho přezíravost a mužské dospělosti, protože v logice rozhovoru nyní bylo optat se: "A Helena? Ta chtěla tamto?" Řekl: "A to je láska anebo to láska není?"

"Není," zavrtěl Polák hlavou, "jen ji tak ošmatávám," - a zněvsa se mezi ně zavěsila otázka po Heleně, otázka vyzývavá, trapčská.

"Jak víš, co je láska a co láska není?"

"Nevím to," řekl Polák. "Taková věc se nedá vědět. Ta se dá jen prožít." A díval se na Helenu.

A on najednou pochopil, že Helenina přítomnost spaluje polského kluka stejně tak, jako spaluje jeho, a že polský kluk ve de řeči o lásce, protože chce mluvit o Heleně. Zakutal se do kouta, zavřel oči a předstíral, že chce taky spát. Polák už další rozhovor nenačal a když se blížili k hraničnímu přechodu, vůbec z kupé odešel. Helena prospala cestu přes hranici a pak i celou noc, než dojeli do Varšavy.

4.

Ve Varšavě bydleli v penzionu patřícím staré dámě, která ~~že~~ války prošla německým lágrem a vzpomínala na své české přítelkyně, které tam zahynuly i na jiné, s nimiž si dosud do Čech dopisuje, uměla trochu česky a hostila je studenou ovocnou polévkou. Helena zcela propadla tomu tragickému městu, pro nic jiného neměla smysl. "Varšava není na dívání," řekla Polákovi, který je obíhal s fotoaparátem a nutil je pozovat před pomníky a obnovenými památkami, "Varšava je město k prožívání."

"A Praha?" řekl Polák žárlivě.

"Na Prahu se stačí jenom dívat."

Opatřila si za pomoci majitelky penzionu předválečný plán města, získala snímky rozbombardované, rozstřílené Varšavy a chodila těmi místy a srovnávala jejich minulou podobu se současností. Chtěla vidět vše, co se vázalo k varšavské epopeji, výstupy z kanálů i kde končila ~~zeď~~ zeď ghetta; před pomníkem obětím povstání se rozplakala. Spolu - mimo banalit - nepromluvíli ani slova; na vycházky Varšavou chodila zásadně sama.

U moře ji horečnatá přepjatost opustila, s plavkami se pře-

vlékla do rozkošnictví. Bydleli za Gdaňskem ve studentské koleji, z oken hleděli na řídký listnatý lesík na nízkém návrší, lemující přímořskou nížinu, nížinu holou, písčitou, jen s letmo uchyacenými travinami a pokroucenými borovicemi. Ve svahu návrší se uchovávaly trosky německého hřbitova a studenti chořili z hrobů vybírat lebky, Polák měl na svém nočním stolku taky jednu. Na pláž jezdili tramvají, od moře studeně foukalo a většina lidí - bylo jich na pláži pramálo - seděla k moři zády a z košatín, ozdobených barevným polštářováním a stříškami, nastavovala tělo slunci. Viděl moře poprvé, baltické moře chudých, jak řekla matička-slepíčka, a nebyl zklamán; monumentalitu chudoba neochudí. Když jim byla veliká zima, zahrabávali se do písku, teplejšího než vzduch, provanutý severním prouděním.

Zde konečně měla pro něj i slovo i úsměv a nejráznějšími drobnostmi dávala veřejně znát, že patří k sobě. Byla hravá a veselá. Sedávali za nízkými dunami, drželi se v houfu, zabalení do ručníků, zvolna hněli i pod chudým sluncem a víc si povídali než se koupali. Zahrabávala ho do písku, valila jej na něj plnými hrstmi, vybírala jen suchý, sypký. Když nad ním navrstvila hrobeček, uvázala z větví kříž a pořádala smuteční obřad; ostatní klečeli kolem a plakali. Obřad vrcholil jeho zmrtvýchvstáním, polapením a přemožením kněžky a jejím zahrabáním. Byla milá, zjihlá, jednou si všiml, že jí v očích stojí skutečné slzy. S Polákem se spolu vyhýbali.

Polák jejich legrácky zuřivě fotografoval. Má dopředu ten snímek: on v pískovém rovu, jen tvář mu kouká z navršeného písku, ona vedle klečí se sepjatýma rukama ve svých neslušných plavečkách. Jednou je Polák zahrabal do písku oba dva, dvojhrob nevyjasněných milenců, a sám nad nimi oděloužil posměšný obřad. Zpíval ho česky, jak se to naučil od ní: "Looodčim se s váááámi, drááázi nevěřííííci, vstuuuupte do péééékla a usmáááázte se tam."

"Achich, achich," vyhrabávala se z písečného rovu, "mám písek i tam, kde ho mít nemám," Moře valilo nebezpečné vlny, běžela se umýt pod sprchu umístěné za kabinami. Vytrásala písek z vlasů, vyplivovala jej z úst, skřípál jí mezi zuby, měla ho nalepen po celém těle. Stál za ní s osuškou, připraven zabalit ji v té zimě.

Byla k němu obrácena zády, stáhla si vrchní díl plavek, pustila sprchu jen málo, tenké pramínky vody se jak potůčky prodíraly nalepenou vrstvou písku a otevíraly pohled na opálenou kůži. Položil jí zezadu ruce na kyčle. Pustila vodu víc a on jí po paměti, se zavřenýma očima, neboť voda se hrněla i na něj, smýval dlaněmi písek z ramen, ze zad, z hrudi. Bylo krásné cítit, jak se pod ostrými, škrabavými hranolky vynořuje hebká pokožka.

"A už jdi." Spustila si vlasy před tvář, odstrkovala ho.

Poslechl. Nejméně ze všeho by se jí chtěl vnucovat. Po několika krocích se obrátil, stála pod sprchou nahá a zvedala ruce proti proudu vody. To gesto ho naplnilo něžností, stála tam, jako když se vodě vzdává, vrátil se, zabalil ji do osušky, třel jí tělo hrubou látkou. Rty jí zfialověly zimou, vedl ji na slunce a dál od místa, kde seděli předtím; vzadu za upravenou pláží se zvedaly vršíčky dun, porostlé osamělými křivými borovicemi. To pobřeží, když na ně slunce zplna nesvítilo, bylo velice smutné, jakési nezaplňené, nežádané; nádhera moře jako by se na ně valila zbytečně. Slunce ten den hrálo pranepatrně, moře hučelo, vlny se vysoce hnaly zálivem a prudce se rozpadaly na široké mělčině. Rackové vydávali divoké skřeky. Docela vzadu bylo možno vpravo zahlédnout vysoké jeřáby přístavu.

"Nerozumím ti," řekl, když ji usadil pod borovicí, "ale nerad bych něco zkazil i tím, že bych mluvil, i tím, že bych mlčel." Usmála se měkce, vytřepávala vodu z vlasů. "Tak si snad vyber, ne?"

"Neopouštěj mě," řekl, "prosím tě, necpouštěj mě."

Mlčela a vyhlížela poplašeně.

"Možná bych ti měl vysvětlit ... prosím tě, vyslechni mě."

Prosebně ji přidržel, když uviděl její obranný pohyb, nerozhodně držela ručníc, jako by váhala před tím, zda se dál utírat nebo mu utéci. Pak poposedla blíž k borovici, v koruně téměř holé, smutnému stromu prosolených přímořských písčovišť, jako by u ní hledala ochranu. Pozorovala ho. Zdálo se mu, že obezřetně. Vypadala jako člověk, který ví, že by měl okamžitě odejít, než se stane něco ještě horšího, ale který se k té urážce nemůže odhodlat. "Musíme spolu mluvit, věř mi." V té chvíli byl skutečně přesvědčen, že celá jejich láska spočívá na vratkém základu nedorozumění; stačilo by vysvětlit je!

"Nech to tak," řekla tiše.

"Tys na tom neměla vinu," řekl, "ale já taky ne."

"Proč se k tomu vracet," namítla potichu.

"Ale něco nevíš ... měla bys znát ..."

Přerušila ho. "Já asi vím, o čem chceš mluvit."

"Víš?"

Dívávala se na něj polekaně a i trochu s nechutí, možná až štítivě, jistě štítivě, protože ona tak málo snáší dramatické scény! A jemu tělem stoupal strach. Ví? Co ví? Jsou věci, které by o nás druzí neměli vědět proti naší vůli. "Zdrbli jste si s Josefem?" Vystřelil tu otázku slepě, spíš zadoufal, že ona jí nebude rozumět.

Ona však řekla: "Znáš ho ... víš přece ..." - a omluvně se usmála za Josefovou povídavost.

Strach mezitím dospěl k hlavě a vybuchl tam jak světelný granát. Sluneční kotouč zčernal, moře začalo hučet z největší blízkosti a stoupalo a zvedalo se mu hned za zády, vzduch prudce začpěl solí a tybinou; chudou borovicí kdosi rval z kořenů. Polykal nechutný chuchvalec, který se mu vytvořil v hrdle, a dýchal z hluboka, dýchal o život. To neměla udělat. Myšlenka první. A druhá: neudělala by to, kdyby ho milovala. Láska dovede vážít vše, i upřímnost. Kdyby ho milovala, zatajila by mu, že ví; věděla by, že ho tou znalostí podrazí. Cítil v těle nepěknou slabost. Zapřáhl do vůle pýchu, onu neomylnou zbraň ponížených, usmál se, jako by celý rozhovor byl než žert, a řekl: "Tak se vrátíme, ne?" Nevstala hned, věděla, že mu ublížila, a on vykročil první; šel rychle, vypadalo to, že před ní prchá; utíkal ale před sebou. Tváří v tvář zradě by asi nesebral dost sil zadržet, co vyčítavého a nešťastného se mu dralo na jazyk, a před neláskou by si neřádanou upřímností mohl jen zadat.

Pro příští dny se rozhodl bavit se; jsme-li u moře, aspoň se pobavíme. Vše, co se týkalo Heleny, od sebe odsouval. Dívky vycítily, že mezi nimi došlo k ochlazení, a oblévaly ho pozornostmi a úsměvy; nahrazovaly mu Helenu se zlomyslnou rozkoší. Kdyby to chtěl brát jako zadostiučinění, bylo by nejen povrchní, bylo by hodně trpké: neboť která z nich by mu mohla nahradit Helenu? Helena se zatím úzce spřátelila s Marcelou, dívkou z prvního ročníku, bydlely spolu a ostatních se začaly stranit. Kamkoli šla, brala Marcelu s sebou; nikdy ji neuviděl samotnou se Zdzichem. Těšilo ho to. Má-li jejich láska zemřít, ať je to na nedostatek lásky; ale ať to není pro lásku k jinému. Bolest mu to však nezmenšovalo. Důvěřivče, říkal si, smolaři! Ona je tříška, a musí ven. Musíš ji v sobě zabít. A cítil ten žár, tu bolest ne-

východné hniloby. KONEC, kladl si na srdce, je KONEC, pamatuj si! Nemiluje tě, je cizí. Cizí. Cizí.

Pak se zčistajasna oteplilo, mořské vlny ulehly, voda se jen kolébala, slunci se vrátil od hladiny jeho žár, a on se oddal moři. Plaval daleko za bóje, kde už nikoho nepotkával, borový hájek na pobřeží se zmenšil na pouhou čárku pod obzorem, byl zřetelněji vidět přístav. Pláž byla plná lidí, zvláště v sobotu a v neděli, utíkal se na moře do samoty. Tam daleko, kde se lidé, i Helena, stávali barevnými tečičkami, kde byl s mořem sám, byl pojednou celistvý, nic ho nerozdíralo; možná mu celistvost vnukalo tělo, které přesně ovládal žebími pohyby, plul, letěl po houpatých vodách, v tom pohybu byla radost i síla; živel je krmil. Z té dálky byla menší i Josefova zrada. Když se vlna za ním zvedla, zakryla mu pobřeží a zůstal pouze on, hlubina a obloha, prostor, kde člověk neplatí aničo špendlík v seně a kde se lehce vytratí ze života, přijít vlna vyšší a prudší, stačila by ho spláchnout, a tak i žalosti tu ubývaly na ceně. Trýznivá žalost té chvíle v dunách jej přesvědčila, že ji miloval; potřeboval ji, to ano, to jistě, ale potřeba ještě nevyklučuje lásku. Být to jen potřeba, neodešel by, smlouval by; trýzeň mu dokazovala, že vše bylo závažnější.

Vracel se po vodě dluhými tempy a jak se tečičky měnily v lidské postavy, žal v něm zase stoupal. Zemlenýma nohama se postavil v mělkém čeření a slabost těla jej uvrhovala do spánku; když neplaval, tak spal; ostatek času jej konejšily dívčí úsměvy. Uvnitř pak, jak doufal, probíhala práce skalpelu: cílem operace bylo oddělit ji od sebe. Překotnou, horečnou úvahou vnitřnímu procesu napomáhal. Až sem jsou to příčiny moje, odsud příčiny a následky tvé, Nechtěl se dát zmást lítostí a záští, nechtěl jí přidávat ze sebe ani ubírat z ní. Promítal si zpátky všechno, co spolu prožili, co řekla ona, co řekl on, vše znova přehodnocoval pod úhlem zjištění, jež si násilím vštěpoval: je cizí, je cizí. Až bude mít přesně rozlišeno, co kdo do vkladu vložil, až bude vědět, jak si s ní stál, dokáže odvrhnout ji. Hanba zrady, jíž se vše provalilo, mu, naštěstí, zbraňovala rozběhnout se k ní a vůle přemoci ji v sobě se rozrůstala, ale byla to živá rána. Bylo to neuvěřitelné úsilí, vyrvat ji ze sebe a odvrhnout ji; nebylo to k ničemu přirovnatelné.

A jestli se ve dne mohl domnívat, že ji od sebe odtrhává, po večerech za ní slídlil. Velikost moře odšuměla, svítil měsíc, bylo slyšet cvrčky, tma soustřeďovala skutečnost do malých, oddělených světů. Večer a v noci nikoli plynutí a hlubina, ale kouskování. Měsíční světlo vytahovalo na povrch jen úryvky skutečnosti a klamalo srdce i hlavu nadějemi. Hlavně večer a v noci se ujišťoval, že je nikdy nespátril s my dva, ji s Polákem. Když v noci nemohl spát, protože měsíc čaroval bílým světlem, Helena do něj vrůstala zpátky; co ve dne odřezal nemilosrdnou a pilnou vůlí, to do něj měsíc vpítvával; a co ve dne bylo na dlouhých táhlých vlnách čistou, bolestnou, ale nekrvavou úvahou, úporným vysvlékáním kůže, která už mu nepřipadala živá, jen úzce přirostlá, to se za nocí stávalo hltavým polypem, krvavou přísátou látkou, která jej vysilovala. Za nocí trpěl jak zvíře a byl by ji zabil, kdyby ji potkal samu a nepřipravenou. Co si ve dne vštěpoval do mysli, aby se od ní odpoutal, nemiluje mě, nezachrání mě, je cizí, je pro mě ztracená, za to ji v noci nenáviděl. A měsíc jej mátl natolik, že kdyby vyšla ven před budovu a posadila se vedle něj na lavičku pod klematisovým loubím, zapomněl by na vše, co ve dne promyslel a čím v noci trpěl; stačilo by vztáhnout ruku, a byl by její. Důkazy lásky nás vždycky vlastně

především zahanbují.

A jednou, bylo k půlnoci, zas seděl na lavičce pod klematisem, písková cesta svítila jasně a nízké křoví psalo černé obrysy, koleje se toho dne, až na ně, celá vyprázdnila, polští studenti odjeli na prázdniny, žádné okno nesvítilo a bylo ticho, a mohl se nadít dílčího sebeusmíření. Když totiž jel večerem nábitou tramvají z pláže, náhodou se dostal v tlačenici blízko k ní; ovanula ho vůně opálené proslazené pokožky a sluncem vyprahlých vlasů, dívala se ven z okna, stáli mezi samými cizími lidmi, a jemu nečinilo bolest vzdálit se od ní. Nepocítil to vůbec jako sebezapření, když se rozhodl neoslovit ji, byla to nechuť: a k čemu se s ní bavit! A nebylo to ani gesto, jímž by jí trestal, protože ona o něm nevěděla. To byl úspěch. Na takovém úspěchu mohl dál budovat své odloučení. Tím spíše mohl, že ona mu to neztěžovala: od trapné rozmluvy v dunách se mu vyhýbala.

Myslel na to a noční polypovitost mu ihned našeptala: a to je právě ta zrada, ta neochota dostát nadějím, které vyvolala; takovcu úvahu snadno odehnal. Ani ne snad pro její nízkost, jako proto, že se mohl mnohokrát přesvědčit, že sotva o ní začne uvažovat zle a vyčítavě, hned se k němu začne přimykát a rdousit mu duši. On se jí potřebuje zbýt! A musí připustit vedle svých důvodů i její. Jedině úzkostlivá objektivita, holá fakta jejich případu zardousí jeho lásku; to přesně, co musí udělat, chce-li žít. Tak hleděl zas v sobě obnovit tu úlevnou netečnost, ono podvečerní rozpoležení z tramvaje, kdy pohrdl jejími vůněmi, onu vyrovnanost se ztrátou něčeho, co nikdy nebylo jeho, vyrovnanost, po níž tak toužil - a do ticha, které způsobovala noc a prázdná kolej, zachrustěly kradmé kroky. Byl kryt loubím, na lavičku svit měsíce nedosahoval. Před vchodem přešla dlouhá hubená postava, mladík velmi jemně hvízdal a Helena vyskočila z přízemního okna. Potichu se zasmáli, ve vedlejších oknech byla sice tma, avšak tím spíš je mohl pozorovat někdo z výpravy. Prošli kolem něj a on se pak mohl dívat proti svitu měsíce, jak Polák bere Helenu majetnický kolem ramen a odvádí směrem k vrchům.

Vykročil za nimi. Šel opatrně, snažil se našlapovat neslyšně, zastavil se, kdykoli oni zůstali stát. Chvilími se mu ztráceli ve stínu řídkých keřů a když vystoupili výš, překrývali mu obzor. Viděl jejich obrysy proti obloze tak zřetelně, že si spíš přál za nimi nejít. Šli jakoby jedním pohybem, v úžasném souladu, přestože Páák ji převyšoval víc jak o hlavu, ta těla patřila k sobě, musel to přiznat. Ona obrůstala Poláka proti nebi pažemi zdola nahoru, on ji prostupoval rukama shora dolů, propletení a pospojování, byli v něžných obloucích krásní. Ale ach hledět na to! Vše, co očekával, že se tu přihodí jemu, prožíval s ní Polák. Vlekli ho za sebou jak pctulného psa, zvíře bez naděje na pána.

Zabořili se chůzí do obilného lánu, vedla jím napříč hluboká pěšina, z obou stran přerůstaná vysokou hradbou obilí; proti měsíčnímu záření byla pěšina bílá, kdežto obě postavy se černaly stejně tak jako zvlněná hladina metajících klasů. Že metají, poznal z vůně; obilí ještě nezapomnělo na sluneční zář a pyl nad ním stál. Noc byla teplá, cvrčci vrzali o překot. Ti dva najednou zmizeli, domyslel se, že ulehli. Kdyby usedl, měl by pod sebou velké ploché kameny, došeda vypálené sluncem, a kolem kamenů by se rozrůstala materiďouška. Z té možné krásy ho přepadla lítost. Utrhl, co nahmátl, rozemnul lístečky mezi prsty a skutečně, byla to materiďouška. A kdyby došel až tam, kde se pěšina lomí zas dolů, kam ale nemůže dojít, protože tam leží ti dva, zahlédl by v dálce trpyt moře. Prudce se obrátil a v bezhlavém útěku se spustil

po pěšině zpátky dolů.

Denně se pak opakovalo totéž: nejprve vyšel z koleje Polák, pak ona, chráněná věrnou Marcelou, vyskočila z okna. Po každé odcházeji jinam. Jednou s nimi byl na opuštěném německém hřbitově, ale většinou odcházeli k moři. Naposledy mu téměř ujeli do Sopot, taktak sčáčil naskočit do posledního vagonu pobřežního vlaku. Sopotami jim šel v patách, ani jednou se neotočili. Noc byla velmi tmavá, větrná, nebe se k večeru zatáhlo a hlubinná voda divoce bíla do kúlů, na nichž bylo ukotveno sopotské molo. Vzdalovali se ode břehu po dřevěném chodníku z obou stran olemovaném zábradlím, z chodníku se v pravidelných vzdálenostech smekaly dolů k hladině a postranním chodníkům schody, pamatoval si složitý systém mola z denní návštěvy a byl si jist, že na neosvětlených chodnících zabloudí. Voda pod chodníkem divoce šuměla, dřevo skřípělo a zdálo se, že se chodník údery vln do pilotů hýbá pod nohama. Voda špivě voněla, o patro níž jistě k člověku dosahuje až její tříšť. Ideální místo pro vraždu, pomyslel si v smutném úsměšku, tma jak v pytli a neslyšet vlastního kroku. Šel při zábradlí, držel se ho, a jak světla pobřeží vzdalovala, znejistěl. Může moře smést podpěry mola? A i kdyby ne, člověk by mohl v té hlučné tmě narazit na něco velmi nepřátelského; a ni se nenaděješ, a přehodí tě to přes nízké zábradlí do vířivých vod. V noci je sem jistě vstup zakázán, napadlo ho, ale šel a šel; nebylo strachu, který by jej zastavil. Co přestala na chodník dosahovat světla pobřeží, jen je před sebou tušil, šli stále po hlavním chodníku, snad mu je občas ukázal i odlesk některé vlny, která svou plochou zachytila odraz pobřežních svítílen. Doufal ~~ixem~~ jenom, že nesejdou některým schodištěm na postranní chodník. A pak na ně narazil.

Leželi na tom pohyblivém dřevu, bouřlivou vodu, hlubokou a černou, pod sebou. Zakopl o ně a polekal se, nevěděl hned, že jsou to oni, poznal ji, až když se opřel rukou o prkna chodníku a dotkl se jejích vlasů. Oni mlčeli. On prchal. Prchal a zabloudil. Najednou se ocitl na schodech, jimiž předtím neprošel, tma tam byla uděsná a bouřlivá hladina blíž, než předtím, voda syčela a chvěla se, zrovna duněla, v panice si uvědomil, že namísto aby se obrátil k pobřeží, vzdaloval se od něj. V nouzi nejvyšší, na pokraji křiku, mu rozum napověděl, že se přece může orientovat podle pobřežních světél. Opatrně vystoupil po schodech, schoď po schodu, a nahoře na plošině chodníku spatřil ty vzdálené bludičky bezpečí. Uklidnil se a usedl na nejistou dunivou oporu, skrze niž celým tělem cítil, jak voda bije do pilotů. Schoulil se na dřevo ožehované sluncem a omývané sprškami slaných vod a vybavoval si, co vlastně nahmatal a oč zakopl. Byl k tomu místu jak přikován, nemohl odejít, dokud si všechno neuvědomí. Leželi; to především. Leželi na sobě; to za další. A ona byla vespod. Vlasy měla rozhozeny po špiřavém chodníku. Vybavil si, že promluvila, byl to její hlas. Nebo spíš - byl to sten. Zasténala, a on upadl. Stále v něm převažoval sklon spojovat ji se sebou. Namáhal se vybavit si ten zvuk. Že je nahmatal, jak spolu leží, ještě nemuselo úplně zabít jeho naději; ve stenu byla ještě možnost, že nesouhlasila, že se bránila. Jak zněl ten sten?

A jak si usilovně vybavoval, co nahmatal, co uslyšel a co se domyslel, stalo se něco strašného: nějaké světlo, snad z lodi, snad z vedlejšího chodníku, snad rovnou z hvězd, ale světlo rozhodně osudové, přejelo ta dřevěná mola, chodníky na kúlech nad hlubokou vodou; a nejdřív uviděl sebe, jak nebezpečně daleko se ocitl od břehu, rozhodně dál, než se domníval, a v tom úleku se z opuštěnosti a možného neštěstí, které se mu tu může přihodit, otečtil se světlem hlavu, takže spatřil je; jak bloudil, bloudil zřejmě kolem nich. Mimo strachu z nebezpečí mu záběr světla přivodil

hnus, hnus silnější než byl ten, který pocítil těsně předtím, než v ní selhal. Otevírala se Polákovi horkou, nebezpečnou, černou, bouřlivou, vzednutou, pohybuující se, zavalující, smrtosnou hlu-
binou.

Že křičí a že běží si uvědomil až na břehu. Pačl do písku a zabořil do něj obličej. Zuřivě si třel tvář o ten smirkový povrch, zarával do písku prsty rukou a špičky nohou. Tiskl se k zemi jak k matce, která ho opustila. A plakal? Co byla sůl vody, která k němu dosahovala, a co byla sůl slz? A ač nechtěl, ač se tomu zou-
fale bránil, ač sebe zapřísahal, ač se prosil, maje na paměti ra-
dy lékaře, ač se snažil doširoka rozevírat oči proti pobřežní
lampě a zachránit se v jejím světle, ten obraz, o němž si myslel,
že jej v sobě už potlačil, jej přece dostihl. Původně to snad byl
živý dojem z knihy, z filmu těžko, spíš s nějakého psaného líčení,
pak to byl břit nože; původně jej snad uviděl ve snu, pak jej
přepadal i v bdění, dokonce i při pohledu na maminku. Nůž mu za-
bořil do vnímání nebezpečnou ránu a stalo se to poté, co onemocněl.
Ten obraz tvořila žena, neznámá, bez tváře, na tváři nezáleželo,
byla dosaditelná; žena ležela na nízkém stole anebo na nízké ven-
kovské lavici, to přesně nerozlišoval, ruce měla rozhozené do
stran, hlavu přepadlou dozadu a nohy vyvrácené. Z pohlaví jí tr-
čela rukojeť bodáku. Vidina byl jeho trest, jeho prokletí, přichá-
zela namísto myšlenky na ženu. Byla to holá hrůza, jež ho drtila
na samém dnu něčeho, nač si nemá člověk nechat sáhnout. To věděl
dobře a lékař řekl, že toto vědomí jej pomůže zachránit. Nej-
dřív byl rozhodnut o obraze s nikým nemluvit, byl si jist, že ne-
potřebuje nikoho na to, aby mu řekl, že obraz musí v sobě zničit,
jinak že bude zničen sám, ale tu sílu neměl; probouzel se z hroz-
ného snu a vrhl hleny v divokém vzlykotu. Ten starý doktor mu po-
mohl. A taky to mu pomohlo, že už pro něj existovala Helena, že
měl tedy tu zkušenost, že jsou hodnoty v lidských pocitech, kolem
nichž musí člověk zůstat škeblovitě uzavřený a chránit je v sobě
jako vmetenou perlu; útočení obrazu zasahovalo sám jas jeho žití,
a přemohl ho.

Drhl tvář o písek a marně, žena měla podobu Heleny; a zne-
uctění bylo dokonáno, tak jako na obraze původním, ale dále se,
právě probíhalo; nohy byly zdvíhány do výše snad rozkoší, snad
bolestí, snad posedlostí, to nerozeznával. A voják, který v pů-
vodním obraze zanechal jen svůj bodák, se do nynějšího vrátil a
nástroj měnil; byl to meč, pak hůl, pak bodák, pak bajonet, pak
snad i kolík. Voják je vrážel z vysoka, nenávisně, plnou silou.
Veškerou vůli se odmítal dívat, meč i hůl i bodák i bajonet i ko-
lík zasahovaly jej, slyšel ty údery stejně tak, jak v člověku bi-
je rozbouraná krev. A byl zavalen pachem té hnusné, nepokryté,
nevábne sexuality, jejímiž nositelkami jsou ženy. Ošklivost mu
škubala tělem.

Když přízraky odtáhly, lehl si naznak, hotov ničemu se ne-
bránit. Se strachem si pomyslel, že je ztracen.

5.

Vsxtal a na slabých nohách šel podle vody, našlapoval na měk-
ký, pružný písek a orientoval se šuměním příboje. Taky chvílemi
seděl a možná i usínal, to poznal, když se několikrát probрал zi-
mou. Naposledy usnul v nízkých dunách, skryt jimi před chladem z

moře. Probudil se do úsvitu, nebe po jeho levé ruce bělelo. Měl rozbité koleno, ale nepamatoval si, že by upadl. Košili měl uválenou a pštinavou od mazutu, kalhoty na koleně rozržené. Uvnitř byl jak zpražený, možná z kusu ledu. Byl umrtven, poznával to každou vteřinou: ani světlející nebe jej nezajímalo, ani palčivá bolest kolena a štkonce, když vycházelo slunce, se nezajímal ani o barevné čarování východu. Měl pocit slizkosti a šel jí spláchnout do moře. Ale ani na vláčných, dlouhých a hladkých vlnách k němu nic nedoléhalo, nenasakoval pach vody, nevnímal pocit hlubokosti pod sebou, v dálce viděl v rozbřesku kosu Helu, ale ani to jej nezajímalo, neslyšel ani křik racků, kteří ho jeden po druhém opouštěli, jak se vzdaloval od břehu. A musel si poručit vůlí, aby se vrátil, jinak by snad mechanickým činěním těla obeplaval Hel, opustil zátoku a vydal se na volné moře. Nedokázal se ani bát o vlastní život, byl v duši vymazán, nebo to to bylo.

Vracel se k břehu pomalu, s nechutí přemáhal vodu, která se kolem něj pohybovala podivně nepřátelská. Trvalo dlouho, než pod nohama ucítil dno. Voda jej předbíhala a zase se vracela, svět se smrskl na prázdno; kdo říká, že prázdnota je nekonečná? Tato byla hodně omezená, hodně malá. Nebylo, nač by čekal, nebylo, čemu by čelil. Nejlepší čas se nachází před rozhodnutím; po něm svět zmrtví. Omrzeně oblékl kalhoty, košili nesl v ruce, boty taky. Co viděl, zůstávalo vně, jeho smysly nedosahovaly k jeho bytí. Byl smrtěný. A tak se ani neusmál, když spatřil u svých nohou kousky jantaru. Tak ona je to pravda: jantar. A proto se mu tak dobře plavalo ode břehu a špatně ke břehu, ještě trval odliv. Na světlém písku, rychle po povrchu schnoucím, se jantar temně žlutil. Slzy moře. Kdyby on zaplakal, plakal by kousky ledu.

A spíš proto, že člověk něco dělat musí, než že po jantaru zatoužil, začal jej sbírat. Někteří kousky byly pěkné, velké. Nechal košili ležet na jednom místě a úlovek ~~na~~ ní snášel. Větší kousky se v oblinách leskly uchyceným sluncem a zářily na dlaní jak zatuhlý med. Většinou ale byly hranaté, bez lesku, roztodivných tvarů. Když došel naposledy ke svojí košili, dlaně plné těch vzácných kamínků, seděl u ní drobný černovlasý muž. Znal ho z pláže, muž s nimi dokonce jednou hrál nohejbal, jmenoval se Ediš, to si teď vybavil, Muž řekl s úsměvem: "Ale to je moje loviště."

Vysypal sběr do košile, kamínků byla pěkná hromádka. "Tak si myslete," řekl lhostejně, "že jsem to sbíral pro vás."

Muž měl plátěné kalhoty a sportovní košili, kolem krku měl uvázaný hedvábný šátek, seděl s uvolněností sebevědomých lidí, bylo v něm, v jeho úsměvu i v jeho držení těla, něco velitelského. Ne vojáckého, spíš vůdcovského. I oněhdy při hře na pláži mu ochotně ve sprech přepouštěli autoritu rozhodčího. Měl ušlechtilé "tvářené tělo a tvář, pod tmavými vlasy, které mu padaly do čela, měl vybledlé šedé oči, nikdy neviděl oči tak světlounké. Ale zatínaly se do člověka nejemně, spíš jako spár. Až se ošil. "Vy jste malíř?" optal se naslepo. Zaslechl na pláži od Poláků, že muž maluje.

"Jak jste to poznal?"

"Nemám na malování tu správnou náladu," řekl.

"A dokonce ani krásnou figuru," řekl muž a ukázal na jeho koleno. Ve slané vodě a prudkými pohyby při plavání se z rány zaspuštěla krev, nohavici měl krvavě promočenou. Jak muž na ránu upozornil, začala jej pronikavě bolet. Muž pružně vyskočil, poklekl u něho, opatrně mu vyhrnul nohavici a z dálky, krátkozrace se zadíval na vyřinulý červený koláč. "Máte to roztržené," řekl. "Pan Čech chce u nás vykrváčet," dodal s humorným posměchem.

"Tak zlé to nebude." Nepřál si to žertování. Pro dnešek si nepřál vůbec žádné žertování. Stáhl kalhoty a nohu měl hned zakrvácenou až po nárt. Látky kalhot se lepila v prstech. Obrátil kalhoty naruby a rozložil je do nízkého čeření, připlácl je a třel pískem, aby se krev vymyla. Rány si nevšímal, jako by ji chtěl trestat.

"Přilákáte žraloky."

"Ve vašich studených vodách žádní nejsou."

"V té košili byste věru nemohl do salonu."

"Tak proč se se mnou bavíte? Špinavý tulák s poraněnou nohou. Ještě bych vám mohl něco ukrást."

"To už se stalo," usmál se muž a jak trhl košili vzhůru, jantar se rozletěl po písku. Nevzdory tomu, že nechtěl poslouchat jeho žertování, ten muž jej sympaticky přitahoval. Vlastně byl rád, že není sám. Položil kalhoty na písek, že je nechá uschnout; skvrna po krvi na nich zůstala. Vzpomněl si, že v papse má kapesník, vyndal ho a mokrý ho začal skládat, aby jím koleno ovázal. Muž ho kriticky pozoroval.

Kapesník byl krůšaší, než potřeboval, aby ho mohl svázat uzlem. Několikrát se marně pokusil uzol udělat. Nohu si opřel o navršený písek a díval se, jak stále nová čerstvá krev barví roztrženou kůži. "Nejhorší je," řekl, "že ani nevím, kde jsem. Jsme blízko nebo daleko od Sopot?"

"Od Sopot? To jste musel projít vojenským pásmem, jestli jste šel od Sopot. Nikdo na vás nestřílel?"

"Mestál jsem jim zato."

"Šel jste mořem. To jste tedy měl štěstí, lorde." Muž seděl s nohama skříženými. "Víte vy vůbec, že vás odliv mohl vynést na volné moře? Být horší plavec, už směřujete ke Švédsku. Skoro se mi zdálo, že jste se omdlebral utopit se."

Tiskl kapesník na ránu, zdálo se, že se krvácení zastavuje.

"Vy jste mě viděl?"

"Viděl."

"Na topení jsem nepomyslel."

"Ovšemže ne," řekl muž. "Protože já vám dal pokyn vrátit se."

Usedl naproti němu. "A víte," řekl udiveně, "že já váš pokyn uslyšel? Nojo, najednou mi něco řeklo: vrať se." Mužův ironismus mu najednou vyjadřoval něco sice ještě neuchopitelného, ale blízkého. Bylo dobré cítit, že někdo je nad vámi, ale myslí to s vámi dobře. V rozpacích, že je tomu muži vydán něčím, čemu sám ještě nerozumí, jednou rukou přidržoval kapesník na ráně a druhou kolem sebe sbíral kousky rozházeného jantaru. Řekl: "Moc vášný pohled na mě není, ale jsem rád, že tu nejsem sám."

"Prochal jste před bandity?" optal se muž.

"A víte, že ano? Byli to bandité, před čím jsem prochal. Chtěli mě zebít," řekl zasmál se.

"No," řekl muž a vstal, "našeznámení to stačí. Směl bych vás, lorde, pozvat na snídani?" Posměšně se uklonil.

"Bydlíte tu blízko?"

"Tam právě, co jsem vás tak právě včas uviděl."

"Takže naše setkání není náhoda?"

"Je to náhoda, Je to náhoda v tom smyslu, že jste se nemusel zdržet sbíráním jantaru. Anebo jste se mohl utopit."

"Šel jste mě hledat?" V hlase mu zaznělo asi víc vděku, než bylo muži milé, a ten řekl suše:

"Šel jsem hledat jantaru."

Domek to byl dřevěný a zvenčí vypadal nouzově, možná to bývalo rybářské skladiště. Přes celé průčelí, obrácené k jihu, se táhla nezasklená veranda, nově přistavěná. Byl kousek od mořského břehu, v řídkém borovém lesíku. Bylo tam takových baráček několik,

možná rybářská osada, z níž se stala letní kolonie. Z rozeklaných borovic na ta místa dopadal smutek; bylo tam i málo barev a žlutá veranda svítila do prostoru docela nepatřičně. Mcře bylo šedivé, za domkem už nebylo slyšet. "Být to u nás," řekl, "kvetla by tu spousta květin. Každý by se piplal se zahrádkou."

"To je možné," řekl muž. "Zato vaše Praha je zakyslá."

"Byl jste v Praze?"

"Nedávno jsem tam sjednával výstavu."

Domek měl jedinou místnost, rozlehlou, s mnoha ckný. Byl tam velký stůl, hladký, pěkný, z nějakého tvrdého dřeva, lůžko, na něž byla spíš pohozena než položena obrovská sešitá beraní kožišina, porůznu tam stály židle, vyřezáváním patřící ke stolu, bylo tam vyplétané houpací křeslo, police s nádobím a v rohu velký krb. Krb byl obložen červenými cihlami jak varšavský dom a ze stejných cihel byla udělána i podlaha. Na podlaze bylo rozhozeno několik lidových kelimů. Nebyl tam však jediný obraz a nic, co by připomínalo malování. Na stěně proti krbu bylo zavěšeno veliké zrcadlo. To neuvídel hned, všiml si ho, až když jej muž usadil na lůžko a šel do chodbičky hledat, čím by vymyl a obvázal krvácivé koleno. Ta místnost se mu líbila, velice se mu líbila; byla střízlivá a nevypadala chudě, vše bylo příjemné na omak i na pohled, deska starobylého stolu například nebo beraní kůže; nic tu neuráželo jeho smysl pro uměřenost - až na to zrcadlo.

Mělo mohutný široký rám, vykládaný jantarem. Samý rozteklý med vázaný olovem. Malé i velké byleštěné zlaté plošky matně přijímaly světlo, jantar svítil téměř až tekutým efektem, zatímco vlastní plocha zrcadla vedle něj vypadala jako osleplá. Postavil se, aby se viděl celý. Vyhlížel v té odrazové ploše jak z jiného světa, nezřetelný, neskutečný, zastřený; a odlesk žlutavé barvy jantaru mu tvořil kolem těla svatozář.

Muž se vrátil s obvazem a lahvičkou kysličníku, vylil čpavou tekutinu na ránu, zbytky krve zapěnily. Šikovnými prsty mu okraje rány očistil a přiložil obvaz. "Jantar by měl zrcadlu světlo dávat," řekl a ukázal pohybem k zrcadlu, "ne mu je krásť."

"To je jen taková hračka," řekl muž. Obvaz byl hotov a on zůstával proti němu sedět na krajíčku židle a těma vybledlýma očima jakoby ho oceňoval. Potom, jak obvazovaná noha byla dosud natažena přes roh židle, jí dlaní pohladil na vnitřní straně stehna. Víc neudělal. Jen to a díval se.

Odkudsi zdaleka, bylo to jak chvějivá hudba, se do jeho údivu vracelo, o čem si už myslel, že to beznadějně ztratil. Tělo se zachvělo temnou a sladkou membránou, zvučelo a rozechvívalo se. Kůže si přála, aby se jí ruka dotkla znovu. Muž, o němž věděl jen to, že se jmenuje Ediš, umí hrát nehejbal a povolal jej z odlihu, přiklekl na postel a rukama mu zajel do podpaží. Prsty mu vtiskl do zad, jemně a přitom hmatně, takže se mohl cítit, jako by byl vzpíván. Potom ho políbil na usta. Dech měl voňavý a rty jemné. Bylo mu do pláče, ale ta lítost nebyla smutná. Byla zvědavá. Nezřízeně zvědavá.

Ano, ten muž, ten Ediš, jehož už nikdy v životě nemusí spatřit, zbavil jeho tělo strachu a pronikl ho palčivou rozkoší. Líbilo se mu, že ho potom přivedl před zrcadlo, dvorným gestem otevřel pohled na jejich těla, obvaz na koleně dojemně upomínal na okolnosti jejich sblížení, a Ediš řekl: "Tělo je poslední místo, kde je člověk svobodný."

Byl ještě omámený, ale už cítil radost. Obě pole pro svobodné podnikání, která na ně hleděla z přitlumeného zrcadla, byla krásná a uzavřená strašidelným útrobám.

Musel dojít oznámit do koleje, že se neutopil ani jinak ne-

*Vzácné vyřezávané židle s vysokými opěradly obklopovaly stůl

ztratil, a omluvil se pro bolestivé koleno z výletu k mazurským jezerům. "Dva dny svobody," řekl Edišovi, který na něj čekal na stanici tramvaje. Jel s ním na druhou stranu Gdansk, do opršalého domu, kde se vyvezli výtahem až pod střechem. Ateliér byl ze všech stran sražený skosenými stropy a tvořily jej tři pokojíčky propojené chodbou. První byl úzký a dlouhý, zařízený jako chrámový presbytář: též černého dřeva a týchž gotických ornamentů. V čele stěny visel Kristus na obrovitém kříži, sestaveném z neopracovaných trámů. Na delší straně stolu se po dvou schůdkách scházelo do komůrky se střechem z oken: zde stál malířský stojan s rozmalovaným obrazem. Byl to portrét světlovlasého chlapce, jemuž tvář půlil had. Ediš ho provedl i další částí bytu. Chodbou, na jejíž jedné straně byly až ke stropu skříně a na jejíž straně druhé byl za závěsem důmyslný depozitář obrazů volně zavěšených na tyčích, se šlo do ložnice, která se stylem podobala místnosti v chatě. I zrcadlo tu bylo, i houpací křeslo, i beraní kůže. Pomůcky pro Edišův rituál. Usmál se na sebe do zrcadla a pomyslel si, že by tu nejraději zůstal.

Dva dny utekly dřív, než se nadál; nestačil ani všechny Edišovy obrazy doprohlédnout. Z některých vanula skutečná hrůza. Rozloučili se večer, vlak odjížděl brzy ráno. "Praha je kyselá," řekl Ediš, "a ty jsi moje hrozninka." Chystal se v Praze vystavovat, ale nesmluvili si nic. I to patřilo k uvolnění, které zakoušel. Šel lehký s kufříkem na nádraží a poslouchal vyprávění o malborských věžích a o jezerech, bělavých lekníny a labutěmi. Litovali ho, že pro bolavé koleno přišel o takovou nádheru.

Polák Helenu část cesty doprovázel, stáli ve vagonu na nástupní plošině, dvě nešťastné bytosti, mající se rozejít. Pak Polák vystoupil a když se on kolem ní vracel do kupé z jídelního vozu, uviděl, že pláče. Lhostejně vyhlížela na krajinu za sklem, nos měla zarudlý, opuchlý, oči červené. Uboze se na něj usmála skrze slzy. Cítil v těle jistotu a sebevědomí. Byl volný.

Juraj F a b u š

E T U D Y

Hubertusy

Oriešok

Posolené v Ázii

H U B E R T U S Y

Stáli prihrbení, nachýlení, s očami sklopenými napoly k dlážke, kde sa kopili staré výtlačky novin a časopisov, štôčky, zrkadlá a fotografie, napoly k rohu stola zo žltého, prederaveného dreva, zaprataného hromadami rukopisov. Stáli už hodnú chvíľu a ničali.

"Veď sa posadte," povedal redaktor a prelobil rukopis z jednej kopy na druhú.

"Ach, ďakujeme," odvetil muž, prešiel si rukou po neďbanlivo cholených lícach a oprel sa dlhými, kostnatými prstami o roh stola, až drevo zaprašťalo, "mne netreba. Ty si sadni," obrátil sa k žene.

"Áno," prikývla a nesmeló sa obzrela okolo seba plachými, ne výraznými hnedými očami kontrastujúcimi s bledou nenalíčenou tvárou a sivými riedkymi vlasmi bez prelivu, "áno". A sadla si ku kraju stola.

Obom bolo ťažko odhadnúť vek: čosi medzi tridsaťpäťkou a štyridsaťpäťkou. Vyžarovala z nich akási skromnosť, a súčasne z nich vanulo niečo zatuchnuté, zanesené, zaprášené, akoby už boli dlho na cestách. Bola to miestami až okázalá skromnosť, akú vidno u potulných kazateľov, presvedčených o svojej pravde; skromnosť s pátosom vnútorného zanietenia, ktoré s apodiktickou samozrejmosťou označuje veci pravým menom. Obaja mali na sebe dlhé, obnosené hubertusy: muž tmavozelený, žena béžovohnedý, obidva z hrubej zrnitej látky, čo dobre vsakuje voľu.

Hoci už marec dávno minul, až teraz definitívne vtiahla do ulíc jar. Cez špinavé oblaky presvitali do veľkej prízemnej miestnosti so štyrmi stĺpmi a tromi dverami prítulné lúče ne-

očakávané teplého slnka, ktoré sa vonku pustilo vysušovať po-
tôčky nadávneho dažďa, opieralo sa do zablatených a rozkopa-
ných chodníkov, do rozostavaných a rozbahnených sídlisk a vy-
trvalo hľadalo každý voľný kus zeme, aby doňho mohlo neodákric-
piteľne vtláčať svoju zelenú jarnú vizitku. Stredom mesta sa
nášlili chodci vo evstroch, v sakách i jarníkoch, podľa toho,
ako koho počasie zaskočilo; na rohoch ulíc i pred neďalekou
univerzitou postávali malé hlúčky, skupinky nervózných, napä-
tých, zápalisto diskutujúcich ľudí, vydráždených neurčitou,
v pevetrí visiacou nádejou, rozrušených nezachytiteľnou, avšak
predsa len inou vôňou, akou sa chystala voňať táto jar. No va-
ri nikto z nich nemal na sebe takéto neprípadné hubertusy, čo
sa už dávno prestali nosiť, vyblednuté ako vyschnutý žabinec
alebo vrchné vrstvy obstarožných nakladaných uhoriek.

"Chceli sme vám iba povedať," ozval sa muž a vystrel sa,
"čo je ten Sarečan zač."

"Fajn," zavrtel sa redaktor, "dobré, že ste prišli. Ale
stačilo napísať. Nezaseli ste sa unávať až sem. To pre budú-
nosť," žmurkol na nich.

Hubertusy sa pozreli na seba v tichom porozumení a mlčali.

"My toho teraz dost uverejňujeme, veď to tam u vás hádam
čítajú," pokračoval redaktor.

"Viete," povedal muž po chvíli a salomil prstami oboch
rúk o seba, až mu pukli kĺby, "to je tak..."

"Máme takú rubriku, Listy čitateľov. Všetličo tam už vyšlo."
Oči mu zabľúdili k rukopisom a novinám navrstveným na dlážke,
akoby uvažoval, či má tým dvom svoje tvrdenie doložiť niekto-
rým starším číslom.

Dnu vrazil vysoký plecnatý chlap s obrovskou koskou hla-
vou a zahlaholil na pozdrav.

"No poď, Šaňo!" obrátil sa naňho redaktor s úľavou, "mám tu niečo pre teba. Toto sú naši čitatelia z..."

"Kamžite," pomohla mu žena a vstala.

"...tak, z kamžite, a svojho času zažili pekne peripetie so Sarcčanom. Mali tú česť doplatiť na jeho fajnové metódy, keď bol ešte na školstve, veď vieš. Tuto pána..."

"Bohúň," natiahol sa muž.

"...tak, Bohúňa, vykopol z fakulty pre blbosť, z posledného ročníka. A jeho pani sa pretíkala ešte horšie, však? Pérozprávajte to kolegovi, on má na starosti publicistikú. Ak by ste chceli, zastavte sa ešte potom u mňa. Ja robím Listy čitateľov a Bez náhubku, to je naša nová rubrika. Tam sa môžete kohokoľvek na čokoľvek opýtať a on vám musí" - redaktor zdvihol prst do vzduchu a pousmial sa - "hej, musí, dnes už akosi musí odpovedať."

"Čo zas nemusí tak dlho trvať, takže radšej sa treba pýtať čím skôr," zasmial sa vysoký kolega a prihovril sa dvojici:

"Tak čo máte pre nás nového? Sadneme si tu vedľa."

"Tam je ten Nemec," upozornil ho redaktor, ale kolega na to nedbal, zaklopal a otvoril dvere.

Za dlhým stolom sedeli traja muži, zabratí do rozhovoru. Usiaty opálený brunet v okuliaroch a v elegantnom sivom obleku si práve zapaloval fajku. Ako sa ju anažil rozdúchať, medzi každým potiahnutím vyrážal zo seba slovo za slovom: "Ich muss ja... trotzdem... wiedermall fragen... was passiert... wenn diese Substrukturen..."

"Servus," kývol dlhán staršiemu mužovi, ktorý sedel za vrch-
stolom.

"Ach, Scheisse...!" zakliak brunet, usmial sa na prichádzieho, akoby unho hľadal porozumenie a lopotil sa ďalej s fajkou,

"...nicht genügend... koordiniert würden... mit besprechenden Dominanten... weil..."

"Horí," zagánil naňho chlapík za vrchstolom, ktorý vyzeral prinajmenšom na zástupcu šéfredaktora a obrátil sa k mladšiemu: "Povedz mu, že horí."

"Ja," potiahol si konečne hosť z fajky, hneď sa z toho sám potešil - "schön" - a pootočil stránku v zápisníku končekom zlateého pera: "Was passiert einfach dann? Revolution? Anarchie? Oder eine selbstregulierte Reformbewegung?"

"Es ist ja schwer zu sagen..." podotkol neurčito mladší, ale dlhšň ho prerušil: "Dlho budete?"

Nemec sa otočil, akoby vycítil, že je reč o ňom a s úsmevom zdvihol ruky nad hlavu: "Das Flugzeug fliegt in siebzig Minuten. Ich muss nachmittag unbedingt in Prag sein."

"Melieme to isté už skoro hodinu," prehodil zástupca šéfredaktora, "veď on nemá potuchy, o čo tu ide. Takto sa nedá nič robiť..."

"Aj ja som z toho jelaň," dodal mladší.

"Kde je vlastne Róbert?" zamračil sa starší kolega.

"Ten je predsa v tlačiarni," ohradil sa vysoký, blysol pohľadom po Nemcovi a nalichavo zakrúžil rukou. "Tibor už chce zalamovať. Treba prečítať aspoň toho Griegela - napadá tam pol Európy... Takže..." a znovu urobil charakteristické gesto, ktorým naznačoval, že Nemca treba vypoklonkovať.

"Entschuldigen Sie, bitte, hab' Ich gut gehört?" zbystril hosť pozornosť. "Ist Herr Griegel vielleicht da? Ich würde schrecklich gern mit ihm sprechen. Wir wollten seinen Artikel in unsere Zeitung übernehmen..."

"Nein, der ist nicht da," odbavil ho dlhšň a prekladateľ zavrilo doložil na vysvetlenie: "Er ist heute in Wien."

"Ach so, in Wien."

"Kde budeš?" spýtal sa starší.

"Neviem."

"Nechaj mi to na stole."

Dlháň bez pozdravu privrel dvere a zrak mu padol na dvojicu v hubertusoch. "No počte..."

Redaktor rubriky Bez náhubku sa už medzičasom zahíbil do otázok a do listov čitateľov. Pri vedľajšom stole mlčky sedelo štíhle dievča s dlhými vlasmi a robilo stĺpcové korektúry. Za ďalším stolom sa tísli dvaja mladíci, ktorí spoločne čítali nejaký rukopis a počávali si stránku za stránkou. Dlháň najprv zamieril k východu, no potom si to rozmyslel a zatiahol dvojicu k štvrtému stolu.

"To je fantastické!" počepol jeden z chlapcov a oči sa mu leskli od vytrženia. "Starý, ak toto vyjde, tak to je koniec..."

"Čítaj ďalej," sehriakol ho priateľ, "to ešte nič nie je!"

"... a on nám to prišiel na fakultu vysvetľovať..." muž v hubertuse sa nevdojak zahľadel na oboch mladíkov.

"To je v poriadku," uspokojil ho dlháň, "naši mladí kolegovia. Robia študentský časopis, možno ste už o ňom počuli."

"... za takú maličkosť, rozumiete... Nebol som, pravda, sám - viacerých to postihlo..."

Z tretích dverí, ktoré viedli do miestnosti, vkročil asi triásatročný muž v roláku s hrubým fasciklom v ruke a podal sa k opačným dverám, kde si baškala zahraničná návšteva. "Už skončili?" pristavil sa pri redaktorovi pohrúženom do listov, ktorý čítal ďalej, iba odmietavo pokrútil hlavou. "Kém te," vyhlásil muž v roláku a víťasoslávne poklepal po fascikli, "je to hotové." Redaktor ani teraz nič nepovedal, len znovu kývol hlavou, pre zmenu súhlasne. Dlhovlasá korektorka obdarovala muža neurčitým úsmevom.

von a pokračovala v práci. "Je tam všetko," skonštatoval muž v ro-
laku, vizionársky prižmúril nevyspaté spuchnuté oči a rozhlídal
sa po miestnosti, akoby ešte na poslednú chvíľu sondaľoval, či vo
svojej štúdií predsa len niečo nevynechal. Zrak sa mu pristavil
na hubertusoch.

"Muž ptoza robil na družstve kuriča," pokračovala žena. "Po
štyroch rokoch dostal povolenie učiť na národnej škole. Ale to len
načierno, oficiálne robil školníka. Byť mu však nepridelili, takže
dochádzal dvanásť kilometrov. To už som čakala tretie..."

"Viete čo?" Redaktor publicistiky vytiahol blok. "Skúsme si
to trochu ujasniť, pekne po poriadku. Vám sa zrejme stala krivda.
Bohužiaľ, či chvalabohu, nie ste sami. Bohužiaľ preto, že nás bolo
toľko, chvalabohu zas preto, že to všetko začína vychádzať na po-
vrch."

"Ja neviem, ako by som vám to povedal," zamyslel sa muž. "Po-
chopte, my sme si neprišli sťažovať. To by sme boli išli na okres,
teraz tam každý chodí."

"Ani sme sa sem špeciálne pre to nevybrali," dodala žena. "Sme
tu so žiakmi na školskom zájazde. Už sme pochodili Hrad, galériu..."

"Ach bože," vzdychol si redaktor. "Ach bože."

"Iba nám tak prišlo na um," povedal Bohúň, "že by sa možno
dale položiť také otázka: ako sa to mohlo stať?"

"Ja oď vás zatiaľ stále presne neviem, čo sa stalo, ale keďže
evidentne išlo o nejaké svinstvo, tak to hádam nebude až také zlo-
žité. Smrečana tu všetci poznáme. Robil, čo po ňom chceli, dakedy
aj priločil polienko navyše. A je úplne jedno, či sedel na školstva
alebo trebárs na námornej doprave. Chrapúň je vždy len chrapúň."

"Nejde o Smrečana," poznamenala Bohúňová.

"Samozrejme. Keby to nerobil on, robil by te niekto iný. Smre-
čan-neasmrečan, čoba si vždy nájde svojich."

"Ale rozumejte," ohradil sa muž. "Jedna jediná veta, jedna námietka, čo námietka, pripomienka. Vyslovil som obyčajnú pripomienku, poznámku, a na tej sa všetko zvrátilo. Ako je možné, že tu - podvihol hlavu, rozhladol sa - "že tu sa môže všetko zrátiť na jednej vete? Že sa celý jeden ľudský život obráti iným smerom?"

Muž v roláku zachytil jeho pohľad a usmial sa naňho zvláštnym majetníckym úsmevom, akým niekedy vítame naše deti, nie za to, že sú deti, ale za to, že sú naše: bol to pyšný, hrdý úsmev otca a autora, sebavedomý, suverénny úsmev tvorca a zvestovateľa, pred ktorým sa mihli živé ilustrácie jeho téz. Bohún sa čoskoro odvrátil; muž v roláku si bez opýtania zapálil cigaretu a nevdojak začal listovať vo svojich papieroch.

"Pozrite, ja vás chápem," rozťahol dlhšň ruky. "Rozhorčujeme sa, zlostíme sa, buďme zlí - súhlasím. Pýtajme sa, otvorene, na plné ústa, na všetko - prosím. Ale konkrétne. Vy sa čudujete, že jedna veta môže privodiť skazu. Ja sa vás teraz opýtam: čudujete sa nad tým, že sú dopravné nehody? Že sa ľudia zabíjajú na cestách? Asi nie; poviete si, že to už patrí k veci, čiže k cestnej premávke. No a toto zas patrí k inej veci, totiž k tomu neblahému obdobiu. Ja vám neviem viac povedať ako to, že to bola doba. Taký systém."

"Doba? Systém?" prekvapil sa Bohún. "Vždy je predsa nejaká doba. A v každej dobe žijú nejakí ľudia. Tí ľudia môžu konať všetliako."

"Väčšinou konajú tak, ako im to predurčuje systém," pokrčil dlhšň bezmocne širokými plecami. "Viete čo? Nechajme všeobecnosti, a poďme konkrétne na vec. Ja nemôžem písať o tom, že ten systém bol nanič - nie že by som nemal, naopak - ale veď to predsa každý vie! To je paušálne známa banalita! Každý jeden z nás, pokiaľ náhodou nesedel na Sarčanovom mieste, a takých bolo málo, každý má ten istý pocit. Musíme na to ísť inak, diagnostikovať ten systém,

vytrvalo a starostlivo hľadať všetky možné symptómy, všetky prejavy. Máte možnosť k tomu prispieť, keď mi porozprávate, čo sa vám vlastne prihodilo a ako sa to všetko zbehlo, kto bol pri tom, kto sa ako správal..."

"Ale... my sme si naozaj neprišli sťažovať," ozvala sa potichu žena.

"Mne nejde o mená!" Blháh ledve nevykrikol. "Mená môžu zmeniť, mne ide o udalosti, o ich priebeh!"

"My sme si len mysleli," pokračovala žena rovnako potichu, ako keby prepočula redaktorovu repliku, "že by sa dala položiť taká otázka: ako to všetko bolo možné?"

Muž v roláku už nevydržal. Po celý čas po očku sledoval rozhovor; teraz prikrečil k stolu s poloctvoreným fasciklom v ruke, ktorý pred sebou tlačil ako zbraň. "Tuto to všetko je," vyhrkol a ukazoval na husto popísané stránky. "Tu v tej štúdií - to všetko je!" Nadýchol sa a spustil prerývaným nástojčivým hlasom vychádzajúcim z teanoty osamotených nocí prešedených nad rukopisom. "Národ bez štátu, ktorý sa realizoval hlavne v slove a nie v činoch. Národ bez dejín, pri zrode ktorého nastala bitka o život, o priestor, o bohatstvo, ale bitka o slovo. Národ fermovaný majstrami slova - učiteľmi, kňazmi, básnikmi. Národ, ktorý si možno len vymyslela skupinka excentrických romanti- kov, ak nie rovno psychopetov. Preto ten dôraz na slovo, preto tá viera v slovo!" Naklonil sa k trojici a vzrušene gestikuloval. "Kulevová spoločenská prax versus uchvacujúce megalomanské projekty, plány vízie! Neochota k drobnej práci, k realistickej participácii versus krátkodýché jánošíkovské gestá! Obranárstvo a uniterizmus, vzájomné biľagovanie a paralyzovanie, partikularizmus momentálnych hegemónov, ktorí sa vždy vyhlasovali za jediných pravých prorokov, za jedinú správnu alternatívu - samé

slová, slová a obeť týchto slov! Nijaký iný národ - ..."

"Koľko te má teraz flekov?" prerušil jeho zanieteny vý-
klad dlháň? Oba hubertusy zírali na muža s fasciklom, ktorý
iba zalapal po dychu: "Ja som to nerátal..." "Maximálne tri
pokračovania," informoval ho redaktor. "To je skôr záležitosť
pre nejaký mesačník..."

Vtom sa ozvalo rázne zaklopanie na hlavné dvere.

"Dobrá," zavrčal dlháň a ospravedlňujúco sa usmial na
hubertusy: "Prechodná miestnosť, to je katastrofa...! Ďalej!"
zrúkol.

Dnu pomaly a dôstojne vstúpila trojica mužov. Kladíci pri
stole prestali čítať a akoby na povel sa postavili. Zodvihlo
ich to samých od seba, ako keď sa odrazu človek dostane tvárou
v tvár dôverne známym oživených fotografiám. Aj dlháň sa po-
stavil a spolu s ním nevdojak vstali i pútnici z Hnúšte. Korek-
torka práve dočítala stĺpec, odložila ho, a keď zbadala, kto
stojí vo dverách, vstala i ona. Vzápätí sa roztvorili vedľaj-
šie dvere, v ktorých sa objavil Nemeč a oboma mužmi. Pri stole
v kúte stál redaktor rubriky Bez náhubku a vedľa neho sa po-
stavil človek v roľáku pevne zvierajúci fascikel.

Všetko to stálo a mlčalo, všetkých jedenásť hľadelo na
tých troch, na troch poslov, na troch veľkňazov, na troch krá-
ľov: na malého, plešivého, vyholeného; na vysokého, nahrbeného,
opuchnutého; na okulismatého, prísneho, chladného; jedenásť
párov očí, jedenásť odlišných pohľadov, mlčanlivá scéna pripo-
mínajúca ktorýsi historický obraz, jedenásť videní!

- prvý mladík zo študentského časopisu iba preglgol, ako-
by odrazu dostal príležitosť urobiť interview so slávnou hviez-
dou, ibaže tá tu teraz stojí nahá;

- druhý sa prizeral účtivo a slávnostne, akoby ho spolu

so všetkými tromi prichádzimi mali vyfotografovať na titulnú stranu študentského časopisu na počesť jeho promócie;

- redaktor rubriky bez náhubku hľadel prázdny pohľadom bez väčšieho záujmu, akoby vedel, že títo traja sú pre jeho rubriku vopred stratení, nanajvýš im tak adresovať nejakú úprimnú a otvorenú otázku, bez okolkov a na telo, lenže akú a komu by to prospelo?;

- mladší partner z rozhovoru s Nemcom pozeral vecne a skúmaivo, akoby odhadoval, čo za partneri na besedu by tí traja asi boli a či by sa vyjadrovali príliš ťažko preložitelnou terminológiou;

- starší vystrúhal ľoviálny úsmev, akoby sa touto návštevou očividne, hoci mimovoľne prezentoval význam časopisu;

- Nemeček sám hľadel účasne a pozorne, pátravým pohľadom loveckého psa, akoby vetril, či by mu táto trojica, ktorá tak veľkolepo umlčala celý ansámbľ, nemohla náhodou poďhodiť niečo, kvôli čomu by dokonca stálo za to oželiť aj inak nevyhnutnú popoludňajšiu Prahu;

- korektorka iba žmurkala dlhými mihalnicami a tvár jej presvietil úsmev Márie, za ktorou po dlhom putovaní derazí Jozef;

- muž v roláku akoby véhal, či sa má podieľať na všeobecnej pozornosti a zrak mu obľúdl medzi došleu trojicou, zástupcom šéfredaktora a jeho vlastným hrubým fasciklom, ktorého obsah už v duchu bleskove skonfrontoval s prichádzimi a formuloval bravúrne znejúce odpovede na ich prípadné námietky;

- človek v hubertuse sa mierne vystrel s výrazom úprimného očakávania, ako keby títo traja mohli nejakú potvrdiť, dolozit alebo nanovo osvetliť, ozmyslniť všetko čo doteraz hovoril a najmä čo by vlastne chcel povedať;

- jeho žena ani čo by v tej chvíli zabudla, že má na sebe hubertus, nozary sa jej roztvorili, zrenice rozšírili a oči jej plápolali všeobjímajúcim pohľadom roziskreným pohnutím a vzrušením;

- dlháň sa ležákne opieral o stôl, na tvári sa mu zračil netajený sarkastický úšklabok, akoby o tých troch vedel evange, ale ponochával si to pre seba;

- až napokon túto krížovú paľbu jedenástich zrakov prerušil malý a plešivý: "No čo," frkol, "ani nás nepozvete ďalej?"

"To je predsa..." šepala žena dlháňovi, a keď ten prikýval, dodala zasnene, nespúšťajúc pohľad z trojice: "Mali sme na škole... večer jeho poézie..."

Vysoký a nahrbený kýchol, prísny a chladný zasarkal, všetkých jedenást párov očí sa mimovoľne pousmialo, napätie opadlo. Zástupca šéfredaktora zvolal "Na zdravie!" a s natiahnutou rukou podišiel ku trojici.

"Viete čo?" obrátil sa odrazu dlháň k hubertusom. "Dohodnime sa na druhú, dobre?"

Muž pokrčil plecami. "O pol druhej máme byť v Leninovom múzeu. Majú nám tam demonštrovať nejaké ukážky..."

"To nič nie je," povedal dlháň boдро, "raz-dva ste vonku. Dobeďte, je by som tu mal byť. Teraz toho mám veľa."

Doháň so ženou chvíľu rozpačito postávali; nevedeli, ako sa rozlúčiť. Redaktor publicistiky im oboom podal ruky a vkĺzol do miestnosti, kam sa odobrli traja proroci. Študenti sa znovu pohrúžili do rukopisu.

"Kas?" pritočil sa ku dvojici v hubertusoch Nemeč, ktorý začul posledné útržky z rozhovoru a argel laktom do tľmočníka:

"Ist vielleicht eine Demonstration in Lenin's Museum geplant?"

"Nein," povedal prekladateľ a obliekol si kabát. "ich glaub' nein."

Dlháň vykukol z dverí. "Natašks," zvolal na korektorku a nebadane sa oblizol, "dones ten koňak."

"Počujte," prikročil k nemu náhle muž v hubertuse. "A tí traja?" Pokynul k pracovni, z ktorej sa ozval bludný smiech zástupcu šéfredaktora. "Tí traja tam... tí by to nevedeli?"

"Kdeže!" vydesil sa dlháň. "Kdeže by tí vedeli, prosím vás. Tí sú radi, že sú." A rýchlo vošiel dnu.

Bohún sa vrátil ku svojej ešte vždy zasnenej žene a jemne ju stiaol za lakeť.

"Ut idete?" opýtal sa redaktor rubriky Bez náhubku. "Zeby ste si to rozmysleli, napíšte," zamával za nimi vejárom listov v ruke. "Platíme aj za listy. Samozrejme, len za uverejnené."

"Tak..." povedal muž, prihrbil sa celkom tak, ako keď vošiel dnu do redakcie a pustil ženu prvú.

Oba hubertusy zmizli na chodbe.

"Starý..." odprevadili ich nevďojak blesky v očiach študenta, čo od rozrušenia nevládal ďalej čítať. "To... to..." zakoktal. A oči mu zablúdili von, cez okno, aroby skúmali, čo na to povedia ľudia vonku, až to vyjde, ľudia na ulici, na chodníku, v električke, v sutách, ľudia čo práve míňali redakciu a netušili, aká bomba tu čochvíľa vybuchne; čo povedia a čo urobia tí ľudia, medzi ktorými sa teraz z jeho pohľadu pomaly, ale netrvalo strácali dva obnosené hubertusy, tmavozelený a béžovo hnedý, dva príznaky z nepochopiteľného, tajuplného, dávno-minulého plusquamperfekta, z plusquamperfekta, ktoré sa teraz, rovno pred študentovými očami malo definitívne presídliť do

múzei, odsunuté, odstránené, rozdrvené, nadobro zničené ví-
taziacim, očistným, obrodzujúcim slovom - - -

- - - čosi tak nepredstaviteľné a neuveriteľné, že dokonca
i tento študentík, štúply, chudučký, vycivený ucháň, ktorý sám
ešte nič nezšiel a o všetkom iba počul a čítal - i on len vrúc-
ne zopál ruky a zamrmľal: "Nie, nie... to asi nie je možné..."

Pozerám na text vytlačený fotosačzbou na bielom kriedovom papieri a písmená sa mi začínajú pliesť. Biele sa mi stiera s čiernym, čierne s bielym, a keď sa to všetko zastaví, ustanoví, usadí, odrazu sa mi niektoré slová vidia neobvyklé, podivné, neprípadné: ich tvar, ich význam, ich zvuk, ich obsah, ich podoba - to všetko spolu odivne nahrá.

Vezmime trebárs koncovky, napríklad taká koncovka -ov. Doparoma, prečo práve ov? Veď je to čudné, nie? To -ov tam predsa nepasuje. Alebo: "riaditeľ". Prečo "riaditeľ"? Rie-dit', ria-dia-ci, ria-di-teľ - to je predsa dosť smiešne slovo. Nadmieru smiešne, do popuku. Ria-diteľ. Vôbec za tým nevidím nijakú osobu; to slovo, ten znak, mi vôbec nepokrývajú čo by mali, nie je to pre mňa žiadny pojem, a najhoršie je, že všetko je len otázka môjho chcenia, mojej vôle, môjho sústredenia.

Inak povedané, je to konvencia, číra konvencia, zaluva, dohoda, že niečo označujeme práve tak a nie inak, a keď chcem, keď sa usilujem, keď sa dostatočne sústredím, pozvoľna tú konvenciu odhaľujem, obnažujem, až je celkom nahá, a za ňou už nie je nič. Obnažujem konvenciu, nie riaditeľa; nejde mi o nič také, akože "kráľ (riaditeľ) je nahý" a podobne. A už vôbec mi nejde o holého riaditeľa, ten mi môže byť ukradený. Pravdepodobne nielen mne. Dovoľujem si predpokladať, že žiadnu ženu by predstava obnaženého riaditeľa bohvieako nevzrušila, podobne ako aj mužov by sotva uviedla do vytrženia obnažená riaditeľka - vari hlavne preto, aké asociácie sa spájajú s termínom "riaditeľ" a "riaditeľka". Tieto osoby nebývajú u nás veľmi atraktívne, napríklad máme ich málo vo veku do 35 rokov, pod 30 ani nehovoriac; a švadsačpäťročný riaditeľ alebo riaditeľka, ktorých obnažovanie

by predsa len mohlo byť aspoň zaujímavé, keď už nie vzrušujúce - takéto priamade riadiace kádre nejstávajú nielen u nás, ale ani vo vyspelejších krajinách, ako je naša. Keď sa však zaviešť zoblíkaním vedúcich činiteľov - zase to idiotske oy! - tam, kde by som sa nechcel dostať, totiž do temných vôd a klzkých plôch; za dôležité tu pokladám iba to, že ma spojenie "obnažovať riaditeľa-ku" nielenže neirituje, mňa ani nijako nesuslovuje, nič mi to nehovorí, nakoľko viem, že je to konvencia, nie azda samotný akt odhaľovania, ale to slovo, ten výraz, ten súhrnný útvar hlások, to malé zoskupenie písmen, tá usporiadaná spočítateľná množina prvkov abecedy zoradená do poätatného mena "riaditeľ", tak ako to tu mám pred sebou vysádzané na lesklom bielom papieri.

Teoreticky to pre mňa nič neznamená, nie je to pre mňa nijaký grandiózny objav, žiadna novinka, svojho času som sa musel zaoberať rôznymi úvahami, rozkladmi, rozvažovaniami, rozborami, pojednávaniami, traktátmi, dišputami, rozpravami, esejami, dokazovaniami, vyvracaniami, meditáciami, námietkami, dialógmi, systémami, analýzami a syntézami, argumentmi a kontraargumentmi, prednáškami a diskuziami - mimochodom, keby som v tomto ďalej pokračoval, celkom iste sa mi znevidí aj koncovka -zi, už to začínam cítiť, približne od slova "systémami", a preto je lepšie čím skôr a tým prestať - chcel som len povedať, že som už počul o učení nazývanom konvencionalizmus, matne si spomínam na Poincarého, ktorý tuším tvrdil, že matematické axiómy sú otázkou konvencie, založenej síce na skúsenosti, ale predsa len konvencie, viac už neviem, viac mi teraz nepríde na um; takto si žiaľ pamätám skoro celú filozofiu, pokiaľ si z nej vôbec niečo pamätám: v tézach, vo vetách, v healách, v ústredných pojmoch alebo interesantných výrokoch, prípadne ešte si spomeniem na nejaké

osobné perličky o niektorých protagonistoch; "o čom nemožno hovoriť, o tom treba mlčať", posledná veta z Wittgensteinovho traktátu, raz som ju odčitoval matke, keď ma nezmyselne buzerovala kvôli údajnému neporiadku na mojom stole, v ktorom som sa však ja celkom slušne vyznal; "esse est percipi", "byť znamená byť vnímaný", od vykričaného tmyra Berkeleyho, výrok-terč, ktorý urobil veľkú kariéru u strelcov najrôznejšieho vydania, v malej obmene bol použitý i na mne, keď mi moja prvá veľká láska Lýdia vyčítala, "keď ma nevidíš, tak ma nalučíš", "ale Lýdia," vravel som jej, "ale Lýdia," "nechaj si tú Lýdiu," odvrkla, "mne stačí aj mäkké "i", keby si náhodou nevedel," "Lída? Alebo Lídko? Vyber si, prosím ťa," a keď si už vybrala, mier bol znovunastolený, ktovie, čo s ňou teraz je, či sa píše s mäkkým alebo s tvrdým, či je sama alebo s niekým žije a či voči niekomu inému teraz uplatňuje gnómu toho irakeho biakupa, podľa ktorého pomenovali kalifornské mesto Berkeley so elévnu univerzitou, ktorá bola pre zmenu svojho času liahňou Davičiarstva, semenišťom sit-inov, teach-inov, študentských búrok a demonštrácií, o čom pravda asi Lídko nevedela vtedy, nevie dnes a nikdy ani nebude vedieť, tak ako ja sa možno nikdy nadozviem, či stvrkla alebo znākla a vôbec, čo sa s ňou porobilo a objaví sa mi v hlave iba vtedy, keď začujem slovo "Berkeley", či už ide o človeka alebo o mesto; niekedy to má trochu zložitejšiu a zároveň trochu voľnejšiu podobu, taký rozťahnutý sled asociácií, idem napríklad na návštevu, v poslednej chvíli si zmyslím, že by sa patrilo domácej panej niečo priniesť, lenže nemajú nič iné ako debilné ružovkasté klinčeky, a to sa uráža, uvedomím si však, že lepšia takáto kvetina ako žiadna, a to ma dvojnásobne ponižuje, kedysi by som za nič na svete takúto uzelinu nikomu nekupoval, pravda teraz musím, nie som v tom veku, v tom postavení a v takej situácii, aby som si to

mohol dovoliť, čo ma teda nesmierne serio, až zakúpia rovno
 tri napomádané, navyše príšerne drahé klince, na tom niekto
 kráľovsky zarába, vlastne nie na tom, ale na mne a na mne podob-
 ných, keď som bol mladší, nikto by ma nikdy na takúto ročinnú
 návštevu nedostal, vtedy boli výraznejšie rozdelené, dôslednej-
 šie oddelené roly, mysleli sme si navzájom o sebe svoje, mal
 som na to právo, neboli som dospelý, bol som prakticky ešte die-
 ta, vtedy leteli kvetinové deti, hippies, všade na svete, zača-
 lo to v Berkeley, esse est percipi, ako sa má Lýdia, nie Lýdia,
 ale Lída, nebudeme sa predsa hádať, kým sú tie časy, odtedy mi
 tvrdne mozog i cievy a mäknú svaly na tele, niektorí dopadli
 ešte horšie, dvaja z ročníka stihli umrieť a tretia si vzala ži-
 vot, Zita Knopková, tá sa nevydala, žila sama, našli ju doma
 zasmutnú až po dvoch týždňoch, nik sa o ňu nezaujímal, nikomu
 nechýbala, nik ju vlastne nevnímal, ona akoby ani nebola, preto-
 že esse est percipi, byť znamená byť vnímaný, ostatne Mici-dění,
 ktorej teraz nesiem tieto klinčeky, je síce otrasná stvora, ale
 tiež v podstate nikoho nemá, a tak si dám pribaliť ku kvetom
 kus zeleného, za ktoré máže Micika vďaka tomu farárovi a tým
 jeho slávny výrok; a takýmto spôsobom si pasážam aj ostatných:
 vety, tézy, výroky, zaklíste v knižkách, z ktorých mi okrem po-
 dobných citátov znejú hlavne zvučné názvy, honorané mená, maľb-
 né priezviská, napríklad taký Destutt de Tracy alebo Maine de
 Biran, o ktorých momentálne viem iba to, že ten druhý bol žia-
 kom toho prvého alebo naopak, ale žoho bol ten jeden učiteľom
 a aký bol potom ten žiak, to už je nad moje sily, neprinavracia
 sa mi to; alebo Joseph de Maistre, o ňom aspoň viem, že bol od-
 porcom revolúcie a rozvratu, zástancom autority a poriadku, ne-
 skôr sa potom od tohto hlásateľa reštaurácie odrazí výbušný,
 snýčkaný, nesústredený, roztrieštený, diletantský - sni tá kon-

covka -ý nie je bohviečo, skúšam ho skrátiť - vizionársky, veľikéšsky, mesiášsky - je to síce kratšie, ale furt je to príliš tyrdé, už som ako Lýdia, prebral som od nej nevlú a tyrdému "y", žeby takto: hýriaci nápadmi a prekypujúci podnetmi - ale kašlem naňho! aj so všetkými prívlastkami - ha, zase to -mi, to už tu dnes bolo, pozor, pozor! - zabudol som v tom znätku uviesť, že ide o Saint-Simona, čo nikdy nebol schopný bez cudzej pomoci napísať, dokončiť jediná knihu, no fantasmagórie mal bravúrne, vieru v slovo neotraziteľnú, z istého hľadiska bol podobne nereálny ako jeho niekdajší žiak Comte, ktorý si naopak de Mistra pochvaloval a ktorý bol rodeným systematikom a fanatikom jednoty, rovnako sebaveďomým, nadradeným, pyšným - žeby -nie? to mi tiež nevoní - nechajte to, dost na tom, v niečom sa veľmi ponášal na svojho bývalého majstra, ktorého neakôr zaprel, sú presvedčený o "zhubnom spojení" s týmto kedysi preňho "najdokonalejším a najväčším mužom sveta, ktorého obrovskú veľkosť nedokáže nik oceniť", potom však už len "zvrhlym kaukliarom a šarlatánom" - obaja utopickí reformátori a reorganizátori, nesiášsi končiaci v excesoch, prvý sa utopí v industrializme, v omnipotencii priemyslu, druhý sa stane veľkňazom nového pozitivistického náboženstva, obaja počbní vo svojom odmietaní, popieraní a potieraní skutočnosti (Comte pestoval "hygienu cerebrálnu", čiže zákaz čítania nových vedeckých kníh, časopisov aj novín, aby nebol rušený skutočnosťou, o ktorej suverénne súdil, že čaká na jeho dielo ako na maják), obaja neslýchaní megalomani - a lože si o nich predovšetkým pamätá, priebeh ich životov, a nie vývin ich ideí, vyústenie ich exaltovaných existencií, a nie završenie ich diel; Sokrates vypil čas s jedom, Thomas Morea popravili, Descartes vedel myslieť, len keď bol v teple a základné idey Discoursu vymyslel počas 30-ročnej vojny, v zime r.

1619-20, v istom starom bavorskom dome, kde vždy ráno vliezol do špeciálnych veľkých kachiel a celý deň tam premeditoval - tak prosím, toto som nezabudol; potom prirodzene obídu nakrátko iné vzletné mená, napríklad Nicolas Malebranche, na ktorého si spomínam len preto, že ho mám uloženého vedľa tých predchádzajúcich, neviem prečo, netuším, čím sa ten človek vyznačoval ani kedy žil, akurát že si ho tak pamätám, tak ho mám zaradeného, tak mi zapadol, vedľa, s jednou jedinou dodatočnou informáciou, týkajúcou sa názvu jeho diela De la recherche de la verité, neviem pravda, o čom to je, okrem toho, čo prezrádza názov, čosi o hľadaní pravdy, ale vždy mi to navodzovalo asociáciu s Proustovým A la recherche du temps perdu, hľadania strateného času, čo som síce tiež nečítal, nemal som na to čas, ale ten názov ma upútal, mal niečo do seba; ale to všetko sú ešte stále ľudia opradení aspoň akými-takými faktíkmi alebo súvislosťami, lenže potom je tu celá plejáda mien, ktoré už len znejú, nič viac, nemám potuchy, aké idey, aké diela, aké duchovné smery za nimi stoja, ani ma to netrápi, stačí mi ten ich pekný cveng - Boutroux a Renouvier, Shaftesbury a Herbert z Cherbury, Bessarion a Ficinus, Bodin a Gro-tius, Melanchton a Charron, a tak by som ich mohol menovať rad za radom - alebo taký Pico dela Mirandola, Pico dela Mirandola, to je predsa krásne meno, kto to preboha je? zdá sa mi, že som o ňom musel viackrát čítať, počuť, nechce sa mi vetávať a nakukávať do kníh, do poznámok a konšpektov z článkov, prednášok, seminárov, do priechrátia slov a kopy popísaných papierov - pozor, oči - ktoré človek nezahadzuje ani pri generálnom upratovaní, hoci si sotva môže vážne namýšľať, že by sa mu dakedy ešte zišli; tam kdeśi v tých policiach som si kedysi istotne všeličo pozapisoval o slepom aktivistovi Mauriceovi Blondelovi a temnom mystikovi Jacobovi Böhmer; o kulte hrdinov u Thomasa Carlyla a o per-

sonalizme iného anglického (amerického?) autora a trochu hokejistickým menom kanadského útočníka, filozofa Mc Taggarta, ktorý vyznával "lásku na prvý pohľad" (hľa, čo som schopný si zapamätať, to by mali počuť všetky moje Lýdie); tam kde sú pozastavené aj názvy, čo sa mi tak páčili, napríklad De dectia ignorantia čiže O učenej nevedomosti od Kusánskeho, De rerum natura juxta propria principia čiže o Podstate vecí podľa ich vlastných princípov od Telesia - a hľa, hľa! viem! spomínam si! teraz si spomínam, sem, sem, celkom bezpečne sem patrí ten Pico dela Mirandola, renesančná osobnosť, učil na medicínskej Platónskej akadémii, ktorou som sa takisto nadchýňal ako Aristotelovými peripatetikmi v Lykeiu, alexandrijskou školou v Chráme múz alebo Epikurovou záhradou, predstavou jakého života (i tu je dlhý, veľmi dlhý sled asociácií alebo presnejšie ústupkov: od "žiť voľne a nepracovať" cez "každých päť rokov dostať ročnú dovolenku", až po "vyškriabať deň-dva náhradného či aspoň neplateného voľna"); to boli Kusánsky, Telesio, potom je tu Rousseauova Du contrat social čiže Spoločenská zmluva, ktorú možno v každej epoche a v každej spoločnosti písať nanovo a Descartova Rozprava o metodě, jak správne vésti svůj rozum a hledati pravdu ve vědách, alebo povedzme tajomný Hobbesov Leviathan, štát ako dohoda prekonávajúca stav bellum omnium contra omnes čiže vojnu všetkých proti všetkým; pri Nemcoch niekedy zvučali už len tie ich krstné mená, samy od seba, Gottfried Wilhelm, Johann Gottlieb, Friedrich Wilhelm Joseph, Georg Wilhelm Friedrich, no a samozrejme diela, názvy diel, najmä také pre mňa vtedy zdrvujúce kládívá, ako Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transszendentale Phänomenologie, alebo Sein und Zeit, ten Husserl bol nečitateľný i v češtine, toho Heideggera som mal dokonca svojho vlastného, v nemčine, čírou náhodou som ho kúpil v anti-

kváriate, pochopiteľne som ho nečítal, zato to bola vhodná ozdoba pre preduchovnenú návštevu, keď som po čase mal v ruke úryvok českého prekladu, prišiel som na to, že tu by ani čeština nepomohla, to bolo večné Da-Sein a Was-Sein a So-Sein, In-der--Welt--sein a Zum-fode-Sein, všade samé číročky, nedalo sa to čítať, a tak som sa obmedzil len na práce o prácach, dostal som sa k Sartrovej prednáške Existencializmus je humanizmus, tú mi však veľmi ohovoril na jedno oko škúliaci ťažký existencialista kito Raskšanský, s ktorým som sa stretával výlučne v noci, je to úplný odvar, obyčajná sračka, povedal mi, tento kito údajne predával vynikajúce literárne námety, jeden taký svetový námet vraj dával za päťdesiat korún, to mi vôbec nepripadalo zálo, za toľko peňazí mohol človek osláviť skúšku vo viece i s menšou spoločnosťou, dnes to znie ako sen: ten námet, tá skúška, i tá partia vo viece; a takýmto snom boli pre mňa vtedy Sartrove Cesty k slobode, tie už som si nenechal nikým oklebetiť, tam som všetko pochopil, všetkému porozumel a s ničím sa nevyrovnal, ale tá fascinácia mi ostala dodnes, z obsahu i názvu, čo sa už napríklad nedalo povedať o inom diele s ešte uchvacujúcejším názvom, avšak s ťažšie lúštiteľným obsahom, o Kantových Prologomena ku každej budúcej metafyzike, ktorá sa bude môcť nazývať vedou, s týmto dielom to bolo naopak ako s predchádzajúcim, pretože som z neho skoro nič nepochopil, skoro ničomu nerozumel, zato však som sa s ním pomerne ľahko vyrovnal tak, že som ho skonspektoval, ako to odo mňa požadoval ktorýsi asistent, i ten konspekt, presnejšie jeho kópiu, by som mal mať dodnes odloženú tam v regáloch, písal som svoje poznámky na Mercedese, bolo to prvý raz, čo som vôbec písal dlhší text na stroji, strašne pomaly mi to išlo, narobil som veľa chýb, stroj mala požičaná matka, ktorá si doma privyrábala, opiscovala technické normy a knižničné lístky z katalógu

technickej knižnice, kde pracovala naša známa, inak sa mi to písanie na stroji zapáčilo, a o rok nato som si na blšom trhu vo veľku zhodcu okolností kúpil presne taký istý Mercedes, z ktorého neskôr vzišli ďalšie papiere do mojich poličiek, zásuviek, šuplíkov a regálov, hory starostlivo uložených a uchovávaných papierov, odsúdených na večné nečítanie; tam kde si sa isto-isto dočnás spolu potulujú Mach s Avenariom, navýsost obškúrna dvojica, zvláštnou zhodou okolností som sa o nich dozvedel ešte na gymnáziu, a už vtedy mi ich mená zneli pochybne, takmer obecné, mal som trinásť rokov a chodil som do krúžku vedeckého svetozora a vedúca krúžku, staršia, solídna slovenčínarka, inak žena známeho slovenského básnika, sa o nich vyslovila tak nejako čudne, zakyslo, s opovržením: Mach a Avenarius, bolo v tom pre mňa čosi neblahého, a hoci som o nich nič nevedel, už len tie ich samotné mená mi boli pretlmočené tak, aby vyvolávali nedôveru, sby som bez akejkoľvek znalosti a pochopenia pojal voči nim podozrenie - čo sa aj podarilo, naozaj som cítil pochybnosti, nedôveru, podozrenie, ale zároveň s nimi vo mne skrsla zvedavosť, čo sú to vlastne za mená, Mach a Avenarius, znelo mi to podobne ako Masaryk a Beneš, alebo Husák a Novomeský, to boli tiež také záhadné dvojice, vôbec sme ako deti, žiaci a študenti počuli o rôznych dvojiciach, trojiciach, štvoricich a n-ticiach, príkladných a bezúhonných, ale aj nečistých a odsúdeniahodných, Timur a jeho družina, Čuk a Gek, Maroško a Medko, Sherlock Holms a doktor Watson, Pluskal a Macopust (futbalisti), Subník, Danda, Bartoň (kokejisti), Štúr, Hurban a Hodža, Marx, Engels a Lenin, Otec, Syn a Duch svätý, ja som ešte chodieval na náboženstvo, z ktorého som vystúpil až vo štvrtej triede - takto mi tie postavy často prichádzali, ruka v ruke, a okrem tých nešťastných kritizovaných empirikriticistov Macha a Avenaria si z filozofie

takto pospolu pamätám aj utopistov abbého Mablyho a abbého Morellyho, a potom tú milú grécku trojicu, Anaximandros, Anaximenes a Anaxagoras, ktorí jednak mali niečo spoločné, jednak sa ľahko takto spolu pamätali, každý z nich so svojou vlastnou teóriou počiatku, so svojím vlastným arché, s "neobmedzeným" čiže apeironom, so vzduchom ako arché a s' nímom čiže rozumom, to sa ešte ďalej pekne pamätáť, aj teórie mali podobné, aj tie ich mená sa človeku vynárali, vybavovali samy od seba, jedno vedľa druhého, pospolu, navyše sme toho ešte nemali tak veľa, ešte sa to neplietlo, nabol v tom začatok a náš asistent nám to vedel chróme podať, ešte sme v tom netápali, ešte sme nepoznali Occazovu Britvu, teodiceu, vulgárny darwinizmus ani ázijský spôsob výroby, ešte sme neboli pohltaní slovami, ktoré - dnes už viem - by pri bližšom skúmaní takisto nemuseli obstať, takisto by nemuseli nič označovať a nič zmenať, takisto by sa mohli prepadať do ničoty, ako to teraz, v mojom vedomí, hrozí slovu "riaditeľ". A tento fakt ničneznamenania, znevýznamnenia je už sám osebe zážitkom, poznaním, skúsenosťou.

Človek napríklad vie, že existuje hypnóza, počul o tom, čítal, a väčšina z nás verí, že také čosi naozaj existuje a pôsobí. Lenže je čosi úplne iné zažiť to prakticky, na vlastnej koži tak, ako je v tejto chvíli zakusujem čiru konvenciálnosť, "zaluvu", na základe ktorej sme sa (kto?!) dohodli, že v slovenčine budeme vedúceho pracovníka nazvať "riaditeľom". Možno netreba ani hypnózu, stačí trebárs relaxácia, autogénny tréning, kde si človek autosugesciou nahovára, že má ťažké a teplé končatiny, ruky a nohy, a ony naozaj oťažievajú a oteplujú sa: keď o tom iba čítam, je to čosi celkom iné, ako keď to zažijem. Prítom kdeśi v úzadí viem sebo cítiť, skôr cítiť, ale výrazne, že nemusí ísť iba o slovo "riaditeľ": všetko je len otázka sústreďenia - keď sa takto koncentrujem, ruka musí nutne oťažievať

a slovo "riaditeľ" mi nutne musí pripadať nezvyčajné, neprirodzené, tak ako sa mi už teraz začínajú z uvedených slov zdať slová "vedúci" a "končatiny". Aj z "vedúceho" by som (sám pre seba, v duchu, v pocite) vyrobil čudáka, o "končatinách" ani nehovoriac.

Slovo "riaditeľ" sa asi vyskytuje dosť často, nielen v tomto texte na ťažkom bielom papieri, včera mi otec hovoril, že je úplná inflácia riaditeľov, videl v televízii akýsi program, kde vystupoval istý Rúska, ktorý je inžinierom a námestníkom riaditeľa výkonného ústavu, kde otec robil, ale v televízii nevystupoval ako námestník, vystupoval tam ako riaditeľ, usmieva sa otec, aslovovali ho "riaditeľ". Myslel som, že došlo k zmene, vysvetľuje mi otec, sám už dávno na dôchodku, ale potom vidím, že nie, teraz je totiž inflácia riaditeľov, napríklad poisťovňa, predstav si, má päť riaditeľov, a otcove ústa sa rozširia do úsmevu, hnedá oči sa mu rozveselia, predstavujem si ho, ako by to s kolegami komentovali, rozoberali, obracali, keby otec ešte pracoval, poznáš predsa Patoprstáho, hoverí a nakloní sa ku mne, pamätáš si naňho, a kým prikývneš, hoci si pamätám hlavne meno, osobu a tvár už menej (zase...), no tak vidíš, hodí po mne otec zlatým klincom, tak si to predstav, ten je teraz tiež riaditeľom... a takmer vyčerpaný, ale rozosiaty a uvoľnený sa znovu uvelebí v ušiaku.

Cestou domov od otca ma v trolejbuse valcuje obrovský tučný spotený dôstojník z povolania a buldočou hlavou, ktorého si chcem odmyslieť, a preto sa úporne snažím myslieť na niečo iné, aj slovo námestník mi kedysi pripadalo smiešne, podniky mali najprv len jedného, potom dvoch-troch, ba dakedy aj štyroch-piatich námestníkov, dnes sú z nich určite riaditelia, ak je pravda, čo otec vravel, riaditelia odborov, správ, oddelení, tie

pomenovania by mohli byť pestrejšie: riaditeľ, vedúci, náčelník, prednosta, predseda, ústredný tajomník, prezident... Vybaví sa mi v pamäti, že to asi pôsobilo dosť nezvykle, smiešne, násilne, keď svojho času vznikol Zväz vysokoškolákov Slovenska, na čele ktorého stáli prezident a viceprezidentom, bola to snaha o nový, o mladícky štýl, deklarovať niečo už v názve, tak ako v Poľsku vzniklo veľa rôznych združení, zväzov, spolkov, ktoré si podľa vzoru Solidarity dali do titulu prívlastok "nezávislý"; naši vysokoškoláci mali iba Zväz vysokoškolákov, zato s prezidentom, oni mali zas Nezávislý zväz študentov, ale s obyčajným predsedom, dnes sú už zrušené oba, takže to je jedno, vysokoškolákov či študentov, a zase tu je tá koncovka -ov, ktorá má okrem slova "riaditeľ" tak veľmi dráždila na tomto texte vytlačenom na hrubom bielom papieri: prečo všade samé -ov? Tie -ov, tie koncovky, si pripadajú nesmierne neprípadne, doslova hlúpe: terapeut-ov, pacient-ov, zákrok-ov, úkon-ov. Skúšam si predstaviť, keby v texte stálo všade -ou namiesto -ov. Je to trochu lepšie, ale iba na chvíľu. Každý by tam nemal byť ten pád, ale nejaký iný, alebo by sa mal text napísať tak, aby tam podobné výrazy vôbec neboli.

Poznám takéto stavy, a viem, čo sa môže začať. Kto to nezažil, nemá tušenia, čoho bol ušetrený. To sa potom pomaly, postupne začne maniť všetko, a už to ide jedno za druhým: prečo toto a prečo hento, a aké je smiešne to či ono a hlúpe tamto. Mení sa videnie, vnímanie, vedomie. Sú ľudia, ktorí sa dokážu s takýmto stavom na pokraji zameraného vedomia pohrávať, koketovať s ním, posúvať sa o krôčik, o štipku ďalej. Balancujú na hrote noža, pretože na druhej strane je odivné šialenstvo. Väčšina ľudí, a všetci zdraví, sú voči tomu zjavne obrátení, ich vedomie sa nedá len tak ľahko vyviesť z miery, alebo sa do nej

rychloĽa ľahko vráti. Toto sú pre nich len výlety, výlety do iných končín, do iných konceviek, iných jazykov, iných svetov. Niekedy sa však výlety nebezpečne predĺžia, pretiahnu. Ja nešťastie poznám signály, viem, kedy sa mám vrátiť: telom mi prejdú mravce, ústa sa mi otvoria samo od seba, v hrdle, v krku cítim napätie, akoby som nemohol prepľnúť, hlava sa mi mierne krúti - vtedy musím prestať.

Ukazujem text žene, či sa jej to tiež nezdá čudné, tie koncevky. Pozri, tu: pohovor-oy, absolvent-oy, prípad-oy, príslušník-oy - nič? Niečo na teba ide, hovorí žena, a položí mi ruku na čelo: si celý rozpálený. Choď si ľahnúť, dodá. Nezdá sa ležať. Pusti si hudbu. Neobsedím. Okúp sa, osprchuj, prídeš na iné myšlienky. To nejde, vravím. Tak čítaj niečo iné. Pcha, vyprsknem, vieš dobre, že takto, takýto nezdá sa čítať nič. Dobre, nie pre seba, ale mne niečo prečítaj, hocičo. Tu máš - a vrazí mi do ruky veľkú novinovú plachtu spod vibrám, čo ráno vytiahla z ktorejśi cudzej schránky, aby nás mali na čo stekať a schnúť topánky. Čítaj. Čokoľvek.

Čítaa. "Sme hádankárskou veľmocou." Akou? ozve sa žena z izby, kde polieva kvetiny. Há-dan-kár-skou. Aha. Dobre. No, čítaj. "Sme hádankárskou veľmocou." To je nadpis, nadpis krátkeho článku. A zaujímavé, prečo mi asi padol do oka: hádankársk-ou veľmocou. Dvakrát -ou namiesto -oy. "O jednej z foriem duševného telocviku (ČSTK). Duševné zdravie a čulnosť človeka do značnej miery závisí od aktívneho odpočinku. Medzi prostriedky, ktoré sa v ostatnom čase nápadne presadzujú, patrí riešenie krížoviek a hádaniek. Náklad časopisu Hádanek a Krížovka vzrástol v posledných rokoch zo 100 tisíc na 180 tisíc výtlačkov. Ďalšie tisíce riešiteľov využívajú krížovky a taje, ktoré prináša denná tlač a rozličné časopisy." Krížovky a čo? kričí žena z kúpeľne,

kde práve rachoce odstreďujúca práčka. Snažím sa ženu nasledovať v jej putovaní po byte, ale po chvíli sa musím zastaviť, aby som mohol čítať. Nečíta sa mi ľahko ani dobre, akoby ústa alebo jazyk alebo vedomie nechceli prijať bežný, obyčajný text. "Križovky a taje," opakujem žene. "Hádam tajničky?" "Neviem, tu stojí taje." "Tak to je zle," skonštatuje žena a práčka, akoby jej chcela prikyvnuť, sa zastaví, vydýchne a je ticho. Žena vyberie bielizeň a začne ju okružnou cestou po byte roznášať po vežiakoch a radiátoroch. "Čeekoslovensko je hádankárskou veľmocou," pokračujem. "Dokázali to jednak súťaže v medzinárodnom rozsahu, jednak vydávané časopisy a publikácie. Napríklad naše križovky sú v pomere náročnosti niekoľkonásobne ťažšie ako vo väčšine západných krajín." Túto vetu si žena zaželá prečítať ešte raz. Vyhoviem jej. "Napríklad naše križovky sú v pomere náročnosti niekoľkonásobne ťažšie ako vo väčšine západných krajín." "Aj to je zle," pokyvuje žena hlavou a vystiera ponožky do jednotlivých špár radiátora. "Mám je to ťažko posúdiť," odvetím. "Prečo?" ohradí sa žena. "Nehovorí sa predsa "v pomere náročnosti" - to bude zrejme otrocký preklad z češtiny. A vôbec, prečítaj niečo iné, veď to je celé príšerná kravina." "Už to dočítam," nástojím. "To je normálny článok v normálnom denníku. Tým nás krúžia." A znovu pokračujem: "Naše hádankárstvo má storočnú tradíciu. Už Ján Hus a Ján Amos Komenský sa zaoberajú vo svojich spisoch o "rozprávkach" alebo "orieškoch", ako sa vtedy hádanky nazývali." "No nevravím," podotkne žena. "To musí byť prevzaté z češtiny. Chýba tam Slovák, Štúr alebo Hurban." "Riešite také súťaženie," čítam ďalej, "vedie nielen k vyššiemu vzdelaniu, ale prináša i ďalšie atribúty, predovšetkým bystrosť, logickosť myslenia a schopnosť rýchleho a presného konania, čo súvisí tiež s brannou pripravenosťou. Skúsení riešitelia sa

zduružujú do krúžkov, v ktorých sú zastúpené všetky vrstvy obyvateľstva." "Kto je zastúpený?" nepočuje znovu žena, ktorá si začala do špačky po štipce. "Všetky vrstvy obyvateľstva," zopakujem a pokračujem: "K najstarším patria "Kabrňáci" z Brna, "Podskaláci" z Prahy a anoché ďalšie." Teraz si už aj ja všimnem, že tam chýbajú trebárs "Vitúzi" z Bratislavy. Žena pochvalne prikývne. Dočítam článok: "Kvociet inteligencie početnej obce riešiteľov hádaniek a krížoviek stále rastie. Svedčia o tom požiadavky náročnejších tajov a krížoviek. V ČSSR je už bežných do päťdesiat typov krížoviek - a predsa, aj najzložitejšiu z nich, krížovku bez obrázku, vyrieši priemerný riešiteľ za 20 až 30 minút." Chacha, zasneje sa žena, ktorá už sedí v kuchyni a čistí zemiaky, je ti súfam jasná, prečo sme hádankárskou velmocou? Údajne, poznamenám, údajne sme velmocou. Veľmi presvedčivo ten článok navyzerá. No povedzme, že údajne, ale je to celkom dobre možné, pretože v tých novinách sa už okrem krížoviek skoro nič nedá čítať. Pripomenies žene, že noviny nekupujeme, nanejdávajme ich kradneme, ale nečítame, takže to nemôže presne vedieť. Práve preto, hovorí, práve preto ich neskupujeme, lebo tam už nič nie je, možno okrem tých krížoviek, ale to už naozaj máš aj inú robotu, ako lúštiť krížovky. Moja žena nie je veľmi hravý typ. "Hádankárskou velmocou sme preto," vysvetľuje mi večer M. v telefóne, "lebo v reálnom svete už nič nedokážame. Nuž sa utiekame ku krížovkám a hádankám. My sme už na to dokonca nacvičení. Napríklad včera..." v telefóne čosi zaškrká, "ale to ti poviem osobne." Rozmýšľam, akou sme ešte velmocou. Kedysi sme boli obuvníkou, to si pamätám. A vyvážali sme cukrovary a vodné turbíny. Dnes máme spartakiádu, to je vraj unikát, v priebehu štyroch dní na nej cvičilo 352 790 cvičencov. A piva sa u nás za vlaňajší rok predalo 2 miliardy 100 miliónov 200 tisíc lit-

rov. Sú určité údaje, ktoré človeku spadnú do hlavy a nie a nie odtiaľ vyliezť. Inak pivárom závidím tú penu, mne je pivo horké.

Čierny text na ťažkom hrubom bielom lesklom kriedovom papieri - to on ešte ako-tak ujde, iba ten text neujde, ten leží na stole. Ľena dávno zaspala, ja sa znova a znova zobúdzam z hrôzotného polospánku. Práve sa mi snívalo niečo, čo neviem dobre vyslovať: akoby som ja bol iba pojednaním niečoho, pojed-na-ním. Ja nie som svojím vlastníctvom, nie som sám sebou, mám čudný pocit derealizácie. Som súčasťou širšieho plánu, som zložkou bádateľského projektu, som objektom čiastkovej úľchy komplexného výskumu a výskumnou stratégiou je trial and error, pokus o omyl. Možno som len bezvýznamnou kontrolnou skupinou, s ktorou sa de facto nič nedeje, ktorej sa nič nepodáva, ktorá existuje iba vďaka tomu, že potrebovali kontrolu na porovnanie a ktorej celý život je iba jediným nepretržitým placebo, nič neobsahujúcou nahrádkou, aká sa ordinuje kontrolným skupinám, ktoré sa nesmú nič dozvedieť, nesmú nič tušiť - možno, to neviem.

To neviem, pretože som tajničkou, textom tajničky v nejakej obrovskej krížovke, v ktorej sa od jedného políčka k druhému cestuje. Som štvrtý riadok zhora, písmeno C. Som oriešok. A nikdy tú krížovku nerozlúštim.

P O S O L E N Ě V Á Z I I

"Nehovorím, že to je zlé. Iba to nie je slané."

"Mne je to dosť slané."

"O tom nepochybujem. Ale varila si to pre dvoch."

"Zbžeš si to prisoliť."

Teraz je viacero možností, čo bude ďalej. Škála reagovania je dosť rozťahnutá, na jednom kraji je vyliatie jedla do zácho-
da, na druhom prisolenie. My s Olgou rozohrávame skôr tie stred-
né partie. Zväčša to závisí od momentálnej nálady, od počasia,
biorytmov alebo proste chuti pohádať sa či zziariť sa. Ale na
túto polievku som sa tešil, vonku je príšerná zima, nič na tak
cestou domov nemohlo vzpružiť ako pozyslenie na výbernú horúcu
domácu hovädziu polievku s kusikom mäsa, mrkvou a domácimi či
presnejšie nie domácimi, ale Olginými haluškami, polievku, kto-
rú (ako jedno z mála jedál) robí skvele (a rada počuje, ako sa
o nej vyslovujem práve takto: že je skvelá), polievku, z ktorej
prýšti zila a ktorá sľubuje zotavenie po úmornom pracovnom dni.
Všetko by bolo v poriadku - keby polievka bola naozaj slaná,
čo nie je, pretože Olga neuznáva presné váženie a dávkovanie a
nedodržiava nijaké recepty ani foržrifty, ktoré by sputnávali
jej kreativitu a obmedzovali jej spontánnosť.

"Viem."

"No tak potom..."

Lenže tak ľahko jej to zas neprejde, pretože medzi nami sa
všetko ešte neutrizalo, ako sa vraví; ak sa nebudem búriť, aj
v budúcnosti sa moje nároky a požiadavky odparentujú šmahom ruky.

"No tak potom" je germanizmus."

"Ty si celý germanizmus. Prplem sa s tým od rána, ty si len

prídeš a sekíruješ."

Samozrejme, pomyslí si, ale nepoviem to nahlas, veď na to ťa mám.

"Nasekírujem, iba dávam najavo svoj názor. Hádam len nechceš, aby som sa pretvaroval."

Ožge neznáša pokrytectvo.

"Nejde o pretvarovanie, ale môžeš to prejsť nejak ľudsky, nie?"

"Prosím ťa, čo prejsť, aké prejsť, o čom hovoríš prosím ťa? Ja ti predsa celkom normálne oznámam, ja ti vysvetľujem, ako sa má tá polievka robiť, vysvetľujem ti to už najmenej stýkrát, opakujem to ako taký idiot, že to nie je ono, prisolíť si potom, dodatočne, že to všetko, rozumieš, to všetko má v polievke inú chuť, keď sa to varí v slanej vode a inú, keď to len tak pláva v neslanom vývare, rozumieš, ja - "

Zhaslo svetlo.

Objektívny, nezávislý pozorovateľ by teraz mohol uviesť slová, ktoré ^{im} ~~si~~ uviazli, zamrzli na perách. Napríklad jej: "Nie som sprostá, aby si si to vždy musel opakovať ako takému telu. Nemusíš ma zato ešte tak zhadzovať. Prosím ťa, never, ja nie som hluchá. Nakoniec ja tu ani nemusím byť, neviem prečo tu päť hodín na teba čakám." A ja som: "Ja nechcem z teba mať domácu hus, ale človek má niekedy pocit, akoby si to robila schválne. Ja neviem, či je to taký zázrak, aby si si toto nevedela zapamätať. Keby to bolo prvý raz, nepoviem. Neviem, prečo ťa vždy musíš prosiť o takú samozrejmosť. Keby si len o trošičku viac myslela na to, čo robíš, tak sa jednoducho nemôžeš pozýliť."

Bolo by zaujímavé zistiť, ktoré z týchto slov si predsa len v duchu povedali. Presne na začiatku tej tmy, kým si človek uvedomí, že ide o novú situáciu: vtedy si ešte doamle to, s čím

sa zaoberal.

Tie slová vlastne ani nezamrzli na perách, rozhodne nie všetky. Podaktoré sa vyliezli na jazyk, až na špičku, zavesili sa na polootvorené ústa, zaváhali, či by teraz, v tejto chvíli, bolo prípadné, primerané a vhodné, aby vyšli na známosť, vyliezli von, dali sa počuť, a potom si to rozmysleli, skotúčali sa, skr- bávali sa dolu na zem a ostali tam ležať.

Tma trvala ďalej, no ešte chvíľu bolo ticho: bolo treba tie slová odkopnúť, odtisnúť nabok, aby nezavadzali. Vstal a podišiel k obloku. Svetlo zhaslo v celej štvrti, ktorá bola odrazu temná, tmavá, ako uprostred noci, so zábleskami trblietajúcich sa sneho- vých závejov alebo ľadových ôk. Kde-tu už zapálili sviečky.

"Je tma."

Pokročila k nemu.

"Bude zima."

Byt vykurovali radiátory. Vodu zohrieval plynový kotol v piv- nici. Kotol bol regulovaný automaticky, na elektrický spínač. Vždy keď vypli prúd, spínač prestal fungovať. Po rána budú vydychovať paru.

Lehná si spolu, zohrejú sa. Bezťak ona tuší, prečo na seba tak vrčia: už dlho neto. Najprv boli sviatky, obháňali darčeky a nákupy pre rodiny. Potom on odcestoval a po ňom ona. Po každej ceste bolo treba vykonať obrad, rituál "obnovenia dôvery". No te- raz nebolo kedy: keď sa ona vrátila, on dorábal po nociach dávno sľúbenú štúdiu. Odišla na dva dni k rodičom, spala vo svojej detskej izbe. Po dvoch dňoch prišla, štúdiu už odoslal, no večer ona ochorela, nebolo jej dobre. Takto prešli najmenej štyri týžd- ne, a to už je čo povedať.

On tiež akosi v pozadí vie, že už dlho neto. Navyše sa pri- stihol pri tom, ako sa mu - celkom znanezdajky, prudko, útočne -

zapáčila žens, čo pred ňou stála v rade na banány. Šel sa s ňou do reči. Ona brala banány pre starú mamu, on pre otca. Vzrušila ho predtava, že keby nemal OTgu... Tá bola vtedy preč, a tu sa ozval signál od inej ženy.

Tma trvá.

Pozakrývajú sa všetkým, čo nájdú: dvoma perinami, peplónom, jednou dekou a jednou polodekou.

Už sa na seba nehnevajú.

Otvoria si červené víno a popíjajú ho len také chladné, ani si ho neuvaria.

Rozprávajú o cestách.

Lôvera je obnovená.

Ani zima už im nie je, ona je jeho a on jej, celkom a spolu, vonku a vnútri, všade. Hrištek je vyhriaty.

Voňajú sa, láskajú, dýchajú jeden na druhého i jeden za druhého.

Viečka sa im zatvorila, sladko a slastne zaspia skoro tak presne nasa a zároveň, ako súčasne závejú spolu tú najväčšiu rozkoš pri tom.

Zobudí ich zima.

Vstane a uvarí horúci čaj.

Prinesie ho do postele spolu s tranzistorom. Tranzistor je veľká ruská kráskňa, ťažko sa prenáša. Majú ho od jej starej mamy, ktorá dostala na Vianoce nový. Babka ale vidí, prakticky vôbec, celé dni leží vo vlnách, počúva Pešť, Amerika Hangja, maďarské rodinné seriály Szabócsalald i našich Bielikovcov.

Rádio je síce staré, ale hrá výborne. Najmä krátke vlny. Je to jeho vášeň, už od detstva. Vydrží donekonečna krútiť gom-bíka, putovať od stanice k stanici a znovu sa vracat; prchajúca prelietavá mozaika sveta, lisaň hudieb a tónov, Babylon jazykov.

Krátke vlny tu majú šesť rozsahov, takže sa má s čím hrať. Prístroj kvíli, šušťí, vrčí.

Zachytí News in Special English, čítané pomalou zrozumiteľnou americkou angličtinou, za ktorými nasleduje Willys Conover z Voice of America Jazz Hour. Zsčuduje sa, že ten chlap ešte stále žije a vysiela. A keby len to: navyše má stále rovnaký, zvučný, majestátne hlboký hlas, ako keď ho prvý raz počul z Newport Jazz Festival 1959, pred dvadsiatimi tromi rokmi.

Prístavia sa pri poľských i nepoľských správach z Poľska. Poľština znie rovnako krásne ako hlas Willysa Conovera. Nie rovnako, ale tiež krásne, takisto krásne, taktiež krásne. Správy sú v prízvukoch protiklade s Rubezvučnosťou jazyka.

Keď som bol malý, ^{keď} vieš, to ma najviac bavilo počúvať hlasy. To vlastne dodnes. Ešte som rád počúval modlitby, to už dnes tuším nevysielaajú, z Vatikánu. Hlas hoveril: "Ave Maria gracia plena..." A zbor mu odpovedal: "Sancta Maria..."

"Ja som počúvala hry. A také... čo ja viem - úvahy či eseje. Prograsy pre náročných to volali. Mala som sotva pätnásť, vysielali to v noci. Na druhom či na treťom programe. Experimentálne štúdio sa to volalo. Niečo dávali aj z Prahy. Keď som sa potom na vysokej učila na skúšky, bola som už pravidelnou poslucháčkou. Znelo to všetko ohromne múdro. V noci ešte voľajako múdrejšie ako cez deň."

Prepletá prstami, strieda jednu stanicu za druhou, kochá sa tým, že rozozná jednotlivé druhy, odrody nemčiny, ruštiny, angličtiny, podľa toho, či ich vysielajú z Londýna, Moskvy, Prahy, Berlína, Tirany, Washingtonu.

Potom nájde tichú, rovnomerne kvíliacu arabskú hudbu. "Vždy myslím na tých Arabov, čo sa s nimi hovorovali pri Belehrade. Ako tam sedeli, sami, opustení, uzinení, dorahaní, v cudzej kra-

jine, a ako hltali tú hudbu. Taká podobná melódia ako táto, ony si všetky podobné."

Pohladá ho. "Milý, milý, to si mi už hoveril. Ty môj chlapček zlatý, no viete, on počúval rádio, keď bol mladý, keď bol ešte taký špuntík, aj Willysa Crovera aj modlitby, to si mi vravel už keď sme sa zoznámili, taký si bol pripitučký vtedy."

Tulia sa k sebe. Kým znovu zaspia, ešte jej púšťa reláciu BBC calling Asia.

Počuješ?! Tak toto je čínština! To vôbec nie je čing-čang-čong, ako by sme si mysleli. Čínština nie, to skôr vietnamsčina je taká. Čínština viac mäkkí, akoby trošku šušfala. BBC calling Asia vysiela v polhodinových intervaloch, vždy pre inú krajinu. Niekde medzi urdčinou, hindčinou a thajštinou ona zaspí. Leží zavínutá pod perinou do polovice prvého písana svojho krstného mena - Olga, Oľuška, Olinka, Olinčiatko, schúlená v tichučkou pravidelne oddychujúca polobyť, iba ruky, ruky má ako vždy zázračne rozhodené do vokáňa, raz nepochopím, ako dokáže takto spať. Odložím tranzistor a vsuniem sa k nej, chladnými prstami hladkám jej lýtku, členky, prsty, palec a vložím jej zozadu nohu medzi stehná. Zamrvi sa, od zápästia až po päty ňou prejde zimorľavková inovňa a kašepoce hláskom, ktorý aj pritlmene znie priesračne čisto a krehúčko: "Tsing tsang tsong, môj chlapček." A vo vlasoch sa jej zatrblietajú iskierky z poletujúcich vločiek snehu za oknom. Vonku je odrazu vidno, hoci prúd nezapli, to sa iba sponedzi oblakov na chvíľu vystrčil velikánsky ostrobiely Mesiac. Vykukuje a schováva sa, akoby mi chcel čosi signalizovať, akoby mi čosi veštil. Hodiny na veži odbijú druhú a kdesi vonku zašteká a potom aj zavýje večný pes, ktorý bude brechať a zavýjať aj vtedy, keď tu už my nebudeme. Zmocní sa na neznesiteľnú úzkosť. Nahmatám Oľgin tep a bozkávam ju na ruku. Šije, "Oli," šepkám. Zapradiť

e stiahne mi ruku na prais. "Posolile," zašlevelí odrazu. "Solila. Ozaj solila." A BBC calling Asia, ktoré som síce odložil, ale zabudol vypnúť, jej sekunduje: "Čuó džempír a kajdá pjont-jondén dákiá..." Ako keby BBC volalo Japonsko.

Vypne rádio, nech si BBC volá, koho chce. Zanedlho ho k sebe zsvolá ona, lietajú spolu vo farebnoch májovoz sne nad lúkou posistou prvosienskmi. Je jar; je teplo, ale nie horúco; a vo vzduchu vonia nádej na peť, na plod, na život.

Petr Kabeš

T Ě Ž Í T K A

a

Zrcadlo v tvář zrcadlu: zárodek velkého třesku.

b

Vyprávěla babička - ale ona sama začátek světa nepamatuje, jí to vyprávěla její babička a i té ještě její. To bylo v době, kdy kameny byly ještě měkké. Když už pak měkké nebyly, chodili po nich lidé dvojí barvy - bílé, a naší, černé. Nebe bylo tak nízko, že i nejmenší cikán na ně mohl dosáhnout a utrhnout si, co potřeboval k životu: uzené, špek, a vůbec všechno. Tak nepršela voda, tu tehdy ani bílí nepili, ale pálenka nebo víno. Až jednou jedna maminka vytírala prdelku dítěti a otřela si potom ruku o nebe. Pánbůh se rozzlobil a vytáhl nebe vysoko, aby na ně nikdo nedosáhl. A od té doby si lidé musí všechno obstarat sami. A protože ta maminka byla bílá, jsou to bílí, kteří musí pracovat, a černí si od nich mohou brát, co potřebují k životu.

/Cikán Janoška vypráví o ráji,
zapsáno podle jeho spoluvězně
z padesátých let./

b

Veliký bože! Jak strašné je to místo - a jak hrozné pomýšlení, že za všechno plahočení nebudeme odměněni ani vědomím, že jsme tu byli první.

/Robert Falcon Scott,
Dosažení jižní točny/

a

Všechno je téma. Ale nejde přece o téma, jde o všechno.

b

Po Alexandrově smrti byl by si snad jeho nástupce Mikuláš I. přál zavést modernější řád, ale hned prvního dne svého nastoupení na trůn bylo mu potlačiti ono tragické a neblahé Prosin-cové spiknutí, kdy vojáci vykřikovali "Ať žije konstituce!", domnívajíce se, že to je choť velkoknížete Konstantina.

/André Maurois, Turgeněv/

b

Nezbytným doplňkem k obludě je mozek dítěte.

/Paul Valéry, Varieté/

a

Dát svému osudu přes držku.

b

Jakmile se harmonie plně rozvine, pak aktivní život a návyk na krátké a rozmanité pracovní činnosti vzbudí značnou chuť k jídlu. Bytosti narozené a vychované v harmonii budou muset jíst pětkrát denně a ještě nebudou stačit zkonzumovat obrovské množství potravin, jež vyprodukuje nový řád, kde bohatí, kteří budou svoji činnost a funkce střídát častěji než chudí, budou mít větší apetit i sílu. Toť v každém bodě opak civilizačního mechanismu.

/Charles Fourier
Nový industriální a societární
svět, 1829/

b

Zvláštní návod českého gubernia r. 1817 radí, aby hospodáři rozmělňili na prášek, na moučku žaludy a kaštiny, rozpouštěli vodou, a těsta tato opakovaně vyždímali v pytlíku lněném. Po uschnutí a prosetí zachytila se moučka... ku pečení jedlého chleba. Roku 1817 pokoušeli se u nás podle předpisu Hospodářské společnosti v Praze, mlít mouku z okurek sušených, rozkrájených a v peci upražených. Míchali ji pak s moukou obyčejnou a pekli prý chléb zdravý, jenom že lidu se nelíbila jeho barva světle-modrá. J. baron Autenrieth dokazoval ve zvláštní knize, že rodina jeho jí dá kaši, knedlíky, koláče, upravené prý z mouky dřevěné, zejména březové, bez žaludkových nesnází.

/Dr. Čeněk Zíbrt, Česká kuchyně
za dob nedostatku před sto lety, 1917/

b

Smýšlení o Brillat-Savarinovi znělo jednohlasně: byl roztomilý, jemný a vybraného chování. Jeho zvyky odpovídaly jeho oblíbené vášni: tak obtěžoval všechny své kolegy u kasačního soudu vůní zvěřiny, kterou nosil v kapsách, aby zamřela.

/Charles Monselet v předmluvě
k Brillat-Savarinově Fysiologii chuti/

a

Ve stínu labutě
pískne si krysa,
Je to zátiší?

b

Člověk pase svůj stín na svazích velikého stěhování stád...!

Saint-John Perse/

a

Přešlechtěný hucul, žádný kůň.

a

Spíše než technika stavby babylonské věže musí nás zajímat mechanika jejího rozpadu.

a

Henri Beylovi byla průběžnou přípravou ke stendhalovskému stylu četba občanského zákoníku. Dluhy se mají splácet. Představa zákonodárců, ~~se~~ směřovaných četbou Stendhala.

a

President bez portefeuille.

b

A je to čas podivných zmatení, kdy velcí dobrodruzi duše marně přidávají do kroku za mocnostmi hmoty.

/Saint-John Perse/

b

Prasata mají slavnost, Sprostá radost tohoto davu. Když buržoové se veselí, toť zrovna jako když mají strach. Podobají se démonům.

/Léon Bloy
Čtyři roky v Prasečím/

a

Středověk jednoho poledne.

a

Hodinky jsou jednooké.
Hodinky bez ručiček jsou slepé.

a

Pískoviště - přesýpací pětiletka.

b

Z mršiny vystupuje cizí země
k slunečním hodinám, leč jinačím

/Walter Hasenclever/

a

Do záchranného kruhu je třeba podplavat.

b

Vracíme-li se k sobě, doporučuje se použít sjízdných cest.

/André Breton/

b

Člověk se bojí, že mu na zpátečním lístku proštípnou cestu zpátky místo cesty tam, a tak ho přinutí vracet se opačně, to jest nejprve znovu jet tam, aby se mohl vracet.

/Ramón Gómez de la Serna/

a

Bída dokonalého stopaře, který se chce vrátit po svých vlastních, jím zahlazených stopách.

b

Po letech zápasu poznáme, že se nepouštíme na cestu; cesta se pouští do nás.

/John Steinbeck/

b

Jsou tu lehké, chvatně se vzdalující postavy, které nás plní prudkým úlekem, že je nebudeme moci postrádat.

/Rainer Maria Rilke/

a

Jsou tu lehké, chvatně se vzdalující postavy, které nás plní prudkým úlekem, že je nebudeme postrádat.

Co se stalo na horách

Sněhy se třpytily v hladkých, lesklých, opalizujících ploškách, stromy byly čerstvě zachumlané a slunce ne zas tak teplé, aby způsobilo tání. Sněhová stopa byla hladce mýdelná a běžky po ní samy klouzaly, byla to radost běžet průsvitným, řídkým a chladným vzduchem.

Na horách se mi nemůže nic stát, myslím si plna důvěry toho dne, kdy tak krásně svítí slunce z hluboce modré oblohy a sníh není mokrá ani přemrzlý, je akorát, šustí pod lyžemi, kouří se od nich když jedu dolů, a jsou správně namazané, aby také stoupaly. Děti trochu zlobí, každé chce jít na jinou stranu, a když s nimi konečně vyhádám Špindlerovku a Luční, tak ~~nam~~ ta, v jejíž stranu se nejde, je našťvaná a bude do večera. Menší vydrží ještě dýl, je vytrvalejší. Chci si toho nevšímat, chci běžet proti slabému východnímu větru, který přináší dobré počasí, hlavně aby slunce nebylo moc silné a nerozpustilo sníh, který by pak v noci pod přibývajícím měsícem ztvrdl a nebyl už tak krásně měkký a klouzavý jako je teď. Když jsem nahoře, nezajímá mne, co je dole, nechci vědět, že je tam nějaké město, v němž jsem zapletená do vztahů a dějů a nemohu se vyplést. Nahoře si připadá, propojena do vyšší a podstatnější jednoty, cítím se pevná jako hora a nezničitelná.

Od Petrovky to krásně jede až ke Špindlerovce, smutný je mrtvý les po obou stranách cesty, dřív jediný v Krkonoších. Teď jsou skoro všechny lesy v téhle nadmořské výšce zasažené obalečem modřínovým a exhaláty. Nejhuř to snázejí stromy nad tisíc metrů, ty dole jsou otužilejší, vždycky bych si myslela, že to bude naopak.

Na Špindlerovce si děti vzpomněly, že se chtějí napít. Pokoušela jsem se je přemluvit, aby vydržely až na Luční, ale ony nemohou vidět hospodu a nezajít tam. O budou byly opřené běžky všech možných značek a velikostí. Měla jsem ~~MMK~~ lyže horší a ojeté, a hole, které také nejsou nové, ale bambusové a nejsou k dostání. Opřela jsem je v hale o dřevěné obložení a ~~Y~~ vešli jsme lítacími dveřmi do restaurace. Tam

jsme si dali limonádu. Když jsme přišli zpátky do haly, stály tam lyže a vedle nich jedna hůl, která byla moje. Ta druhá byla zlomená. Někdo vyměnil mou zdravou hůl za pahýl, který výsměšně opřel o deštění a utekl.

Být okraden je jeden z nejošklivějších pocitů, které znám. Já sama dokážu ukradnout něco, čeho má ten druhý dostatek nebo nadbytek - jablka na stromě, jahody ze záhonu, rybíz i cihlu anebo tašku na ~~možná~~ střechu, ale kradu tak, že to ten druhý nepozná. Tenhle člověk mne svým činem vyřídil, musím se sebrat a jet nejkratší cestou domů a jestli tam nenajdu náhradní hůl, nemohu běhat do konce ~~možná~~ týdne a možná do konce sezóny. On si svou hůl zlomil a teď běží dál s mou, musí být někde nedaleko, možná bych ho ještě zahlédla, ale nedohonila bych ho.

Nechala jsem děti a muže v hale a šla jsem do lyžárny. Myslela jsem, že tam najdu nějakou lichou hůl anebo možná tu půlku, co mi chybí. Potkala jsem tam dvě dívky středoškolačky, které se ptaly /árze/, co tam dělám. Odpověděla jsem po pravdě. Řekly, ať hned vypadnu, protože bych tam mohla krást.

- Já a krást? Já byla okradena.
- Tady nemáte co dělat.
- Bylo otevřeno.
- Vypadněte.
- Vlezte mi na záda, řekla jsem a přidala nadávku.

Odešly ony. Ještě chvíli jsem bloumala po lyžárně a pak jsem se vrátila zpátky do haly, kde dosud stál můj muž a děti. Čekali, co udělám. Vždycky každý čeká, co udělám, když se mi něco stane. Počkají se svěšenýma rukama, až si poradím, a jsou zvědaví, jak.

- Co tady koukáte? vykřikla jsem.
- A co máme dělat? řekl můj muž.

V té chvíli se přes halu blížila už korpulentní žena, mohutným poprsím si razila cestu a ~~na~~ u těla se jí bimbaly dvě krátké paže, zakončené malými ručkami a kráskými prsty. Ten prst s nehtem jako useknutým na mne namířila a křičela:

- To jste vy, kdo kradl v lyžárně?
- Já nekradla, řekla jsem.

Chumel středoškolaček ji obklopil a volaly:

- To je ona, to je ona. Přistihly jsme ji a ještě byla na nás sprostá.

Obklopily mne neprostupným kruhem a oddělily od mé rodiny.

- Co jste tam vzala? ptala se učitelka a mrskala ústy skoro bezertými, pořád něco křičela, zatímco mně začalo hučet v hlavě,

jako by se tam převalovalo moře. Rudé, horké, husté moře, které chce ven a roztrhá mne, jestli nepovolím.

- Nevzala jsem nic, zakřičela jsem hlasem, který se už mísil s pláčem. Někdo mi před chvílí ukradl mou běžeckou hůl a šla jsem se jen podívat, jestli bych tam nenašla nějakou lichou.

- To mi nebudete povídat, vrískala učitelka. Šla jste tam krást hole, ale byla jste přistižena mými žákyněmi.

- Vůbec jsem nechtěla krást,

- Já vám nevěřím. Nikdo vám nevěří, že, děvčata?

Všechny se na mne dívaly a kroutily hlavami, že mi nevěří.

A náhle se vztyčila žena, která předtím v jednom rohu umývala podlahu.

- Co si to dovoluujete, volala, na paní učitelku. Když vám domlouvá abyste nekradla. To jsou dneska lidé, voni by snad vraždili, kdyby mohli.

Měla pravdu, bohužel. Nevím, co se to ve mně stalo, ale náhle se v oslnivém záblesku propojilo všechno se vším, všechny křivdy za posledních čtrnáct let se spojily v jeden proud. I to, že nemám práci, i to, že nemohu publikovat, i to, že jsem vždycky v rozhodující situaci sama, ano i teď, a že jsem celý život toužila po tom, aby mne někdo ochraňoval, a že už se to nikdy nepodaří, protože na to bych musela být hloupější, i to, že jsem nucena žít v nečistotě, která není mou vlastní, že nic už není neporušené a velké ve své pravdivosti. Dlouho jsem si myslela, že utrpení je nejrychlejší kůň, který nese člověka k poznání, ale někdy už si to přestávám myslet, nevytvářím už ani teorie, k čemu je to všechno dobré, prostě mi to připadá zbytečné. Mám takový zvyk, že vždycky obviňuji sama sebe. Maminka mne vychovala, abych viděla břevno v oku svém, obyčejně svůj hněv i nenávist obracím proti sobě, a to mne jednou dovedlo až k psychiatrovi, který mi poradil, abych se zlobila na ty, co to zavinili a ne pořád sama na sebe. A teď tedy je to konečně tu, začnu ječet na učitelku jako by ona za to za všechno mohla, já, která se ve frontách nehádám, přerušuji její prasečí kvišení větou, v níž jí sprostě někam posílám, a to jí rozlítí ještě víc, takže chce volat policii, ta baba v rohu mrskne mokrým hadrem a už jí běží vyhovět. A já zatím zabíhám do širších souvislostí, když činím z žalobce obžalovaného, ani to tady nebudu opakovat, můj muž se ke mně dere a volá buď zticha, přestaň, tahá mne pryč, a já zatím i jeho posílám někam a děti už mne také tahají za ruce, ale já nejdu, nechci jít, když se konečně všechno hrne ven širokým řečištěm bez jezů a bez propustí. Už se mi nebudou kroutit

vnitřnosti z toho, jak to všechno do sebe ukládám a štosuji jako papíry do archívní krabice, které pak tlačí na dvanácterník a na žlučník a je mi z toho špatně. Teď se všechno uvolňuje a já vztahuji obě ruce k učitelce, která pořád mele bezertou pusou, ale já už ji neslyším, otvírám a zavírám prsty do prázdna a slyším sebe, jak říkám: já tě, babo, zaběju!

A to už mne můj muž táhne ven a moje děti mu pomáhají, středoškolačky křičí, učitelka, která ušla smrti o vlásek, mne proklíná, ale mně to nevaří, pro mne je mrtvá. Kdo chce, je mrtvý, stačí, když si pomyslím, a umřou.

Stojím zase venku, východní vítr mi chladí rozpálené tváře, pot na mne osychá, slunce svítí naplno, už musí být k polednímu, děti na mne vyjeveně hledí. Dívám se na ně a konečně se rozpláču, je mi líto, že žijí v tomhle světě, a s pláčem odejde už i ta poslední ssedlina. Pak mi můj muž pomáhá nazout lyže, chce rychle upláchnout z místa činu. Říká, že se musím umět ovládat, ale já myslím, že nemusím, aspoň někdy ne. Ti, co se pořád ovládají, udržují plichtu, která nám všem stoupá kolem uší a chystá se nás udusit. Kdyby každý včas a na svém místě bouchl, nebylo by doma i venku tak hrozné napětí a jeden by nemohl znásilňovat druhého. Běžím hladkou stopou a oni za mnou. Vida, teď si na mne nikdo netroufne, bojí se a to je dobře. Jedu stopou rychlou a mýdelnou bez hůlky a jsem lehká a volná, protože sama, a teď snuju plány svého života. Znemožnila jsem se, má svoboda je naprostá, mohla bych jako jiná učitelka odejít do jeskyně do Šárky, ale ta tam zemřela, anebo bych se možná mohla provdat za cizince a odjet, jezdila bych kudy chtěla, ach ta krása. A pak bych také mohla umřít, osvobodit se smrtí, ale jak? Nedovolila bych si hodit svůj život do tváře Nejvyššího, že už ho nechci, že mu dar, který je nad mé síly, vracím. Ne ne, východní vítr se mi opírá do zad, postrkuje mne, kdybych roztáhla paže, možná by fungovala jako křídla, uletěla bych, ale kam bych letěla, když jsem teď svobodná, klidně mohu zůstat, kde jsem.

A vzpomínám i na chudáka učitelku, nemohla vědět, že stojí na samém konci řady lidí, kvůli nimž se léta ovládám a sama se tomu divím. Jedu stopou a divím se bídě, která uznává život za nejvyšší hodnotu, za něco, co se nesmí zničit. Copak lidský život sám o sobě je něčím jiným než živořením, pokud nepřesáhne sebe sama o rozměr svobody, citu proti rozumu, nenávisti proti sebeovládání, lásky proti falešnému mrckování.

Já tu babu nezabila. Běhá po světě dál. Ale jako by se stalo. Jako by se stalo ...

T O S K Á N S K O

/ Obrázky z cest / / III /

Jedním z rysů evropské civilizace je i to, že ženy podnikaly cesty skoro vždy jen do souměřitelných zemí, to je takových, které by je neobviňovaly z toho, že jsou krátkozrací svědkové: není důležité pobýt v zemi převeliké, kde milion je malé slovo, i co se týče úspor, ale v zemi, kde je povědomí o hloubkových vrstvách citů; tedy o utrpení a kultuře. A modlitbě.

Toskánsko je země mezi mořem Ligurským a Tyrrenským, a přesto je o něco menší než Morava: plošná rozloha je 24 104 km². Byla to země Mathildina: tato markraběnka toskánská odkázala roku 1125 celou svou zemi "sv. Petru"; díky tomuto právnímu aktu dávné ženy vznikly městské republiky, skutečně svobodné a tedy vystavené útrápám i slávě. Mnohem větší republiky, i ve vědeckém dvacátém století, chápou svobodu jen jako cestu ke sláve. K jaké kultuře dospějí, v příštích staletích, ví Bůh.

Protože pocházím z Moravy, která je popsána ve Vlastivědě Moravské a jsou to stovky a stovky svazků, věnovaných vědě o mé vlasti, ve světě ve srovnání s Toskánskem neznámé, pokládám za nutné zdůraznit, že číst předem literaturu o Toskánsku je práce na celý život. Člověk by neměl čas někde cestovat: natož o tom zase pak psát. Ženy, díky svému zdánlivě povrchnímu vědění předběhly vědce o celá staletí: teprve v letech, kdy informace pro svoji mnohost budou uloženy pouze v počítačích, přijde ke cti rážec, kučla, několik chlebových kárek, kousek tkanice a dva marcipánové koníčky a dvě panenky, vše, co měla Babička ve svém kapsáři. Když cestovala.

Z Čechů psal o Toskánsku výborně spisovatel Jaroslav Maria, jehož přesné datum smrti v koncentračním táboře v Osvětimi není ani známo. Bylo to koncem roku 1942 a deset let předtím vydal knihu Itálie a my. Já si však dovoluji citovat svědka dávnějšího, Bedřicha z Donína, jehož cestopis vyšel tiskem právě v době, kdy druzí neměli na jeho četbu čas: umírali v koncentračních táborech. Tak už to v Čechách bývá: Někdo si cestuje,

někdo si o tom čte, a někdo umírá zástupně ve vězení; /psáno zedětkem února 1933/.

Raději ale budu citovat z knihy vydané ve sbírce vybraných spisů "Okres minulosti české", kde knihy redigoval poštátek čtyřicátých let doc. dr. Zdeněk Kalista. Svědek z roku 1608 píše: "4. února sme do města Fisy přijeli. Piese, vlascky Fisa, půl třetí vlascké míle od moře při řece Arnus /která teče prostředkem města/ v krajině Toškana leží, jest velmi starodávne, ještě před řízením a trojanskou válkou vystavené...

Jest v tom městě arcibiskupský kostel velmi pěkný a ozdoby, na větším díle z mramoru vystavený; v něm jest pochován Jindřich císař, toho jména šedý, otec krále Jana Českého. S jedné strany kostela věž mramorová stojí, velmi mistrovsky nakřivená, jako by padnouti měla, Benonienské nápodobná; zevnitř vokolo ní až nejvyšě jako nějaký schod neb žnek povlovný sedmi řady mramorových sloupův jest. Z druhé strany Campo Santo, totižto krchov, semí svatou naplněný, na kterém se mrtvých lidí těla z celého města pochevávají /nebo ve 24 hodinách spráchnivějí/ nákladným loubím a pěkným mistrovským malováním ozdobený se spatřuje čtverhraně obnašený. Chtějí tomu, že by ten krchov díky i šířky korábu Noe býti měl ...

Jest také v tom městě universitas neb vysoká škola a pro študenty umění lékařského a apatykářského nákladem velkého knížete vysazaná pěkná zahrada věselijakými bylinami domácími i přespólními, aby se mládež očitě je znáti učila. V domě při též zahradě nacházejí se kůže vycepané rozličných mistrných ryb, hadův, krokodílův a kosti, hlava a suby od velryby nesmírné velikosti; z druhé strany řeky Arnus /přes kterou sou tři kamenné mosty/ jest druhý díl města, v kterém jest palác Don Antonia Medicis, hospoda neb lozument velikého knížete, když do města přijíždí, a arsenale, kde se galeje dělají. A při bráně svatého Marka nad touž řekou pevný zásek, baštami a se všemi municemi dobře a výborně opatřený, který město v poslušenství zdržuje, le citadelle jaenovaný, se vidí. Habit ženský máš teď vymalovaný.

5. února skrze městečko Pontederra na noc do Pontelise sme přijeli. 6. února skrze pěkná, až malícké městečko Spoli a Montelupo jeli a do Florencí na noc přijeli, o kterém městě doleji oběšně najdeš."

Vzpomněla jsem si, ještě před cestou, na knihu, kde o Toskánsku a Florencii zmínku obšírnější také najdeš. Je to kniha nejčestější /to přizvisko si vymyslel někdo jiný - Zdeněk Nejedlý/: Babička od Božany Němcové.

" - A milostslučna pochází z Itálie? To je tam, co naši vojáci leží?, ptala se babička. - Ano; jenže v tom městě, odkud já pocházím, ve Florencii, neleží. Ale tam pletou se ty krásné klobouky, co máte, z rejčkové slámy. Tam roste na polích rajče a kukuřice, na pahorcích sladké kaštiny a olivy, jsou tam cypřišové a vavřínové háje, krásných květin, bezoblačné modré nebe." - Ach, já už vím!, vskočila jí do řeči Barunka, to je to město, co máš namalované ve svých pokojích, viď, slečno? Vprostřed je široká řeka a nad řekou je do vrchu vystavené město. Ach babičko, tam vám jsou krásné domy a kostely! Na druhé straně jsou samé zahrady a domečky a u jednoho domečku hraje si děvčátko a vedle ní sedí stará psuť - to je slečna Hortensie se svou pěstounkou; viď, slečno, tys nás to povídala, když jsme byly v zátku. - Slečna hned neodpověděla, byla se zamyslela, ruce její ležely nepohnuté v klínu, po chvíli teprv vzdychla zhluboka: Oh bella patria! Oh cara amica!, a krásné oči svlhly jí."

Kontesa Hortensie má na zátku v Ratibořicích svého spolurodáka: je jím Talián Piccolo. A je to nejděraznější záporná postava v knize: aby snad vyvážila andělský zjev toskánské kontesy? Ale proč? Těch nadávek v textu jsou určených, až po větě: "povídá se, že ti Taliáni jsou zlí lidé." Jak tomu rozumět před cestou do Taliánska? O nikom jiném se tak v Babičce nemluví!

Stačí si však přečíst české noviny z let, kdy Babička vznikala a vše je jasnější: jsou plné stejných invektiv. Citují z knihy: "Počkej, Taliáne taliánskej, teď ti dám co proto, ozval se Míla. Já ale prosila Mílu, aby ho nebili, a zavřela jsem okno - vlastně jen přivřela, nedalo mi to, abych se nepodívala, co s ním budou dělat. - Ho Mílo, co s ním? Chlapíka je kde nic tu nic a srdce saječí, třese to ním, jako by měl klepavku. - Vyšlehejme mu šahavkama, navrhl jeden. - Hamažme ho kolomasí, druhý. - Nic to, rozhodl Míla, - foňsi, ty ho drž, a vy, hoši, pojedte se mnou. - Odběhli. Za malou chvílku se vrátili, přinesli tyčku a kolomasnici. Hoši, sujte mu botky a vykasejte nohavice, poroučel Míla. Hoši hned poslechli; když je začal kopat, chlácholili ho jako

zlého koníka: Bahou, malý, Bahou! - Nedostaneš podkůvky, neboj se, povídal mu Míla, - jen ti nožky namažem, aby se ti běželo líp domů!"

Ti hoši, vykonávající malý český lynč, zpestřený křičením, nejsou v Babičce náhodou: Vídeň od roku 1848 dostávala právě v Taliiánsku neustálá pod ruby a spisovatel se stejněho národa jako Bedecký musel těm "zlým Taliiánům", kteří rvali z těla Rakouské říše to krásné Toskánsko, zatápět i v takové knize, jakou je Babička. V textu, který by sledoval vzpomínky z přelomu dvacátých a třicátých let je onen Taliián, "káže prolbáná", jak ho charakterizuje babička, neskyslnou figurou, včetně té jediné věty, kterou zelduje pořád dokola: "Baky olka, mám rád!" To je věta chlípného Sudeťáka, ale ti byli přece v očích Vídně vždy hodní, oproti Taliiánům. Celá Babička odpovídá jednoznačně rakouskému duchu, je angažovaně prorakouská přesně podle vládních požadovků první půle patadesátých let minulého století: paján na štědrého a dobrotivého císaře i šlechtu, šádná známka o Praze, zato mnohokrát o Vídni, Cavour malý verársten, se zlatým řetězem na krku transformován do lynčovaného Piccola, co slovo babičky, to věta z katechismu a navíc, knihou proniká stesk vládnoucí šlechty po odtrženém Kladeku, Slezsku a čarokrásné Toskáně... Vyjádřený lidově! Ne, tato knihu nemohl pražský nakladatel Pospíšil natrvalo k vydání odmítnout: cenzura se už postarala, aby spatřila světlo světa ...

A štenář, chystající se na cestu do Toskánska shruba po štedřiceti letech, neví, má-li být vděčný osudu, že v Praze už nerozhoduje o vydání české knihy rakouská cenzura - ano či ne?

Toskánsko připojil k Rakouské říši roku 1735 František Štěpán Lotrinský, manžel císařovny Marie Terezie a od roku 1765 v něm vládl jeho syn, pozdější císař Leopold II, který se nechal v září 1791 korunovat na českého krále. Tuto korunovací se vším všudy popisuje jako slavnou chvíli českého národa Jirásek v F.L. Věkovi: kniha vychází shruba po štyřiceti letech od napsání Babičky, ale - právě na dvorském bálu obdivujeme proradnost dalšího taliiánského "frejše" Micceliho, který "zmrhá" poslední pannu českého starožitného rodu Materná z Květnice, až s ní ona z Prahy do Taliiánska uteče... Jirásek jako krajan Němcové dobře rozuměl ...

Je těžké srovnávat krajinu Toskánska s krajinou Čech; neméně obtížná je srovnání Prahy s Florencií: na první pohled se například může zdát, že jako Hus je spojený s Prahou, tak je Savonarola spojený s místem, kde byl jako bludař nejen upálen, ale i oběšen. Rozdíl mezi kulturou Toskánska a Čech je viditelný na jejich soudobém odkazu: dědictví Husovo převzali v Čechách do ruk^o muži, jako Jan Ziška z Trocnova, zatímco dědictví Savonaroly v Toskánsku ženy. Jedna z nich, Alexandrina Lucrezia Romola de' Ricci, duchovní žačka dominikánské Savonaroly, vstoupila dle jeho příkladu do dominikánské řehole v Pratu. Byly tam pečlivě opatrovány některé Savonarolovy ostatky s tím, že jak se politická situace i polemika okolo něj uklidní, bude požádán cíno o jeho rehabilitaci. Stalo se: dodnes se tato středověká praxe udržuje v kulturních společnostech. Duchovní žáci Savonarolovi byli křesťané, nepochybovali, že Savonarola byl také křesťan, to je ten, kdo miluje své nepřátele a když Alexandrina de' Ricci po více jak padesáti letech strávených v klášteře počátkem února 1589 umírala, nikdo o jejím svatém úsilí nepochyboval. Církev sama ji kanonizovala pod řeholním jménem jako sv. Kateřinu de' Ricci a její svátek slaví 2. února.

Nemohu srovnávat českou krajinu s toskánskou, aniž bych narazila na cenzuru: pražskou. A jenom taž cenzura v Čechách mi nejde z hlavy: proč to mají u cenzury v Praze dobré ti, kteří prošli jejím sítem, ovládaným feudály minulého století, dobré napořád, i ve století dvacátém? A ti, kteří tehdy neprošli, neprojdou i dnes, v situaci naprosto politicky změněné: neprojdou, protože nemají s čím přestali tehdy psát. Zmislit: takže ti, kteří smetli od síta cenzury feudály, mají situaci značně ulehčenou. V literatuře zůstaly jen ty firmy, které uznávaly hodnotu kompromisu; a autorské služby zákazníkovi, v tom málem obchodním už světě - jaké poučení pro Toskánsko!

Tak i český básník, žijící ve středu Prahy, se dvakrát ve svém životě rozhodl přestat psát. Poprvé po roce 1955, kdy dopsal Bolet. A vychrlil se sebe Toskánu: stalo se to na jaře 1956. Zhruba po sto letech od vydání Babičky. Žil na Kampě a současně společnosti se ho tam v té době podařilo zakamponovat. /Kamp: čep na konci trámu, vkládaný do dlabu trámu druhého./

Toskána je zpěv o putování básníka za ženou, která ho zlákala k cestě a která mu tam v podhůří Appenin splývá se smrtí... A nejen jemu: básník, aniž chce, dotýká se tam jakési mezní polohy Evropy a světa, kde splývá Peklo i Ráj v Božskou komedii... Až s životem zůstaly jen šacky...

V Toskáně, někde v posadí, připomíná básníkovi - a nejen jemu - Dante se svojí kořilí, věnečkem na hlavě a lyrou v ruce ženu, kající nikdy neukojenou smrt... Nakonec, u nás, na rakouské straně, v Mozartsburku, si na básníka smrt počká, v pravé své podobě ...

Kok za rokem na Kampě plynul, cenzura k básníkovi byla stájně stále nemilosrdná a básník nepsal. Na planenu svíčky planula Toskána...

Vladimír Holan se do Toskánska dostal v roce 1929: poprvé a naposled. V následujícím létě vyšla jeho sbírka Triumf smrti, kterou v životě několikrát předělával. Při dvacátém výročí cesty do Toskánska, v roce 1949 se mu narodila dcera Kateřina. Zůstala po celý život dítětem: není v Toskánsku uctívánějšího jména než svatě Kateřiny. A ještě než básník o svoji dceru přišel /umřela na velikonoce 1977/, vyhlásil papež - poprvé v dějinách - toskánskou rodačku svatou Kateřinu Sienskou za Učitelku církve. Spoluoobčané - současníci našeho Karla IV. krále římského - ji považovali za bláznivou: po dlouhá léta. Bylo to čtyřicetileté dítě chudého sienského barvíře: tato negramotná dcera diktovala svá slova a listy zasílala soukromým osobám i prelátům, papeži i králům a hýbala Evropou. "Píší drahocennou Kristovou krví," říkala. Jméno Kateřina znamená bledostná, čistá.

Dobová poznámka: ve vzruženém volebním roce 1946, kdy v Československu každý myslel rozumně - aspoň byl o tom přesvědčen - vydal spisovatel z Moravy Dominik Pecka román Neviditelný preten, situovaný do Toskánska. Jako takovou drobnou připomínku, že v době, kdy nelze odpovědět, kolik má papež divisí, rozhoduje možná o politice světa nečekaná bytost: ta aspoň pohrdá duchy dřímajícími ve zlatě.

"Každé rozhodnutí přesahuje toho, kdo se rozhodl... I sebevrah čeká na sebe..." / "Třeba jsou děti jiné povahy!" - To napsal básník v Toskáně: považoval ji za svůj "poslední testament".

Toskánou se chtěl Vladimír Holan rozloučit se svou tvorbou a se životem: i když ji datoval lety 1956 - 1963, napsaná byla jako štít před svědomím tvůrce - pět let, až do jara roku 1961 básník nepsal. /Kromě překladů, ale ty zajišťovaly tu nejskromnější obživu./ Počátkem šedesátých let, když začínala vzrůstat naděje na vydání rukopisných knih, vzniká sbírka Na sotnách, to jest V posledním tažení: tak ji básník sám označoval. Intenzivní zážitek ze smrti, tělesné i duchovní, prožitý při Toskáně, Vladimíra Holana při tvorbě už nikdy neopustil. Další kniha lyriky z šedesátých let, Asklépovi kohouta, má opět charakter testamentu. A sbírce, vřazené přímo, hned prvním vydáním do Sebraných spisů - jaké unikum ve světové literatuře, a díky pražské cenzuře! - neřekl básník jinak, než citátem z Písma: Když den má dost na vzteku svém... Do Sebraných spisů byla zařazena pod názvem Předposlední - tento název cenzuře neublížil - a zůstal pravdivý...

Sbírka Předposlední vyšla v V. svazku Sebraných spisů v roce 1982. Svazek dostal název Propast propastí - a to je Toskánsko. Stará kulturní krajina vždy v sobě skrývá propast - tu propast propastí: ta dokáže pohltit mnoho. Každý, kdo cestuje z Moravy a Čech do Toskánska, země starých Etrusků, může za to slovo mnoho dosazovat: i socialismus. Každopádně však tu věčnou snahu lidí, které se projevuje v rysech krajiny: snahu ošidit Boha.

Poslední svou knihu nazval tvůrce Toskány - Sbohem? Ten otazník je velmi důležitý: nejedná se ani tak o loučení, jako o dotaz. Tuto sbírku věnoval básník památce své dcery Kateřiny: a stojí za zaznamenání, že trval na tom, aby obě jeho poslední sbírky byly ilustračně doprovázeny lepty z pozůstalosti jiného českého básníka, který se snažil neošidit Boha, Bohuslava Reynka. V souvislosti s jeho dílem - dva nepoddajní se spojili - se čtenář, putující z jedné staré krajiny do ještě starší, může přesvědčit: Co je to kulturní čin. A kniha. A poezie.

Od jara 1977 už nevezal Vladimír Holan péro do ruky. Proč? Existuje pro to jistě mnoho důvodů: básník může projít Toskánou jen jednou v životě. Pak se už nemá k čemu vzacet, aby načerpal nových sil. Jak logicky zní tituly obou posledních sbírek v básnickové verzi: Když den má dost na vzteku svém... Sbohem?

Aby se člověk vyhnul mnoha tíživým otázkám doma, doporučují společenské katechismy cestování: abych se vyhnula rozboru všech zábran, pro které básník v Čechách - překládaný za života ve světě jako málokterý básník z takového národa - a ev za 1 už více od jara 1977 pero do ruky, popíší raději hradby obklopující středověké jádro města Sienu. Ale přečtím si neodpustím ocitovat básně, která vyšla knižně v Praze l. P. 1982, a která je jako časově poslední zařazena do sebraných spisů básníka:

ALE ANO !

Ne, ani slůvka již, které by promluvílo mlčení!
Ale možná že právě v tomto úvalu mlhy
pochutnáváte si ze skromnosti
na křepelce, která je přece jen menší
než koroptev... Ale už i vaše sliny
vyzrazují, že žerete člověka.

Ještě než popíší hradby, obklopující město, v němž se tolik odehrálo, malý poznatek z Toskánska: Stará kulturní krajina - a to i v českém prostoru - umožňuje nečekaná setkání. A to nejen po smrti, v sebraných spisech, jako v roce 1982 u Bohuslava Reynka a Vladimíra Holana; ale i za života. V roce 1920 opouští v říjnu Slovenskou zemi Jakub Deml: od špeditéra dostal rozpočet na nejmenší nábytkový vůz v částce 5 200 Kčs, a básník Deml žádal tehdy ministerstvo železnic o slevu na dráze při stěhování z Topolčianek do Bělé pod Bezdězem. Neobdržel ji. V sedmém svazku Šlépějí, vydaném už v Bělé u Bezděze, správně Jaroslav Durych podotýká: "Nezapomeňte na to: až někdy v Republice pojedeme, budeme vždy platit plnou cenu III. tř. rychlíku a budeme státi natlačeni v chodbičce u záchodu, třeba celou noc... Myslím, když O. Březina jede do Prahy nebo z Prahy, že také podobným způsobem cestuje."

Stejně jako Deml, žil v té době u Bělé pod Bezdězem i Vladimír Holan: jeho rodiče se tam přestěhovali v r. 1911 z Prahy, aby umožnili toto zákonité setkání šlajících, na půdě Máchova kraje, pod starým starým královským hradem... Někdy básníci, i ve věku otce a syna, musí dýchat společný vzduch; zvláště když

jeden z nich dospívá... Aspoň na chvíli: to je pravda z Toskánska, ze staré kulturní krajiny ...

Však v Triumfu smrti básně Mladost vypráví o mládí básníkově v Bělé pod Bezdězem: žila tam jeho matka. A Holan - nejen při její oslavě - kráčí v tradici Březinově a Demlově. Necestoval jen do Toskánska, před světovou válkou, ale i na Moravu, do Tascova... Necestoval ze slevami - a na státní účet...

Ty hradby kolem města Sieny stoupají až na hřebeny okolních pahorků, sestupují do údolí: tyto hradby ze XIII. století jsou dodnes ještě zachovány v délce přes sedm kilometrů. V minulém století, kdy Siena měla stále třicet tisíc obyvatel, byly uvnitř hradeb kdysi svobodné sienské republiky rozsáhlé lány a olivové sady: politická seskupení ve svých nešťastných obdobích staví proti zázrakům nebe olýsalý hřbet své lhostejnosti ...

Ty hradby vytvářejí ze středu Sieny, z toho starého města, trojramennou hvězdu: třpytivým hrbolkem té hvězdy je sienská Katedrála. Z let 1125 - 1260, rozšířená počátkem století XIV., skládá se ze tří lodí 90m dlouhých a 25m širokých. Její zdi jsou vyloženy vodorovně černými a bílými mramorovými deskami: v Toskánsku, po smrti Mathildině, vzali svůj počátek Guelfové a Ghibellini - černí a bílí - meri e bianchi. Nevidí někdo z Čech svět neustále rozdělený na černé a bílé strany, protože nenavštěvuje katedrály a pomíjí jejich výzdobu?

Nad prostřední lodí se vypíná dvanáctihřanná kupole: je to pastýřský klobouk - Bůh měl zpočátku jen 12 učedníků. Kazatelna je od Nicola Pisana, hlavní oltář od Peruzziho s obrazem od Duccia, 5 soch od Michelangela. Ale především sousedí s katedrálou překrásný sál knihovny, ozdobený freskami od Pinturicchia a vytváří s ní urbanistický celek. Takhle vybavovali sídce svého města za temného středověku v Toskánsku... Ale k těm hradbám:

Člověk se na zemi obklopuje hradbami, protože cítí, že je mu zapotřebí nějakého místa věčného... Pak cestuje... A zachycená vzpomínka z nějaké cesty nevyjadřuje ani to, co jsme viděli, ale umožňuje nám spatřit vlastní vnitřní zrak, až k zatrnutí, jak jsme barvoslepi ve stínu vlastní duše ...

Třetí tucet říkanek

Milý pane Bezručí
 nikdo za nic neručí
 na podzim nebylo uhlí
 svaly nám v železo ztunly
 z jara snad zas rozpučí

Kdyby byl dnes káča možný
 každý Čech by byl zámožný
 Keby bol dnes možný Baťa
 vela Slovákov se stratia

Rád bych pochodoval za mír
 vyšplhal třeba na Pamír
 zlezl všechny vrcholy
 Jenže nechci do školy
 kde určují jak na to
 a kurs míru za zlato

Vždycky se to nepovede
 vsázet zchromlé na SPD
 Chytrý turfman nelení
 další hajtra - Zelení

Nakraď zloděj v natru
 na sta chronometrů
 jednou se mu zachvěl solar
 když kápnul na metrodolar
 Delarová vidina
 rozpláče i zlosyna

Tři sta let jsme trpěli
 dvacet let pak chrněli
 padesát let budujeme
 máme co zasluhujeme
 už jsme po krk v popeli
 Kde jsi strážný anděli?

Životem si jen tak jachá
 jará dívka poletucha
 milovala pány dva
 a jak se tak stávává
 páni potkali se cestou
 Teď zas volnou je nevěstou

Už ti holka není třacet
 už neažběš čas utrácet
 když pro lásku nemáš placet
 Pro tě jak šitá
 promiskuita
 klid duše skýtá

V seznamu si pilně šrafká
 cudná dívka netýkavka
 s kým se ještě nevyspala
 toho neodrážovala

Srdce barba nezetročí
 ženy se kterými točí oči
 Evy Venuše či Někdi
 Avšak láska jediná
 jeho oči nevnímá
 krásná děvka čeština

U prodejce Narpy
 kopají teď šerpy
 opatření snad jen letní
 chybí papír toaletní

Máme měsíc bezpečnosti
 třicet dnů - to je přec dosti
 Též knih lesů přátelství
 moudrost se tu v lesku skví
 radujte se Váno Božko
 zbytek roku už nemožko

Karel Pecka

P O Z D R A V Z L O N D Ů N A

Dopis od Sdružení spisovatelů Velké Británie tu nenabízím přátelům k přečtení proto, abych tím upozorňoval sám na sebe a na svou známost, ale proto, že považuji za dobré, aby mí čeští kolegové věděli, jak myslí jejich britští kolegové. Připadá mi zkrátka škoda, aby tak hezký a důležitý dopis, týkající se sice - jevově - mne, ale týkající se zároveň - co do svého smyslu - nás všech, ležel po další léta nepovšimnut jen v mém šuplíku. - V.H.

THE WRITERS' GUILD OF GREAT BRITAIN

President: Eric Paice

Joint Chairmen: Donald Bull, Jack Gratus

General Secretary: Ian Rowland Hill, M.A.

Affiliated to THE T.U.C., Writers' Guild of America, Australian Writers' Guild, etc.

430 Edgware Road

London W2 1EH

Václav Havel

9658/A2

Poštovní chránka 2,

NVU Ostrava 13,

71302 Ostrava,

Czechoslovakia

2. června 1981

Drahý Václave Havle,

Sdružení spisovatelů Velké Británie je odborová organizace zaměstnanecky neodvislých spisovatelů všech oborů - těch, kteří píšou pro divadlo, pro rozhlas, pro televizi a pro film, i autorů knih. Nás všechny v našem sdružení už nějaký čas hluboce znepokojuje Vaše nynější postavení. Loni jsme v jednom divadle uprostřed Londýna, zvaném ICA / zkratka Ústavu soudobého umění/, uvedli představení zvlášť určené k tomu, aby na Vaši situaci upozornilo. Podíleli se na něm autoři všech názorových odstínů. Pokud nás v této zemi při všech sporech a rozdílech ode dne ke dni a od

jednoho k druhému něco sjednocuje, je to autorovo právo mluvit tak, jak mu přikazuje jeho svědomí.

To je asi dost okázalý způsob, jak sdělit, že s Vámi hluboce cítíme jako s autorem i jako s člověkem. Je zvláštní, jak lidi navzájem poutá to, co dělají. I my jako Vaši druhové v povolání známe tu nesmírnou nesnáz, kterou stojí rozhodnutí, kdy a jak promluvit, kterou stojí úsilí vpravit promluvu do patřičných slov, která nás potkává, máme-li se vyrovnat s tím, že lidé odmítají to, co říkáme, nebo - hůř - dělají vše, aby nám vůbec znemožnili to říci.

V jistém smyslu - ač Vám to asi mnoho neuleví - trpíte ve prospěch svpbod, které my ostatní pokládáme za hotovou věc. Strádání je prorocké tím, že k tomu, o co opravdu jde, poutá pozornost líp než jakákoli polemika či obhajovací spis. Ve všech končinách světa je úměrně menší možnost umlčovat autory, protože Vy a Vaši kolegové jste ve vězení za svoje názory a je o Vás známo, že jste ve vězení za to. Z hloubi srdce si Vás my všichni vážíme. Ale je to ještě o maličko víc. V pokoře Vám děkujeme.

Spoléhám na to, že Vaše postavení bude brzy a spravedlivě vyřešeno. Trápení nemůže trvat věčně, protože není samo o sobě cílem, ale jen prostředkem k nějakému cíli. Doufám, že Vás aspoň povzbudí, že britští spisovatelé jsou ve Vaší těžké situaci s Vámi a budou nadále na ni upozorňovat. Síla a klid duše kéž je při Vás a kéž jste ušetřen marnosti a nesmyslnosti beznaděje. Bylo by naprosto pochopitelné, kdybyste vzdal svůj spor, ale prosíme Vás, abyste jej nevzdával. Jste pro spisovatele ostatních končin světa příliš, příliš důležitý.

Upřímně Váš

Ian Rowland Hill, generální sekretář

Letné úvahy

nad korespondencí Jaromíra Johna

K stému výročí narození Jaromíra Johna vyšel loni v Čs. spisovatelův výbor z jeho korespondence otitulovaný Polohy srdce. /Předmluvu napsala Helena Šmahelová, uspořádaly M.Krulichová a M.Vinařová/. John byl patrně poslední český spisovatel, který udržoval rozsáhlý písemný styk s přáteli, což bylo sice částečně dáno tím, že po jistá léta žil mimo Prahu, ale mělo to nepochybně i hlubší, osobnější příčiny - John prostě rád korespondoval, rád lidem psal. A tak dnes literární historie shledala, shromáždila a utřídila dopisy jeho i jeho adresátů a umožnila tak veřejnosti nahlédnout diskrétně pootevřenou špehýrkou do intimity známého autora, do jeho soukromých starostí, trápení i chviliek štěstí, ba poznat též jeho bezděčná přiznání a nepotlačitelná rozhořčení, která na něj vrhají leckde překvapivé světlo.

Při četbě jeho dopisů musíme mít na zřeteli, že John byl vyhraněný a programový ironik, takže stylizace je od něho neodmyslitelná. Za největšího ironika považoval samotného pána boha a byl přesvědčen, že "...život člověka nemůže být brán doslova, nemůže být pokládán za věc plně vážnou". Proto mu většina českého básnictví a prózy připadala nechtěně komická smrtelnou seriózností, s jakou bere život. On sám tedy zachovával důsledně ironický odstup ke všemu, uzavíraje tím zároveň svůj vnitřní svět před každým. Nikdy nedopustil, aby se něco z jeho bolestí vydralo navenek, aby kdokoli nahlédl do tajemství jeho duše. Jistěže ani v dopisech nemohl tento svůj příznačný povahový rys potlačit, přece jen však se tu méně stylizuje a projeví se bezprostředněji než jinde a jindy. Je v nich plno přátelských štulců, ale také nehledané účasti s osudem přátel a ochoty ke kamarádské oběti ve zlých časech válečných.

Korespondence neobsahuje nic, co by nějak pozměnilo náš pohled na Johnův tvůrčí typ a jeho postavení v literatuře, John se také zřídka kdy rozepíše o uměleckých problémech. Dopisy jeho i jeho přátel vydávají svědectví o lidech a jejich vztazích, o době a literárních poměrech, o "zákulisí" tehdejšího kulturního života. Ale právě ty drobné indicie, jinak už beznadějně zaváté opadanými listy z mnoha a mnoha kalendářů, jsou pro nás dnes zajímavé.

Pořadatelky svazku neuvedly, zda "výběrovost" se týká jen určitých dopisů či zda pominuly i některé adresáty. Setkáváme se tu s čtyřmiadvaceti kulturními osobnostmi, především levicovými, ale je zde zastoupen i Jiří Karásek ze Lvovic a Emil Vachek, F.S.Procházka a Václav Tille. /Většina dopisů se totiž týká nakladatelských a časopiseckých záležitostí/. A tu si nemůžeme nepovšimnout jednoho ry-

su, kterým se vyznačují levicovní intelektuálové meziválečné doby: neustálých nářků nad ubožáctvím domácích poměrů. Nenajde se snad český spisovatel z tohoto tábora, který by – poslušen dobrého dobového tónu – nelamentoval nad tím, jak se u nás nedá rozmáchnout k velkým světovým činům pro malost a přizemnost domova. Výpady proti bařtipánství u F.X. Šaldy byly pochopitelné, protože tento zarytý individualista tím dával průchod svému zoufalství z letitých zápasů s omezeností ducha, s pseudokulturností a veřejnou nemravností. U něho rozhodně neplatí, že často mluvit o provinciálnosti znamená být sám provinciální, stejně jako zase naopak mlčet o ní neznámá, že provinciální nejsme. Šalda proti malosti bojoval činy, netrpěl komplexem malosti, cítil odpovědnost za charakterovou páteř národní kultury. Vyslovovat veřejně nespokojenost se stavem věcí, odsuzovat podprůměr a odhalovat umělecké prospěchářství je nezbytné a vyžaduje to odvalu. U levicových intelektuálů je však ve srovnání se Šaldou podstatný posun, jsou to právě jen nářky, oni reptají nad poměry všeobecně. Nehledají příčiny neuskutečnitelných nadějí také u sebe, ale ~~právě jen~~ v těch nemožných "poměrech" buržoazní demokracie, v nichž – jak nám dnes připadá – v průběhu neúplných dvaceti let došlo k malému zázraku: vznikly hodnoty literární, hudební a výtvarné, jež tvoří legendární vývojovou etapu české kultury. Těchto nářků levicově orientovaných autorů využívá dnes oficiální literární publicistika s bezostyšným farizejstvím, které zdůrazňuje jen některá fakta a jiná nebere na vědomí. Například Josef Rumler, editor díla Jaroslava Havlíčka, neopomene v žádném doslovu upozornit, že tento spisovatel se cítil hanebně vykořisťován, neboť musel sloužit v bance, aby uživil rodinu, takže neměl dost času na psaní. Jaký rozdíl proti dnešku! Litfond štědře podporuje mladé autory a ty zasloužilé přímo hýčká. Podivné je jenom to, že těžce trpící J.Havlíček po sobě zanechal rozsáhlé a úctyhodné dílo, zatímco dnešní slavení zasloužilci zahrnují veřejnost plytkostmi.

Výjimkou v tomto sboru nebyl ani John a jeho přátelský kruh. Redigoval Pestrý týden nakladateli Neubertovi, jeden čas dokonce jaksi na dálku, ze svého venkovského tuskula. A náramně ho rozhořčovalo, že nakladatel mu do redigování "mluvil", že chtěl na časopise vydělávat a žádal proto v zájmu odbytu, aby na první stránce byla vždycky nějaká fešná dívčina. "Sen vytvořit z Pestrého týdne časopis světové úrovně, reprezentační obrazový list – to mi spadly iluze po jediném roce," píše roku 1933 Václavu Tillemu. A témuž adresátu v jiném dopise z téže asi doby zobecňuje svůj pohled na československou literární mizérii: "...kdybych měl jen trochu času,

napsal bych do Přítomnosti článek, kde bych zepsul jak české autory, tak i české kritiky, poněvadž kořen zla vidí Čapek hodně povrchně, ve skutečnosti však tkví celá věc ve filistrovství, které penetruje každého, kdo je osudem určen, aby žil v naší republice, zemi pohodlnosti, zemi, kde se prostě nic neděje a kde schází každému nejzákladnější zkušenosti o skutečných dějstvích tohoto světa."

Zápečnictví je pro levičové intelektuály cosi typicky a jen českého, nikde jinde se nevyskytujícího, maloměšťák otravuje ovzduší jen v Čechách, ostatní svět ho nezná, tam je všechno "velké"! Nejde tedy o zdravou nespokojenost, vědoucí, že lidským určením je překonávat přítomnost a připravovat budoucnost, spíš je to jen rub staromilského "co je české, to je hezké". Básník Josef Mach /to je onen spoluzakladatel Haškovy Strany mírného pokroku v mezích zákona/ uvažuje nad Johnovou Pokornou služebnicí takto: "...je v tom vyjádřena vůbec celá povaha a duše česká, diletantská, bez fantazie a pitomě dobrácká a pracovitá tak moc, že z toho sama nemá nic a nikdo jiný taky ne... S těmi si věčně budou kramáři, kupci, lidokupci, hlupci, trubci a zlatokopci dělat, co budou chtít. Já tu příčinu přičítám...hlavně naší literatuře... Naše milá vlast má pořád ještě vzezření země, jež zrovna vyšla z třicetileté vojny, kdy hrady již jsou všechny rozbořeny a ještě ani jediný zámek /kam by hudební milovník pan hrabě aspoň pozval pana učitele a regenschoriho.../ není postaven."

Proto tito nekonformní nespokojenci žijí snem o Slunečním státě a předpokládají, že někde existuje či vbrzku bude existovat ideální společnost, v níž kultura bude mít na různých ustláno a kde se jí nebudou plést pod nohy tupci, prospěcháři a zupáci nejrůznějšího zrna. Johnovi se proto brzy rozplynul i sen o skvělém uspořádání kulturních poměrů po válce. Už v lednu 1946 píše Františku Halasovi: "Jak často vzpomínám na Vladislava Vančuru, který říkával: Čeho se nejvíc bojím je, aby nám potom zas nevládli troubové. Smával jsem se mu a dokazoval, že to jinak nejde, protože netroubové jsou mizivou menšinou...No což, jde o věc, která je veliká... A jde nikoli o přítomnost, ale o veliký, mnoho generací zahrnující čas budoucí. Malér je, že my jsme vespuďu, první vrstva té budoucí hromady."

Ovšem, v přítomnosti je kupodivu opět plno kalu a zmatků, žijme tedy znovu snem o čisté a bezrozporné budoucnosti! Tam, tam někde dojde náš sen určitě naplnění. Jak svůdná a věčně jako fénix z popela zklamání se znovu rodící iluze nekonformních duchů! Vize harmonické společnosti obývané jen všestranně rozvinutými lidmi obluzovala i osobnosti, i politicky sice ne zrovna radikální, v oblasti kulturní však stejně netrpělivé a neschopné smířit se se skutečností, že lid-

ská společnost nebude nikdy ideálně uspořádána, že věčně bude třeba s námahou a trpělivě odstraňovat nedostatky nejružnějšího řádu. "Světovost" díla přece nevzniká jen za příznivých okolností, obvykle bývá naopak vyvdorována na nich i na osudu.

Důkaz toho podala ostatně i česká literatura. Už koncem 20. let se ve světě psalo o Osudech dobrého vojáka Švejka jako o geniálním díle, Švejk byl přirovnáván silou své typičnosti ke Quijotovi, Haškovo jméno se přiřazovalo dokonce k Shakespeareovi a Rabelaisovi. Paradoxem je, že jeho velikost a světovost nepochopili právě ti, kdo nejvíc žehrali na naši provinciálnost - ani Šalda ne. A takřka neuvěřitelné je, že ještě v roce 1950 /!/ nebyl s to rozpoznat význam Švejka J. John. Jak píše H. Šmahelová, vždycky na něj tajně žárlil, tu a tam se prý prorekl. Když pak naléhavě žádal Josefa Ladu o ilustrace k dalšímu vydání Večery na slavníku, napsal mu: "...já jsem byl s Večery dřív než Hašek, jehož Švejk vyšel až asi za dva roky, já v těch čtyřiceti povídkách tam mám aspoň třicet Švejků, jenže se jinak jmenují, jinak mluví, což jest jistá nevýhoda proti Haškovi, který má jednotnou ústřední figuru."

To není náhodné "prořeknutí". John se vskutku domnívá, že Švejk je běžná figurka, jakých má literatura na tucty, v jeho vlastních povídkách jich je přece nejmíň třicet! Autorská žárlivost, rodná sestra závidosti, neschopná pochopit původnost, vyjimečnost a genialitu "konkurenta", zradila velkého ironika natolik, že to volá po ironii: s jakou zlomyslností napřáá malost i duchy noblesní a osobnosti vskutku mimořádné! Ten komplex je prostě zákeřný a připomíná znovu známou dialektiku poměrů a lidí - lidé tvoří poměry a poměry tvoří lidi - , z níž se těžko vymknou i ti, kdo usilují o to stát nad poměry a vědí o omezenosti lidského houfu. Ne že by Večery na slavníku nebyla kniha půvabná, milé vypravěčské pohody a výtečně odpozorovaných postaviček. Všude tam, kde John dokázal objevit ze svého ironického odstupu tragikomiku života, dosahoval na průměrné prozatérské úrovně /jistě také v Moudrém Engelbertovi, Eskamotéru Josefovi aj./. Jenže z hlediska filozofického a estetického oproti Johnovi "primitivní" Hašek dovedl do jediné postavy vložit obecně lidskou problematiku a v Osudech vytušit absurditu situace moderního člověka manipulovaného mocí.

I John toužil napsat velký román filozofické úrovně, studoval psychologii a esteziku, zajímal se odborně o různé duševní výchylky, věděl, že tajemstvím prozatérského vypravěčství je hledání typů lidského rodu. Ale k takovému románu se stále jen rozbíhal - jeho

talent trpěl nesoustředěností, roztěkaností. Rozptyloval se drobnostmi, odbíhal od jedné práce k druhé, osvětařil, na celá léta se proměňoval ve váženého profesora Markalouse a znovu se dával do literární dřiny. Jeho přátelé mu za to občas vyčinili, například Vl. Vančura: "Nepřepisuj staré autory! To je věc /v našem věku/ neekonomická. Piš román a povídky... Pořád slyším, že budeš to a ono a že se Ti činí /dočista/ návrhy, abys redigoval Humoristické listy a pozvedl je k staré slávě. Může při podobných hlasech zachovat člověk klid?" Ale to byly jen přátelské domluvy, ne kritika jdoucí na kořen věci.

Až se objevila literární novicka ze zapadlé Chrudimi, Marie Kornelová /vl. jm. Hrubešová/, o sedmadvacet let mladší než John, jejíž oslnivá prvotina Svatební jízda z r.1941 zmátla zkušeného autora natolik, že v dopise Vančurovi mu s humorem naznačil, že ho prokoukl - jde přece o román jeho, Vančurův, vydaný pod pseudonymem! A teprve tato samotářka našla odvahu či lépe považovala za sebe jediné důstojné napsat milovanému spisovateli, co si myslí o tom, že odběhl od románu Estét, jenž měl být jeho "velkým románem": "Jonny - Vy nechcete. Vy to nikdy, nikdy nenapíšete... Kupíte před tento úkol čím dál víc věcí zajímavých sice, ale vedlejších ve srovnání s tímto dílem. Buď se bojíte - o sebe, nebo jste se už sám sobě nadobro ztratil v těch přečetných rolích či stal se z Vás jen jakýsi lexikon životní moudrosti... Vy sám musíte vědět nejlépe, proč a jak a co."

Ta slova šla do živého, protože šla k podstatě. John ovšem výtku neuznal, bránil se, ale ve své odpovědi jako by přesvědčoval ne Kornelovou, ale sám sebe, polemizuje s estétstvím, které sám nikdy zcela nepřekonal: "...není možná založit román na kráse, protože je to jeden z atributů lidského života - a nikoliv podstatný... Krása je také jistý druh životní impotence... A vnitřní, duchovní krása, je stvoření velmi nesamostatné. Vždycky na něčem dějinně hmotném visí jako zářivá spona..." Ale Kornelová dobře vytušila tu bolestnou puklinu Johnova talentu: jeho nesoustředěnost byla podvědomá bázeň, že se jeho vypravěčství právě nedostává něčeho "dějinně hmotného", že je mu odepřena "naivita" géniů v schillerovském smyslu, kterou byl v tak bohaté míře obdařen Hašek, "naivita", jež slovem zhmotňuje cosi životně rudimentárního, pudového, rozumové motivací utajeného. John se neodhodlal k zápasu s estétstvím, aby pronikl k jeho osudovému smyslu a filozoficko-dějinné problematice v moderní kultuře, jako například Mistr prózy Thomas Mann v Doktoru Faustovi. Proto od proponovaného velkého románu stále odbíhal a raději "kupil" před sebe věci sice zajímavé, ale vedlejší. Nebyl v těchto tvůrčích rozpacích další ironický paradox, totiž kus českého "malého osudu"? Literární historie

může Johnova torza pietně vydávat a poukazovat na jejich originální rozběh, může ozřejmit slibné hodnoty v nich obsažené. Ale tím jen ještě víc zvýrazní tragiku autora, jenž se tříštil a jemuž scházela - nebojme se toho slova - odvaha riskovat prohru, dát se celý do díla, jež ho přeroste a v němž podvědomé i nevědomé síly jeho talentu tajemným způsobem zživotní intelektem proponovaný tvar.

John přesvědčoval Kornelovou, že vrcholné celoživotní dílo nevznikne tím, že si je tvůrce vytkne jako úkol, nýbrž "cestou přeskromnou, zrnko k zrnku, kamínek ke kamínku, mimovolně, automaticky z hlubin vlastního podložení..." A právě takhle přece, nenápadně, ale důsledně vznikalo vedle Johna jiné dílo, dílo Karla Čapka, jehož ani v nejmenším neděsilo české filistrovství. A přitom právě v těch 30. letech, "v nichž se nic nedělo", oslovil Čapek Válkou s Mloky celý tehdejší svět i dalekou budoucnost předjímavou otázkou, zda člověk moderní civilizace nepodléhá znivelizování, zmechanizování, zredukování na konzumentskou bytost, totálnímu odlidštění. I Čapek věděl, "jak se co dělá", ale byl zároveň šťastně nadán schopností své leckdy tézovité věci odlehčit a učinit je čtenářsky poutavými, což nebyla vůbec jen záležitost stylizace, vnějšková fasáda, ale výraz vztahu ke světu, k člověku a k umění.

Velkými jmény J. Haška a K. Čapka nemíním Johna ubíjet nebo snižovat jeho význam. To srovnání slouží tu jen jako připomínka, že každé životné dílo vznikalo v mukách hledání a pochyb, že každý tvůrce musel překonávat svá omezení, své úzkosti a krize a že nebyl jako žádný člověk bez rozporů a lidských slabín. Jak říká Faulkner pochopitelnou nadsázkou: mimořádným umělcům budiž odpuštěna i vražda vlastní matky. Není těžké kořit se klasikům, ale to ještě není úcta k umění. Ikat nad krutým osudem Boženy Němcové v měšťácké společnosti, stejně jako pořádat okázalé oslavy Jaroslava Haška, to ještě není úcta k literatuře, ale jen jistá forma snobismu. Kulturnost předpokládá kriticky ctít celou kontinuitu tvůrčích výkonů od dávné minulosti až k nejživější současnosti, kontinuitu, kterou vytvářejí osobnosti odlišné tvůrčí zaujatostí, protikladné tendence, napětí tradice a jejího překonávání, vědomí souvislostí i odvaha popřít je viděním budouc^{ích} obzorů, kulturnost znamená vážit si každé individuality, neboť jen rozmanitost skutečných individualit je zárukou zdravého vývoje. Měřítkem úcty k umění je kritický respekt k mnohotvárné jednotě, k rozporuplné celistvosti a k podmaňující odlišnosti každého díla. Jen ten, kdo vidí v umění předmět exploatace, ochuzuje ho vylučováním toho, co je mu nepotřebné.

F. X. Šalda napsal zdrcující odsudky Fráni Šrámka i Karla

Čapka, ale nevyřazoval je tím ^Z literatury. Když si jeho kritiky přečtete, dáte mu za pravdu. Ano, všechny ty nízké, banální, levné věci v díle obou autorů jsou. Ale přesto je toto dílo živé ještě dnes, ani takové kritické zmasakrování je neodrovnalo, byly v něm zřejmě Šaldou nepostřehnuté či opominuté hodnoty, které je zachránily pro budoucnost. A přesto musela být ta kritika pronesena, bez takových "ohňových slov" varujících před laciností a poklesem by nebylo onoho blahodárného varu, jenž tvořil inspirující atmosféru meziválečné kultury, ono přirozené soutěžení tvořivých duchů, z něhož vzešla díla, představující velikost české kultury.

V těchto souvislostech nás nemůže při četbě Poloh srdce nepřekvapit jméno adresáta, které dosvědčuje, že tehdejší česká kultura byla vskutku ještě součástí střední Evropy, v níž se koncentrovaly otřesy, zmatky a tragédie celé Evropy. To jméno zní Arne Laurin, a stačil mi malý průzkum mezi graduovanými přáteli mé generace, abych se přesvědčil, že je zcela zapomenuto. Byl šéfredaktorem polooficiálních německy psaných novin Prager Presse a jmenoval se vlastně - Arnošt Lustig. Byl, jak jinak, německý Žid. Z každého jeho řádku vycitujete originální osobnost. Jeho odpovědi Johnovi jsou psány tak brilantní češtinou, jazykem tak pružným, bohatým a nasyceným lidovou obrazností, že vlastně on jediný byl Johnovi rovnocenným soupeřem v jeho přátelském ironickém šermířství. /U Vančury a Basse nás to samozřejmě nepřekvapí/. Když například John napsal redakcím, že si nepřeje žádné oslavné články ke svým padesátinám, že to jubilování je nešvar, který postihuje - jak píše - "zvlášť citelně tisk obrazový", odpověděl mu Laurin touthle odvážnou rozverností: "Vážený pane, my se Vám na Váš tisk obrazový s odpuštěním vyflákneme. Jednáme podle nejlepšího vědomí a svědomí a nedovolíme nikomu, aby nám kafral do verštatů. Hleďte si svého a nemíchejte se do našich redakčních prací! V dokonalé úctě..." Velký ironik tenhle přátelský sarkasmus nepochopil a na obálku připsal: "Milý příteli, redakční expedice Vaše změnila asi obálky. Ten dopis mi nepatří. Srdečně Váš Markalous." Tady byl Mistr prostě přemístrován!

Bylo by zapotřebí citovat celé dopisy, aby se ozřejmil fenomén onoho typicky židovského humoru, jak ho známe z Karla Poláčka /alespoň jednu větu na ukázkou: "...ze strany profesora Lövyho padla slova o angíně pectoris - a to víte Vy, člověk všestranně inteligentní: jakmile nějaká věc nabude latinského jména, je to vždycky volovina."/ Laurin byl bilingvista, stejně jako ostatní redaktori jeho novin, kteří překládali českou poezii a prózu do němčiny. Ale co víc: ač Němci - ovšemže demokratičtí - byli součástí české kultury, žili s ní a v

ní, patřili jí - a tito lidé zmizeli z našeho povědomí jako by nikdy ani neexistovali. Pavel Eisner - a to je koneckonců přece jen jiný případ - jediný takříkajíc "přežil", celá plejáda dalších kamsi se propadla. Ale s nimi se jako bájná Atlantis propadla po válečném otřesu do moře uplynulého času celá někdejší střední Evropa jako duchovní pojem, to "citlivé srdce lidstva", jak ji nazval Karel Kosík /viz strojopisný sborník Písačky pro Dominika Tataru/. Jeho otázky, nad nimiž se už delší dobu zamýšlí i Milan Kundera, totiž "zda prokázala střední Evropa i po druhé světové válce svou duchovní moc a mohutnost, a prokázala to činy? Má ona velká generace Čechů, Rakušanů, Němců, Maďarů a Židů, kteří předvíдали a předjímalí, důstojné pokračovatele" - čeká ještě na kvalifikovanou odpověď, kterou usnadní odstup času. Ale jedno je zřejmé, totiž že meziválečná česká kultura měla šťastný úděl, když mohla žít z ducha středoevropanství, v němž ~~česky~~ ^{židovsky} bilingvistický živel měl pro ni podněcující význam antiprovinciální. V organismu duchovního pojmu střední Evropy přestalo působit tolik důležitých životních funkcí, že by byl spíš zázrak, kdyby i dnes ještě to "citlivé srdce lidstva" bilo.

Nad výborem z korespondence Jaromíra Johna si člověk znovu naléhavě uvědomí, že bohatý, plný a rozmanitý tehdejší umělecký život věděl za všechno svobodě názorů, výrazů, projevů a výkonů, jež ve svém úhrnu vytvořily velké období českých kulturních dějin, k němuž dnes vzhlížíme s nostalgií jako k něčemu neopakovatelnému.

Milan Jungmann

Jak přišla spravedlnost a láska nakonec ke slevu

O hře Ladislava Stroupežnického *Naši furiantí* jsem se ještě na gymnáziu učil, že je to komedie, která otevřela cestu českému realistickému dramatu. Zachytila prý - dokonce snad i bezděčně - třídní vztahy na vesnici. Toho nedělního večera, kdy první program Československé televize uvedl záznam divadelního představení *Našich furiantů* v provedení souboru Národního divadla, dali proto mí středoškolsky vzdělaní známí přednost francouzské filmové veselohře na druhém programu. Myslím, že pochybili. Režisér Miroslav Macháček přečetl a upravil klasický text velmi věcně, bez násilných aktualizací se dobral jeho živého smyslu a secvičil divadelní podívanou, která už po několik sezón těší vyprodané ble-diště naší první scény a na kterou bylo radost se dívat i na obrazovce. Humoreska o tom, jak naši předkové volil obecního ponocného, drží do dneška pevně pohromadě. Od prvního výstupu je patrné, jak všichni ti větší a menší hrdinové patří k sobě, jak jsou sebraní v životě i na divadle, jak si rozumějí se svými spoluhráči i se svým publikem a zároveň jak je ta střední poloha, v níž se na první pohled všecko odehrává, složitě vybalancována. Celá ta historka je veselá opravdu jen na povrchu. Počestný vysloužilce Bláha sice ponocenství nakonec získá, ale nejdříve ho všichni ochotně podezírají, že psal výhružný paličský dopis. Dcerka krejčího Fialy to však spolu se svým tatínkem navlékla hodně primitivně a chytrý švec Habršperk naštěstí intriku nevývratně odhalí. Mohlo to samozřejmě dopadnout jinak a špatně. Okázale na krám vystrkovaná Fialova bída zvítězila v prvním kole velice snadno a teprve potom se hlasování obrátilo. Taky velice snadno. A co kdyby se první radní Bušek nedostal pro své pytláctví do úzkých a nemusel před hrozbou vyšetřování zacouvat do zástítného houfu svých spoluobčanů? Asi by se se starostou Dubským neusmířil a párek jejich dětí by se za sebe nikdy nedostal. Spravedlnost a lásku nechají tihle takzvaní furiantí přijít ke slovu jen tehdy, když už to jinak nejde. V tom však tkví taky naděje a dobrý konec hry. A ještě v něčem: V neporušitelné mravní tradici. Ve výstupu v hospodě pobídne Bušek mládence, aby za odměnu vyhodili Bláhu ven. Starý výměnkář Dubský se ho zastane. Bláha zatím není prokazatelně vinen a na útratu má. Kdo by ho chtěl vyhodit, musel by vyhodit nejdříve starého Dubského. Pan Prokoš ho hraje

krácně. Žádný světec, to, že běhával za děvčaty a vyváděl s nimi, mu rádi věříme, vždyť i dnes velmi věrohodně obletuje pěknou Markytku. Jeho vyprávění o tom, jak vezl dva císaře, je oprostěno od veškeré sentimentality. Celá hospoda už to zná, mnohokrát to vyslechla a mládí dědečkovi dokonce napovídají, když se splete, protože si to pamatují líp než on. Ale když jde o to zabránit hrubé zvůli, je ten starý muž autcrita a na svém místě. Bylo mi nad tou scénou veselo i smutno zároveň. A stejně tak nad celým představením. Jeho divadelnost byla nakažlivá navzdory sterilizující obrazovce. O přestávce rozmlouval s televizním dramaturgem herec pan Munzar. Vzpomněl na svého tetínka, na své studentské sny, pověděl, čím je mu divadlo, a přihlásil se k vyznání svého Bláhy, že "jde na čest". To znamená, že nejde nikdy pod určitou úroveň. Tohleto řekl obzvlášť hezky a moje parafráze to vystihuje jen zčásti.

Tvůrci české divadelní avantgardy, její dědicové i teoretikové nám kdysi vštípili někdy demonstrativní, jindy tichou neúctu k Naším furiantům a k tradici pokračující Maryšou bratří Mrštíků a Gazdinou robou Gabriely Prešsové. "Realismus na scéně je stvůra," volali pání Voskovec a Werich a ozvěna trvala celá desetiletí. Všechny tři zmíněné hry byly v posledních letech nově inscenovány. Maryšu znamenitě vyložil a režijně interpretoval Jan Grossman, o Gazdinu robu se pokusil Zdeněk Kaloč, i když méně úspěšně. Spolu s Macháčkem tedy režiséři, které pokud vím nikdy nepřitahoval jevištní styl konce devatenáctého století. Právě proto prohlédli ty staré texty jinýma očima, zatíženýma novou zkušeností a nezatíženýma pověrami a iluzemi. Do historie dědických sporů tak přibývá další zajímavá kapitola.

S a a p r o t i s o b ě

To, co tady napíšu, může vypadat jako hrubý nevědek vzhledem k všeobecně známému faktu, že literatura žije ponejvíce ze sympatií čtenářek. Potíž je v tom, že čtou a chápou beletrii způsobem, který takřka úplně staví stranou právě její specifické kvality: autorovo usení, jeho schopnost a úsilí osobitým, básnickým způsobem zorganizovat a zprostředkovat určité poznání, jsou jim namnoze dost lhostejné. Ženy ve velké většině nemilují umělecké experimenty a avantgardní výboje. Okouzluje je sentimentalita a přímočaré mravní poselství příběhu, zvláště když zobrazuje utkvání s těžkým osudem a špinavostí mužského světa. Myslím, že i po většinu autorek - až na čestné výjimky - je typický tak či onak utilitární přístup k psaní: buďte si jím vylévají srdce, nebo moralizují, vychovávají nebo prostě vydělávají peníze. Zatímco muž-spisovatel se v lepším případě potýká s tvorbou jako osudovým a strastiplným životním posláním / v horším případě plodí grafomanské ~~kvantity~~ banality /, žena-spisovatelka provozuje své psaní jako druh ruční práce tu více tu méně zdařilé, nebo jako písemné pokračování svých nekonečných rozprav s přítelkyněmi.

V Melantrichu vyšla v loňském roce knížka Zdeny Frýbové "Polešní hráči". Autorka říká své práci román, ve skutečnosti to není nic víc než upovídaná beletrizace několika notoricky známých tézí a zásad prominentního poradce ve věcech milostných a manželských vztahů Dr. Miroslava Flzáka, vlastně tedy jakýsi utilitární, terapeutický, výchovný text. Jeho záměru jsou uzpůsobeny hlavní postavy, tři manželské dvojice, které dekonstrují různé partnerské kombinace. Jana a Oldřich Burgetovi, dost npravděpodobné, leč jistě možné spojení počestné, napodiv moudré a zralé prodavačky s frajerským taxikářem, manželé Alena a Josef Dvořákoví, zříštná a krásná hysterka s infantilním a pedantickým neurotikem a konečně Albert a Irena Polákoví, úspěšný, domýšlivý pán s paní s mateřskými sklony, které může plně uspokojovat na manželovi. Samozřejmě, že se tyto tři dvojice hrou osudu / který je autorčiným slouhou, posílčkem, děvčetem pro všecko, postavou s dávkou hrubé ironie, škodolibosti i dohodoušncsti, která se chechtá, běduje, je hned

všemocná a nneš bezmocná, jak je právě zapotřebí/ propletem a zauzluji tak, že posléze dojde k vraždě. Ale praktix sledujeme různé "správné" a "nesprávné" varianty omování manželů, které pan doktor Plzák dávno mnohem přesněji a úsporněji popsal ve svých knížkách. A potom, po vraždě, musíme ještě strávit sáhodlouhý popis vyšetřování a soudu, aby instrukce byla jakási úplná, aby vrah a zabitý čtenář mohli všechno vychutnat a pochopit a osud - deus ex machina - si mohli po vůli zařádit.

Budiž, papír znese všechno, příběh by nakonec mohl být i přímo ze života, proč by autorka nemohla napsat účelový beletristický text tohoto typu. Samotné je, že se v redakci nakladatelství zřejmě nenašel nikdo, kdo by si dal práci vysvětlit jí rozdíl mezi jazykem nezávazného plkání v přátelském kroužku a spisovnou češtinou. Nejde o to vyloučit z beletrie hoverovou řeč, slang nebo žargon, pokud fungují jako umělecké prostředky charakterizace postav. Uznám si velmi dobře představit třeba barvitou pražskou mlavu fešáckého taxikáře Burgeta, a jejími možná opravdu vtipnými lidovými úlovími, počouchlými kalasbury a významnými zámkami. Uznám si představit, že by tímto způsobem někdo napsal celou knížku a mohlo by to být mistrovské dílo. Ale každý kulturní národ si udržuje aspoň udržovat povědomí určité ještě přijatelné normy spisovného jazyka, který ovšem také odráží určitou, ještě přijatelnou normu myšlení, jeho čistoty, logiky, vkusu a noblesnosti. Čeština už tak jako tak za poslední desetiletí sfrázovátešla vlivem nizerné publicistiky, zvládněla pod tlakem všeobecně upadajících a agresivitou nabitých lidských vztahů, strátila svou jadrnost a jasnost, protože byla čím dál tím víc nucená zakrývat a zaklžovat to, co si pisatel nebo mluvčí skutečně myslí. Knížka Zdeny Frýbové "Palašní hráči" celou tu bídu koncentruje a dává jí další nechutné nuance. Je napsaná pokleslou, zluďračencou češtinou dánských dychánků, jazykem klepan a pomlouvačů, jímž nevybíravě strkají nos do cizích intimit, jazykem, který autorka bohužel přijala za svůj. A budeme-li konsekventní, tedy: přijala za své i myšlení, které tímto jazyk používá. Jeho podstatou je přesvědčení, že jakýkoliv lidský problém, od konfliktu s vlastními svědomím, přes překážky v kariéře a manželské katastrofy až po získání bytu nebo instalatéra lze zprovo- dit ze světa nějakou kikovníou manipulací. Je docela dobře možné, že několik poměrně jednoduchých principů manipulace může stačit pro denní poradenskou praxi, nebo i pro denní praxi konzumního způsobu života vůbec. Stačí jí také bezpochyby pražská, brněnská, ostravská pokleslá mluva, která nakonec plně vyjadřuje i prázdnotu, stereotypnost, bezútěšnost a fak-

tickou bezvýhodnost takové pragmatické manipulace. Ale autorka šidí své čtenářky, když jim své dílo s jeho jazykem a názory prezentuje jako román, jako literaturu, byť i účelovou. Bláboly, na něž narážíme na každé stránce, jsou za hranicemi jakkoli shovívavého měřítká jazykové, stylistické i věcné úrovně.

"Takový lesklý švihák s profláknutou minulostí, potlučený láskami jak kamoním jarní laviny," praví autorka hned v první odstavci,

"Jana prodávala v Kotvě pánské kabáty, ška a kalhoty, a desítky mladíků, mužů zralých i starců ji denně obzíraly jako šelmačku v zoologické zahradě. Elegantní gazeli zvířátko s líbeznou tvářičkou," unáší Frýbovou její povídacý talent,

"sebejistý pardál, prvoněný od hlavy k patám, vyjel jako zraje útočící na bezbranného králíčka", kecá spisovatelka, zatímco zmije je ráda, když do sebe vsouká myš a králík by na ni susel leda omylem stoupnout.

Ale Janička by stejně "kluzkého pardála na svých milostných bedrech neunesla"!

Zato však s milým taxikářem se "během toho prvního společného víkendu milovali desčtákrát a Jana s tichým ohromením konstatovala, že ono to má něco do sebe...".

Tady už můžeme jenom vzpomenout ~~XXXXXX~~ Jarryho hadsazce, té geniální parodie dozášlivé lidské všemocnosti a všelijakých kultů vědy, síly, rychlosti, velikosti a sebezaniplovatelnosti, která ovšem musí skončit příšerným krachem.

Autorka šidí své čtenářky podruhé, když jim sugeruje onu pragmatickou manipulaci jako savelupný a přijatelný postoj k životu, zatímco ve skutečnosti to není nic víc než típající prakticistický léčebný postup, který sice tu a tam pomáhá, ale neléčí. To podstatné, co vrhá stín na veškeré individuální vztahy, je hluboká mravní krize celé lidské společnosti a naléhavá potřeba celkové mravní rekonstrukce. A tedy teprve někde začíná oblast, v níž snad může usění a literatura svému publiku nějak prospět.

Možná bych se měl autorce nakonec omluvit. Jistě to myslela dobře a jestli svými povídaními přiměje aspoň několik manželských dvojic k větší vzájemné toleranci, bude to krásný terapeutický úspěch. Jenže literatura je něco víc než ledabyly napsané metodické pokyny k zvládnutí žárlivých manželů a hysterických manželek. Literatura - ale co se vlastně rozčiluju právě nad Zdenou Frýbovou, když špatných knížek, napsaných ženami i muži vychází a bude vycházet pořád většina. Ale věru není dobré, když autor klame v principu nejen čtenáře, ale i ik

Dětské orgie

Průza od mladého autora Ladislava Langg Paula, dramaturga ČST /roč. 1948/ začíná jako studie o charakteru. Citují z prvních vět: "Studenice minulosti není ani při mimochůdné fantazii bezedná a my jsme ji vyhlitali plnými douškami. Jak dál? O co se, človíčku, opřel nyní? Když máš trochu filipů, rozpoznáš jako mnozí před tebou, jak výhodný obchůdek můžeš uzavřít s vlastní budoucností. Čím větší strach z práznoty tě zachvacuje, tím méně narkózy budeš potřebovat." /Kniha se jmenuje "Před branami" a vyšla v Praze 1982./ Pokračují v citaci úvodních odstavců: "To je příběh jednoho muže z masa a kostí, kterému se na prahu čtyřicítky usadil v koutku duše strach. Vypadalo to jako malá, prostým okem neviditelná trhlinka, kterou ze stoupajícího balónu uniká plyn tak dlouho, až se vstup docela zpozalí, že už ho vůbec nevnímáte a uvědomujete si jen to, že možná v příštím vteřině dojde k pádu. Nebude sice o nic závažnější než výstup, na který jsme si zvykli, ale bude v tom něco neodvratného. A právě to je slovo, jehož se každý z nás děsí."

Když uvážíme, že v roce 1982 začíná kniha autora narozeného už po Únoru 1948 těmito slovy /mimochodem - ten obraz o unikajícím balónu jako příznačné situaci pro českou společnost druhé půle XX. století použil už Ferdinand Feroutka/, pak má čtenář povinnost dočíst průzu až do konce. Téma je přece vymezeno a příběh redaktora /Staňka, z období reálného socialismu/ začíná: obdržel právě svatební oznámení z Austrálie od své bývalé šéfredaktorky /mj. mistryně sportu v gymnastice/, které po prohraném mocenském zápase /příslušníků strany - jak jinak/ volila emigraci na druhou polokouli. /Příslušníci této horní vrstvy emigrují co nejdál od dosahu socialismu, pokud emigrují./ Ale raději citují: "Teď byla někde na druhé straně světa. Vdala se. Poslala mu svatební oznámení. Na jeho rubu byla připojena věta o tom, že s manželem otevřela gymnastickou a baletní školu. Její otevřenost a nezlozná vůle, jež ho vždy fascinovaly, přinášejí i tam své ovoce. Prudce ho zabolalo. Ne, nežárlil, alespoň se o tom přesvědčoval, jenom se v tom okamžiku rozhodl skoncovat s bývalým životem a začít znovu. A tu se objevil strach, skrytý průvodce každého kroku, který považujeme za důležitý, rozhodný a osudový. Od chvíle, kdy dostal dopis z druhé polokoule,

se v něm svářily dva proudy. Jeden, který představovalo vědomí nespokojenosti se sebou samým, s hubeným výsledkem svého žití, druhý, plný obavy a nejistoty z pocitu, že právě teď stojí na příliš vratké půdě, než aby se pokoušel vykopat v ní základy nové, odvážnější stavby. Poznal, že vytyčit si na prahu čtyřicítky nějaký skutečně životní cíl, je pro rozumně uvažujícího člověka, člověka s dobrým místem, slušným platem, přivyklého určitému životnímu standartu, věc složitá, neřku-li nemožná."

Ka jaké to "příliš vratké půdě" se redaktor Staněk pohybuje? Pracuje "v redakci krajských novin, která byla průsečíkem ekonomických, politických i společenských událostí v kraji," a cítí dál: "Kromě toho se poslední doba vyznačovala tím, že se dozvěděl o lidech, které dobře znal a o jejichž lidských kvalitách neměl valné mínění, že se jim podařilo v krátké době udělat podivuhodnou kariéru. Začal si uvědomovat, jak zaostává za těmi, kteří ještě nedávno stáli v jedné řadě s ním, jak se vzdálenost mezi nimi každým dnem zvětšuje a jak on vlastně těmto lidem v skrytu duše závidí."

"Přestože měl sponstu užitečných schopností i zkušeností, měl pocit, že u něho leží ladem. Dospěl totiž k závěru, že nad tím, co se v novinách píše, stejně nikdo nepařmýlí, proč by se tedy namáhal on sám? Ať to dělají ti mladší, kteří ještě nepřišli s svoje ideály. Soukromý život i práce mu ubíhaly stejně automaticky."

Ochtělo by to episoovat odstavce jeden za druhým, např. o redaktoru-bášníku Jonášovi, o životě stranických špiček - ředitelů a pod. města Bakova, o tom, jak sám redaktor Staněk se vypracoval na schopného zástupce nenáviděného šéfredaktora Brože, či jak se v reálném socialismu vydělávají peníze u benzinové pumpy a jinde. Je to životní materie k nezaplacení, časově situovaná do období tabuizovaného, tedy po letech 1968-69, i když se to v textu nikde nezodrazňuje. Ale je to v něm: z jazyka prózy, se všech těch reálií šedivých až k zvracení, z jakési autorské neschopnosti vyvolat z tohoto vše utápějícího marasmu čtenářský zážitek, z těch stránek popisujících jen zmar - i málo vtipný konzument knihy pochopí, že vše se odchrává "před branami" pekla. Otec Staňkův nemá komu co předat, raději pro své osobní věci volí - oheň, syn Staňkův nemá co převzít, kromě chuti si užít. A protože ještě nedokončil základní školu, chce si užít aspoň v oblasti sexuálních orgií - těch dvacet nahých a opilých děcek z prominentních rodin provinčního města - i to je zřejmě

reálný záběr z malého českého pekla. Či spíše peklička, neboť autor - stejně jako jeho krčínové - k popisu skutečného pekla nedorostl. Peklo si je totiž vědomo, že skutečné hodnoty nejsou ~~nikdy~~ nedostupné, nejsou někde před branami, ale přímo v bráně pekelné! Až se z toho světlenořím krátí dech! Ten skutečný!

Nad knihou Ladislava Langpaula "Před branami" / jeho druhá či třetí vydaná kniha / si s hrůzou uvědomuji, jakým způsobem a stylem se jednou budou také psát knihy o tíživých sedmdesátých letech našeho století. Materie, ta v tom bude a hodně neovraživosti - té tak bude snad až příliš, ale dech, ten bude mezi stránkami jen v případě, že do slepených listů foukne čtenář. Jinak jeho závan nikdo ani nepocítí.

Někdo snad čeká na tu chvíli - že autofi budou mít konečně téma. Až někdo /censura?/ nechá je psát i o letech krizových - či jak se jmenují, a že se česká próza pak dopracuje vyšších kvalit. Ale běda - nedá k té situaci dojít - na všech chráněných nalezištích orchidejí v Čechách a na Moravě už budou jen skládky panelů. To je tím skutečným peklem v Langpaulově knize - a to je to pekelné téma osmdesátých let: že všechny kulturní odbory ČSV i LSV, redakce krajské i celostátní se spojily, aby už nikdy - bez jejich poškození z ředivých ruk - nevykvetla v českém prostředí spisovatelská orchidej ...

Za oceánem, tam snad ano - a zatím jis to vychází ...
A čekal by snad někdo opak ?

/ko/

Jeden statečný.

Návodně jsem šel na americký film Erubaker proto, abych se podíval, jak to vypadá v americkém vězení. Divně jsem se pět minut a už se mi zvedal žaludek. Po desíti minutách jsem začal chápat, že se nedívám na film o vězení, ale že sleduji věčný příběh osamělého bojovníka za pravdu, smělého referenta v naší nepochopení. Počkal jsem se a přihlížel tedy zápasu dobra se zlem, nadřoval jsem dobru, ošklivilo se mi násilí a tupost, řečoval jsem se z převahy inteligence nad hrubostí, prostě jsem se nechal vychovávat spolu s plným kineš k více v americké ideály. Všechno v tom filmu odpovídalo postulatům socialistického realismu, byl to výborný sovětský film, ovšem v prospěch Američanů.

Šťastný a inteligentní profesor kriminalistiky, pověřený vedením zrestalého nápravného zařízení, svádí heroický zápas se zploděním, korupcí, nepochopením a jinými přežitky americké společnosti. Americký Makarenko se snaží především vrátit tyranům vězňům pocit lidské důstojnosti, zavést pořádek a zlomit předsudky konzervativního okolí. Sám je veden jen ideály humanismu a spravedlnosti, jeho protivníci jsou násilníci, korupčníci, ziskuchtiví obchodníci, lhostejní úředníci a karierističtí funkcionáři státu. Kdyby byl Erubaker členem strany a byl jmenován ředitelem zrestalého kolchozu nebo továrny, nemusel by se vůbec zmínit, nezmenilo by se ani jeho okolí, změnily by se jenom kostýmy. Na jeho straně by zůstali obyčejní lidé, kteří ho ze začátku nedovedou pochopit, ale postupně podlehnou charizmatu pravdy, odvahy a skromnosti. Je až neuvěřitelné, jak se kryjí americká a sovětská schémata takových filmů. Scény ze schůzí domorodí rezy Wakefieldského vězení se podivuhodně podobají scénám ze schůzí v sovětském filmu Frénie. V Hollywoodu samozřejmě uvěří, že dobro nemůže vyhrát nad zlem tak po lepatě jak v socialistickém realismu svého původu, ideální Erubaker tedy na oko prohrává, je vyhozen z místa ředitele, dostane se mu však obrovské satisfakce: při jeho odchodu se všichni vězni nahnou k plotu a zazní rytmičné tleskání, které Erubakera doprovází jak bušení tautemů zvěstujících neodvratné vítězství práva a spravedlnosti. Aby však nevznikla vůbec žádná pochybnost o tom, že americkému systému pravda zvíťazí, dovidají se o tom diváci v psaném dovětku. Nehodný guvernér nebyl v příštích volbách zvolen. Americká demokracie pracuje poněkud pomalu, v sovětské verzi takového filmu by byl nehodný funkcionář odvolán okamžitě na pokyn vyšších míst z Moskvy.

Robert Redford se svými zlatými vlasy a mužnou krásou by se mohl bez velkých retuší přehrát z amerických na sovětské ideály. Mohl by si zachovat i svou prokřtost, osamělost, vnitřní pochybnosti, protože ty zlidšťují jeho dokonalost. Jako ředitel továrny, který zajde pojist mezi dělníky do závodní jídelny, by vyvolal stejné dojetí jako v roli Erubakera živkajícího ve věšenácké jídelně fasole, nebo co to měli. Hlasy vidíme tak zřejmý příklad americko-sovětské ideové konvergence. Možná se proto takové filmy nakupují, i když se nakupčí třeba zylat dennivají, že našemu divákovi předkládají především kritiku amerických zlořádů.

V čem však je příčina toho, že filmy udělané podle prakticky totožného schématu v jednom případě přivedou do kina několik podivínů a několik párů, které hledají tuu k mazlení a v druhém případě naplní hlediště netrpělivým davem? Ideologie má na tom jen menší vinu. Američtí i sovětské scénaristé ovšem vědí, že přesvědčivost pravdy se zvyšuje prohaností lži a přesvědčivost dobra obličností zla. Americký scénarista je tu však ve výhodě, protože může navržit na společnost tolik černí, kolik se mu zachce. Sovětský však musí zachovat míru, aby neurazil zřízení, a v tom je ta bída. Jinak tkví už všechno v řemesle. Hollywoodští machři dovedou, když si dají záležet, napsat scénář, ve kterém se pamatuje na všechno. Divákovi se předvede přesně dávkované napětí, snesitelné množství hororu, odlišené a vždy nějakým způsobem zajímavé lidské bytosti, vkusně zahalený sentiment a sem tam i drobtý filozofie a nenásilných poučení. V případě Erubakera chybí sex. Dialogy plynou přirozeně, jako kdyby je člověk poslouchal na ulici. Režisér dokonale zpravděpodobňuje i nepravdivé situace a udržuje každou sekvenci přesně v tom místě, kde už by začínala nuda a netrpělivost. Američtí filmaři dovedou také předvést takovou hvězdu, jakou je Robert Redford, naprosto vyčerpávajícím způsobem. Foskytnou všem penia a dívkám dostatek času, aby se na něho vynadivaly. Hlasy i černoši hrají v tomto filmu stejně dobře. A to jsou důhromady příčiny toho, že filmy, dělané se stejnou etičností předvést divákovi správný ideál životního postoje, mají u diváků tak nestojný ohlas.

Samozejně cítíme při všem napětí a podívané, že skutečné umění je někde jinde. Dennivám se však, že ne až tak velmi daleko, protože umění můžeme také rozumět umění něco dobře udělat, hliněnou nádobu, automobil nebo film.

Luďvík Vaculík:

Dělnický škarbál

/fejeton/

Nakonec jsem se pietně rozhodl těmi starými botami podpálit syrovou hromaďu klestí, stahaného z celé zahrady.

Jsou to pracovní šněrovací boty, jaké se na našem území dělají už od německé okupace a nijak se nezměnily. Vrch je z černé tlačené kůže /dříve dullbox/, spodek přilísován z buny /nesprávně guma/. Lis byla plechová skříň, vysoká jako dělník, elektricky vytápěná, s jícnem jak malé krematorium. Mladý muž David navlékl na kovové kopyto, stabilizované chodičlem nahoru, svršek "nacvikaný" na stélce, položil na něj půdovány a plátek gummy v přibližném tvaru podešve. Zajel s kopytem do jícnu pece, stiskl knoflík, čelisti se zavřely a rozsvítilo se červené světlo. David ukročil k vedlejšímu lisu, udělal totéž, u třetího to samé, měl jich snad čtyři. Byl taktak hotov, když se první pec sama otevřela, a zas čokola. Čas a teplota se zapisovaly na kotouč rastrovaného papíru. Mistr, jmenoval se Weber, malý, snědý, tváře zkrabacené, se zastavil, vzal teplý výrobek do ruky, smutně jej prohlédl a pravil: "Davide, Davide, všeci dělají boty do kostela, enom vy do hnoja!"

Nevím, co mohl mladý muž David na botě osobně zkazit, když to celé byla práce automatu. Jenom když vřelá boty vyjela z pece, zbylo naň jedno takové lidsky ševcovské gesto: šídlem párkrát píchnout do podešve, aby vyšel plyn. Prostorem nesl se pach pekařsky zpracovávané umělé gummy, který se mi stal téměř milým. Za práci v tomto povětří dostávali jsme o přestávce zadarmo čtvrt litru mléka a v jakýchsi lhůtách volali nás na rentgen. Bylo tu dvanáct těch šedo zelených skříní, za nimiž mladého muže Davida, Bakonczyka a Holase nebylo skoro vidět, ale stáli tam: v kalhotách a košili, v létě dokonce jen v trenýrkách, přepásání naholo ševcovskou zástěrou.

V podpatku každé boty byl po obvodu žlábek. Do toho jsem já vkládal podkůvku a čtyřmi mistrnými údery vrazil do ní čtyři hřebíky. Byla

to práce ostučně jednoduchá na tak šikovného mládence, proto se mi líbila: mohl jsem při ní myslit na všechno na světě, každý z mých hřebíků seděl kónickou hlavou v kónické dírce perfektně. Mistrovi nevařilo, když jsem vedle krabice s hřebíky měl na stole knihu: vzal ji do ruky, zíral do ní s údivem, který jeho činěnou tvářívšak nedokázal hnout, a beze slova položil ji zpátky. Na levé polovině stránky bylo psáno: Ik ben benieuwd, of ik me hier als Vlaming t'huis zal gevoelen. / Vpravo totéž stálo německy. Byla to učebnice němčiny pro vlámské dělníky zavlečené do Říše, tedy relativní učebnice holandštiny. A naše boty? Byly právě pro tyto a všechny takové dělníky té jisté říše. Takové a podobné souvislosti světa mě zajímaly, některé lekaly, a nad jednou jsem právě byl uchvácen příjemným očekáváním: jak se tato zde na mém stole holandština legračně vyrývá z němčiny a hází lanca na opačnou stranu, za moře. Peněz ovšem bral jsem za tuto práci míň než David.

My dělníci byli jsme totiž dvojí: jedni chtěli pracovat na složitých, pokrokových strojích, dobře si vydělat a později se stát i mistry a správci. Druzí chtěli být - upřímně řečeno - houslisty, herci, spisovateli, cestovateli nebo duchovními. Byla však válka.

Kůže chytla od papíru snadno, už se začíná kroužit i gumová podešev, z mého zahradního ohničku vine se zvláštní dým a s otřesnou věrností čaruje do mé duše staré jaro: slyším klapot strojů, v záři bodových světél míhají se nahé paže lisovačů, topoly raší za továrními okny a z šicího oddělení se zvedá slabý, jenom dýchaný zpěv děvčat, přeskakuje nepohnutou temnou tvář a ujímá se u kruhu, kde tluču kladivem, a vzádu mezi lisy přijímají a zesilují ho David, Bakonczyk a Holas. Jako bych stál zas pravdivě nad podkůvkami a bylo mi jen umožněno pohlédnout čtyřicet let dopředu, na sebe u plamenů, zachvacujících hromadu křoví. Tekoucí oheň už propadává dřevem, jeho kapky až vybuchují, hoj! "Hoj, divoký jsem lisovač," rýmuje zas mladý muž Holas do internátního časopisu, "a chmurné moje čelo - vždy jen z nuzné výplaty - žilo mé bujné tělo!" A už nám hoří celé gumárny, tu botu teďa neobuju, ani kdybych

ještě chtěl, kapalný oheň propaluje beton, který se hroutí v obludné hromady trosek, to bude jistě brzo po válce, hoj! A svět se zas otevře, budeme přáteli, a půjdeme do světa. Nebude vězení ani bídy, protože "lidem myšlení - strojům dřinu" pravil Zakladatel a my Pokračovatelé přidáme k tomu lepší, fantastické řízení továrny i státu, aby už nikoho nenapačlo muset zpívat:

denn wir fahren
do ševcůren
denn wir fahren
do otrokáren.
Ahoj!

Dřevo se rozpadlo v bílý popel. V něm leží černý škvarek boty. Druhou mám v ruce. Mám ji už také spálit, či si ji nechat napodruhé? Je mi jí líto. Má odpracováno, kůže je v ohbí děravá, jak asi vypadají dneska ty lisy a jakou zpívají dnešní šičky, jestli? V jarním vájku přeléhají popelem šedé vlnky. Bota dopadla a nechápavě na mě zdola hledí prázdným tělním otvorem, v němž jsem měl být já. Chvilku neděje se nic, dokonce mám pokušení vzít ji odtama, a tu se podešev začne prohýbat, je rozhodnuto. Už to máš. To máš zato. Z boty vyvine se proužek dýmu, nejprve musejí přeci odejít myšlenky a vzpomínky. Ztrnule se dívám a šeptám: To aby sis víckrát nemyslel, že budeš řídit fabriku, škarbale. Aby sis, blbečku, nepřecšťoval, že páni kvůli tobě budou jezdit autobusem. Nečekej, že na procházce potkáš v neděli brzo ráno pana prezidenta! Nemysli si, že jsi roven. To už konečně pusť z mé hlavy. Že se všechno bude dělat pořádně, poctivě a krásně!

Z černého dýmu vyšlehl plamen. Stál jsem tam pietně, čokud milá bota neshořela. Ani pro lidskou botu není lehké napravit se v myšlenkách a snech z mládí. Je to jako vyklidit rodné území a propadnout cizí říši s otázkou: Jsem zvědav, zda se tu jako Vlám budu cítit doma.

